

Synthesis of science and society in solving global problems

Collection of scientific articles

RSCI / РИНЦ
Science Index

Submitted for review in
Conference Proceedings Citation Index -
Social Sciences & Humanities (CPCI-SSH)

**Shioda GmbH
Steyr, Austria
2018**

Shioda GmbH, Steyr, Austria

Synthesis of science and society in solving global problems

Reviewers:

Shatalova Nina Ivanovna

*Doctor Hab. in Social Sciences, Professor,
Head of the Department of Personnel Management and Sociology of
Ural State Railway University (Ekaterinburg, Russia)*

Dimitar Kanev,

Doctor of Economic Sciences, Professor of Economics (Varna, Bulgaria)

Science editor:

Drobnyazko S.I.

*Ph.D. in Economics, Associate Professor,
Doctor of Science, honoris causa, Professor of RANH*

Synthesis of science and society in solving global problems: Collection of scientific articles. - Shioda GmbH, Steyr, Austria, 2018. - 208 p.

ISBN 978-3-903115-47-3

Collection of scientific articles published is the scientific and practical publication, which contains scientific articles of students, graduate students, candidates and doctors of sciences, research workers and practitioners from Europe, Russia, Ukraine and other countries. The articles contain the study, reflecting the processes and changes in the structure of modern economy and state structure. The collection of scientific articles is for students, postgraduate students, doctoral candidates, teachers, researchers, practitioners and people interested in the trends of modern economic science development.

ISBN 978-3-903115-47-3

© 2018 Copyright by Shioda GmbH

© 2018 Authors of the articles

CONTENT

1. NATIONAL ECONOMICS AND MANAGEMENT	5
Kornieieva Iuliia. MODERN TRENDS IN INFRASTRUCTURE FINANCING	5
Fedulova Lubov. THE FORMATION OF THE NEW MODEL OF NATIONAL INNOVATION SYSTEM: CHALLENGES FOR UKRAINE	10
Chmeruk Halyna. THE LEVEL OF DIGITAL ECONOMY DEVELOPMENT IN UKRAINE: COMPARATIVE ANALYSIS BY INDEX OF NETWORKING READINESS.....	15
2. WORLD ECONOMY	23
Anna Barwińska-Malajowicz, Bogusław Ślusarczyk. REGIONAL INTEGRATION PROCESSES AND THEIR IMPACT ON CHANGES IN THE STRUCTURE OF GDP CREATION	23
Georgi Biserov Nikolov, Desislava Botseva. ROLE AND IMPORTANCE OF GOVERNMENT POLICIES AND STRATEGIES FOR LONG-TERM ECONOMIC DEVELOPMENT	34
Danylko I.M. THEORETICAL BASIS OF ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC ENSURING OF DEVELOPMENT OF THE SUBJECTS OF CEREAL SEEDS PRODUCTION.....	39
Ovchar P.A. ECONOMIC ASPECTS OF CARGO TRANSPORTATION BY AUTOMOBILE TRANSPORT IN UKRAINE.....	44
Olena Suhina, Oleg Ulyts'kyi, Yuriy Razovskiy, Serhii Plakhotnii. ALTERNATIVE ESTIMATION OF ECONOMIC DAMAGE FROM LOSS OF ASSIMILATIVE CAPACITY OF AIR ECOSYSTEM – FOR PREVENTION OF CLIMATE CHANGE	49
Chichulina K.V., Oleshko V.V. EFFECTIVE SYSTEM OF PSYCHOLOGICAL PRICING	53
4. PRODUCTIVE FORCES DEVELOPMENT AND REGIONAL ECONOMY	58
Georgi Nikolov, Desislava Botseva. EUROPEAN CITIES OF THE FUTURE IN A RESPONSE TO THE URBAN CHALLENGES.....	58
Bokovets Viktoriia, Prutska Tetiana. MANAGEMENT OF LAND RELATIONS THE AGRO-INDUSTRIAL COMPLEX OF UKRAINE	66
5. MONEY, FINANCE AND CREDIT	71
Mnykh N.V. EVALUATION OF THE STATUS OF FINANCIAL CAPACITY OF LOCAL BUDGETS OF THE UNIONED TERRITORIAL COMMUNITIES.....	71
6. ACCOUNTING, ANALYSIS AND AUDIT	86
Daniela Georgieva. CAPITALIZATION OF TANGIBLE AND INTANGIBLE ASSETS IN NON-PROFIT ORGANIZATIONS IN BULGARIA	86
Zorya O., Gazieva V.V. ACCOUNTING POLICY IN MANAGEMENT ACTIVITIES OF THE BANKING INSTITUTION.....	92
Olga Katerna. INTEGRATION PROCESSES OF INTELLIGENT TRANSPORT SYSTEMS DEVELOPMENT	97
Maksymenko I.Y., Filatova O.L. FEATURES OF DEATH OF MAIN ASSETS IN ACCOUNTING ACCOUNTS OF THE ENTERPRISE.....	101
Tolmachova Alla. INTERNAL AUDIT AS A MEASURE FOR IMPROVEMENT OF ACCOUNTING AND CONTROL IN INDEPENDENT ORGANIZATIONS	105
7. TAXATION AND ACCOUNTING SYSTEM	110
Saudin Terzic. FACTORS OF TAX EVASION IN BOSNIA AND HERZEGOVINA.....	110
8. MATHEMATICAL METHODS IN ECONOMY.....	115
Etleva Gjelaj. ANALYTICAL TOOLS FOR SOLVING RBC MODELS.....	115
Natalia Klymenko. “ECOLOGIZATION”: OPPORTUNITIES FOR UKRAINE.....	121

9. STATE ADMINISTRATION, SELF-GOVERNMENT AND GOVERNMENT SERVICE.	126
Larisa Talmazan. RECRUITMENT OF THE POLITICAL ELITE IN PRIDNESTROVIE.....	126
10. LAW	132
Nebojsa Bojanic, Muamer Kavazovic. PROTECTION OF THE RIGHT ON PRIVACY AND VIDEO SURVEILLANCE IN BOSNIA AND HERZEGOVINA.....	132
11. TOURISM ECONOMY	144
Radostina R. Dimitrova. INFLUENCE OF CONSUMER EXPECTATIONS ON TOURISM SUPPLY CHANGES	144
Tanya P. Parusheva. CULTURAL TOURISM: A BRIDGE BETWEEN THE PAST, THE PRESENT AND THE FUTURE.....	149
12. MANAGEMENT	157
Boris O.A., Kuzmenko I.I., Belyanskiy S.S. CURRENT STATE OF THE CORPORATE GOVERNANCE LEVEL: RESEARCH METHODOLOGY AND SOME RESULTS ITS APPLICATIONS.....	157
13. PSYCHOLOGY, PEDAGOGY, EDUCATION, PHILOSOPHY AND PHILOLOGY	162
Adam Adamski, Karina Veltzé. THE POTENTIAL OF ART IN THE EDUCATION OF THE PUPIL IN THE INFORMATION SOCIETY	162
Adam Adamski, Karina Veltzé. THE ROLE OF MUSIC AND MOVEMENT IN SCHOOL EDUCATION PUPIL	171
Fatmir Ramadani. NATURE AND LOVE IN ALBANIAN TRANSLATION OF "ROMEO AND JULIET"	177
Adieva A.A., Abikova A.K., Dzhangaziev K.I., Tynymseitova N.M. INTERNATIONAL EXPERIENCE OF DEVELOPMENT OF THE MARKET OF EDUCATIONAL SERVICES.....	183
Belyak E.A. "150 CULTURES OF THE DON" - INTEGRATION OF ETHNOCULTURAL EDUCATION WITHIN THE FRAMEWORK OF THE SCHOOL EDUCATION SYSTEM.....	194

1. NATIONAL ECONOMICS AND MANAGEMENT

Kornieieva Iuliia

Phd in Economics, Post-Doc,
Academy of Financial Management, Kyiv, Ukraine

MODERN TRENDS IN INFRASTRUCTURE FINANCING

Корнєєва Ю.В.

к.е.н., докторант,
Академія фінансового менеджменту, Київ, Україна

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ФІНАНСУВАННЯ ІНФРАСТРУКТУРИ

Modern world trends in financing infrastructure development on the example of Great Britain are described in the article. The growing tendencies for public investments in the development of transport, social infrastructure and science are emphasized. Private investments are directed towards the development of digital infrastructure, energy, and utilities.

Keywords: *Infrastructure, public investments, private investments.*

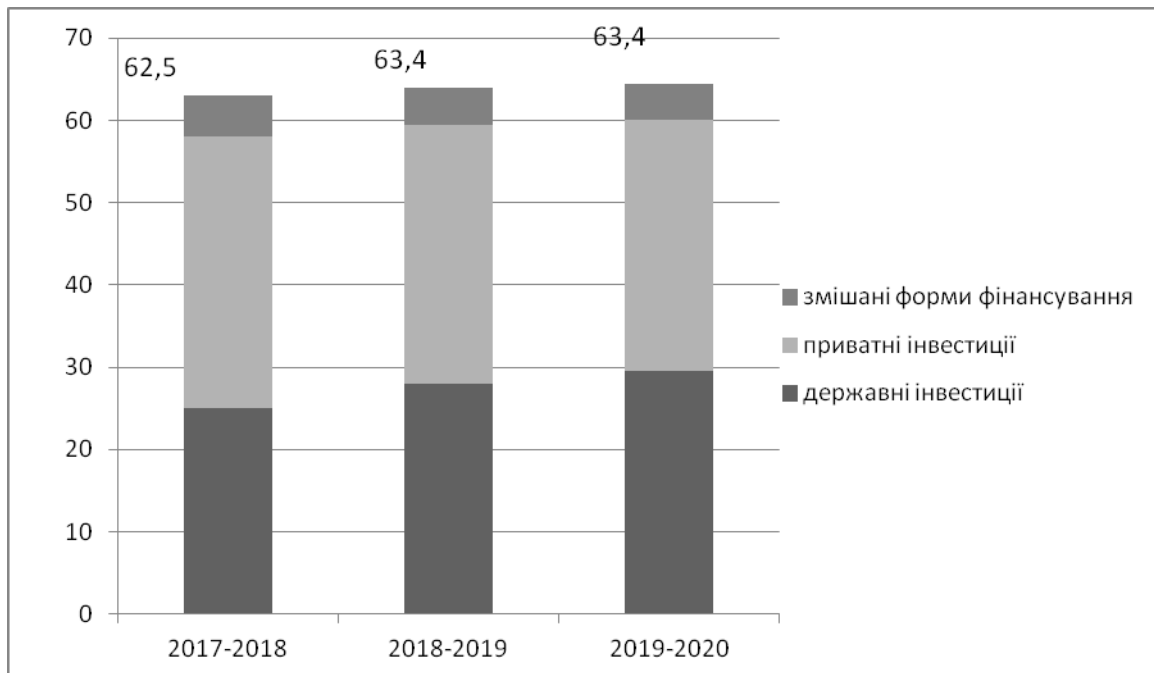
У статті проаналізовано сучасні світові тенденції фінансування розвитку інфраструктури на прикладі Великобританії. Відзначено посилення тенденцій до здійснення державних інвестицій у розвиток транспорту, соціальної інфраструктури та науки., приватні інвестиції домінують у сфері розвитку цифрової інфраструктури, енергетики, та комунальних послуг.

Ключові слова: *інфраструктура, державні інвестиції, приватні інвестиції.*

Значна частина підприємств, пов'язаних з інфраструктурою, знаходяться у повній або частковій державній власності. У секторі водопостачання понад 30% підприємств є державними у Польщі, Болгарії та Словенії. Частка державних компаній у сфері транспорту в Угорщині сягає понад 20%. У Словенії, Угорщині, Польщі та Болгарії понад 60 % підприємств енергетичного сектора є державними [1, с. 7.]. Сучасні дослідження показують, що збільшення державних інвестицій у інфраструктуру на 1% ВВП може підвищити рівень виробництва на 1,5% у середньостроковій перспективі [2]. Адже збільшення обсягу державних інвестицій у розвиток інфраструктури підвищує прибутковість підприємств у регіоні, призводить до зростання доданої вартості, обсягів виробленої продукції та стимулює економічне зростання в короткостроковій і довгостроковій перспективі [3]. Нестача фінансових ресурсів для фінансування розвитку інфраструктури заважає економічному

зростанню у довгостроковій перспективі, стримує сталий розвиток та є серйозною загрозою економічній безпеці країни.

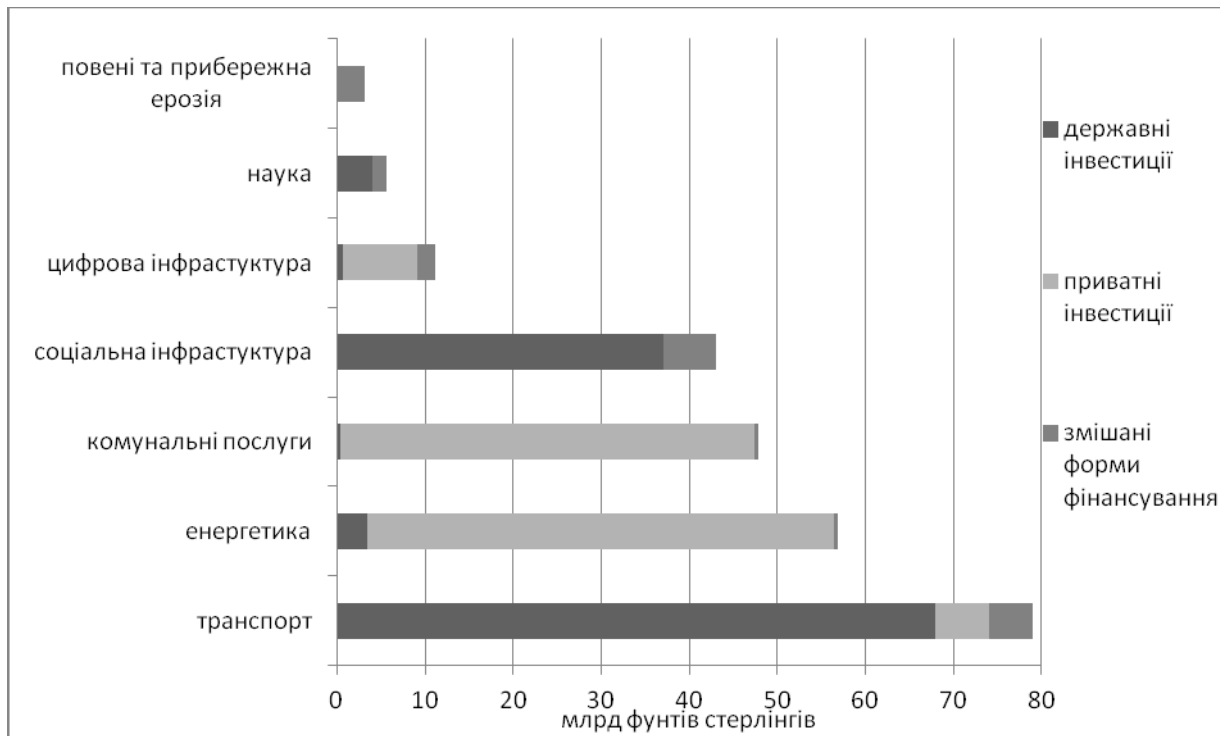
Аналізуючи джерела фінансування розвитку інфраструктури у Великобританії, представлені у Національному плані розвитку інфраструктури на 2017 рік, можна простежити тенденцію до поступового зростання обсягів державних інвестицій, паралельно з незначним скороченням приватного інвестування (рис.1) [5].

Рис. 1. Джерела фінансування розвитку інфраструктури у Великобританії
Джерело: складено на основі [4, с. 15].

Детальний аналіз розподілу джерел фінансування за секторами, представлений на рис.2, виявив тенденцію до здійснення державних інвестицій у розвиток транспорту, соціальної інфраструктури та науки. Приватні інвестиції домінують у сфері розвитку цифрової інфраструктури, енергетики, та комунальних послуг. Причому, боргові інструменти зазвичай складають 70-90% загальної капіталізації інфраструктурних проектів [6, с. 16].

Уряд Великобританії, починаючи з 2010 року публікує Національний план розвитку інфраструктури, так у документі 2014 році було передбачено 327 мільярдів фунтів стерлінгів державних та приватних інвестицій в інфраструктуру, запланованих здійснити до 2020-21 років [7, с. 4].

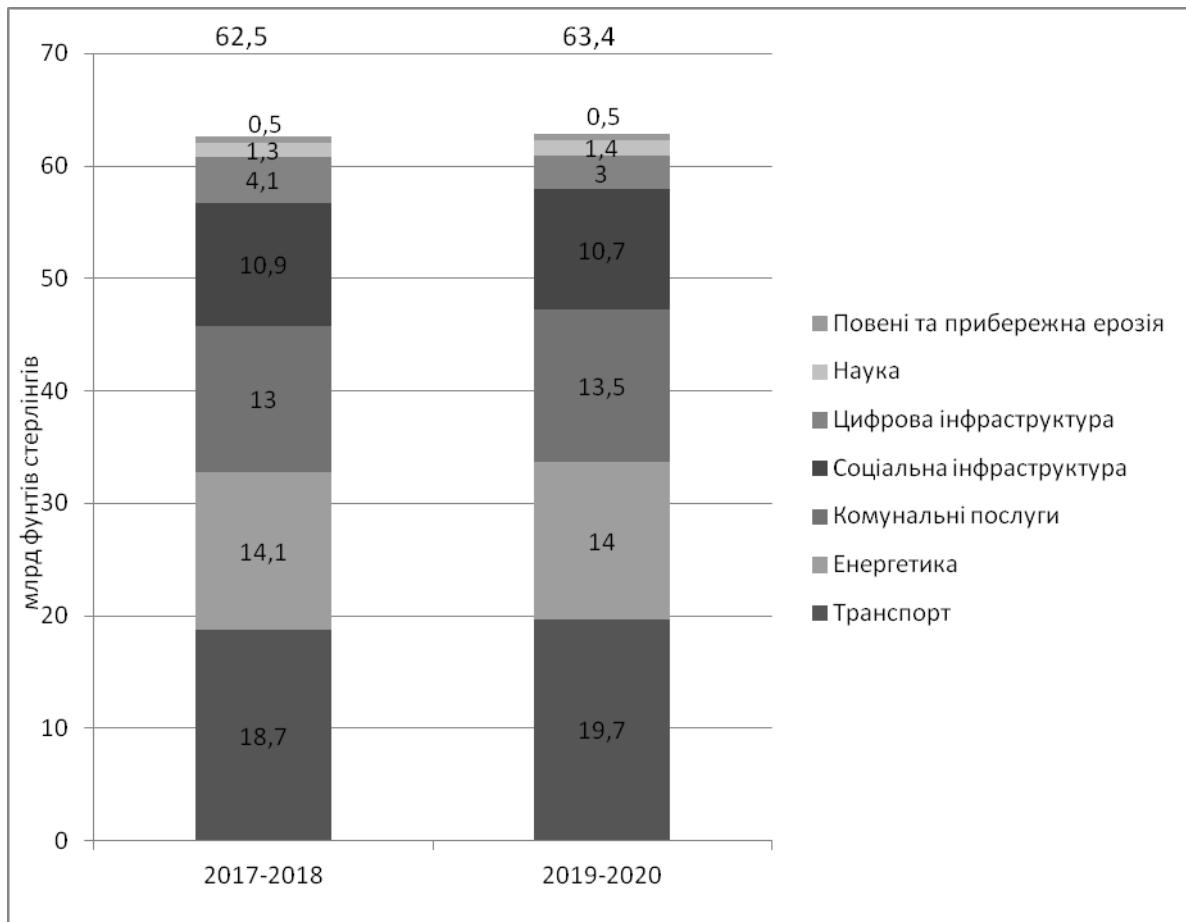
Рис. 2. Розподіл джерел фінансування інфраструктурних проектів за секторами у Великобританії на період з 2017 по 2021 рр.

Джерело: складено на основі [4, с. 16].

Згідно з Національним планом розвитку інфраструктури на 2017 рік ця сума зростає, план передбачає реалізувати 694 проекти, загальною вартістю 463 млрд. фунтів стерлінгів до 2021 року [5]. Протягом десяти років (2017-2027) планується загальну суму приватних та державних інвестицій у розвиток інфраструктури збільшити до 600 млрд. фунтів стерлінгів, що засвідчує наміри уряду Великобританії провадити державну політику підтримки розвитку реального сектору економіки, націленої на забезпечення сталого розвитку, стимулюючи інвестиції у довгострокові інфраструктурні проекти.

На рис.3. представлено секторальний розподіл приватних та державних інфраструктурних інвестицій у Великобританії за 2017-2018 роки, а також наведено кількісну характеристику програми розвитку інфраструктури за секторами у 2019-2020 роках.

Загалом до 2021 року планується здійснити значний прорив у розвитку інфраструктури, особливо у сфері енергетики та транспорту (див. рис. 4).

Рис. 3. Секторальна програма розвитку інфраструктури у Великобританії на 2017-2020 рр.

Джерело: складено на основі [4, с. 13].

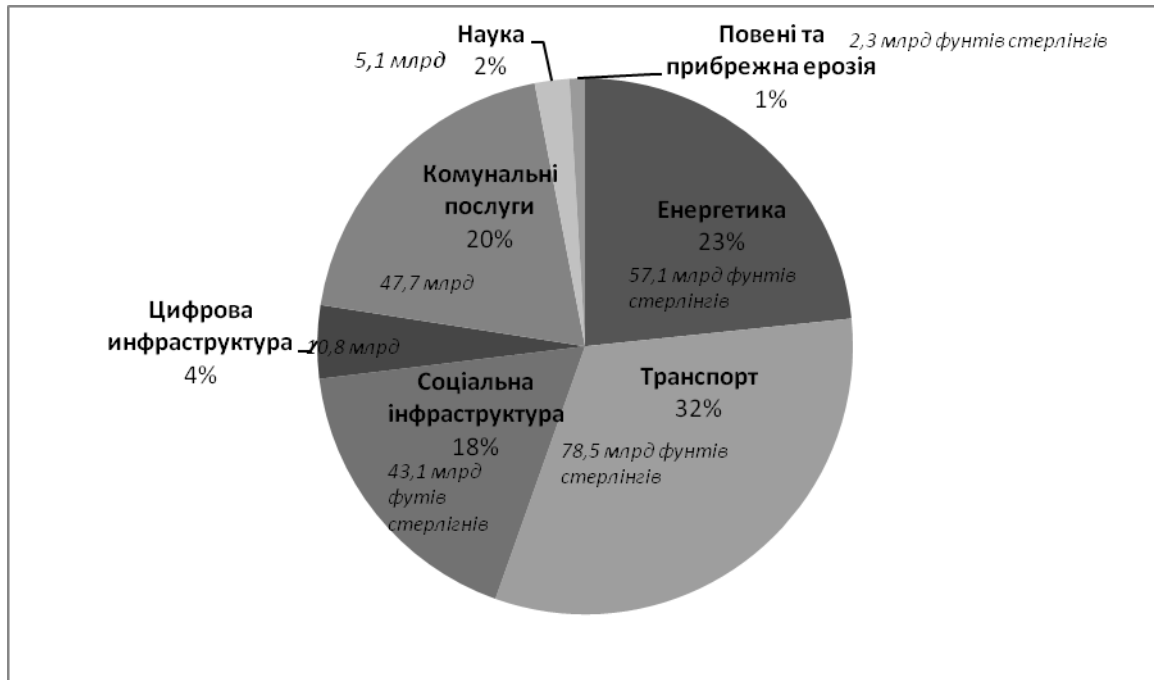
Водночас, крім розширення обсягів фінансових ресурсів, які направляються державою на фінансування інфраструктурних проектів, у контексті розвитку механізмів фінансування інфраструктури велику увагу необхідно приділяти вдосконаленню інституційних рамок.

Створення Національної комісії з інфраструктури (National Infrastructure Commission) у 2015 році та спеціалізованого органу, що опікується питаннями розвитку інфраструктури - Інституту інфраструктури та проектів (Infrastructure and Projects Authority, IPA) у 2016 році у Великобританії значно спростило механізми прийняття довгострокових інвестиційних рішень, дозволивши максимально ефективно забезпечувати реалізацію інвестиційних проектів.

З 2010 року було визначено 158 проектів та програм у сфері розвитку інфраструктури, які було визначено як державні пріоритети для уряду. Уряд

Великобританії постійно оновлює цей перелік, оскільки з часом з'являються нові пріоритети або завершуються поточні проекти.

Рис. 4. Обсяги запланованих інвестицій у розвиток інфраструктури за секторами з 2017 по 2021 роки у Великобританії

Джерело: складено на основі [4, с. 22].

Внаслідок продуманої державної політики у Великобританії з 2010 року було реалізовано понад 4500 інфраструктурних проектів, 98% зі 158 довгострокових національних пріоритетних інфраструктурних проектів є завершеними або знаходяться на завершальній стадії [4, с. 4-9].

Зважена державна політика щодо розвитку програм розбудови та підтримки об'єктів інфраструктури дозволить залучати достатні обсяги фінансових ресурсів, необхідних для підтримки розвитку реального сектору економіки, що дозволить забезпечити економічне зростання у довгостроковій перспективі, та сприятиме слідуванню політики сталого розвитку, посилюватиме позиції країни на світовій арені.

Література:

1. Böwer U. State-Owned Enterprises in Emerging Europe: The Good, the Bad, and the Ugly / Uwe Böwer // IMF Working Papers. - WP/17/221. – 2017. – 27 p.
2. Abdul D. The Macroeconomic Effects of Public Investment: Evidence from Advanced Economies / Abiad Abdul D., Davide Furceri, Petia Topalova // Journal of Macroeconomics. - №50(C). – 2016. – P. 224–40.
3. Is it Time for an Infrastructure Push? The Macroeconomic Effects of Public Investment / International Monetary Fund World Economic Outlook . - Washington, 2014.

4. Analysis of the National Infrastructure and Construction Pipeline [Електронний ресурс] / Infrastructure and Projects Authority. – 2017. – Режим доступу : https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/665332/Analysis_of_National_Infrastructure_and_Construction_Pipeline_2017.pdf
5. National Infrastructure and Construction Pipeline Autumn 2017 [Електронний ресурс] / HM Treasury – 2017. – Режим доступу : <https://www.gov.uk/government/publications/national-infrastructure-and-construction-pipeline-2017>.
6. Infrastructure Financing Instruments and Incentives [Електронний ресурс] / OECD. - 2015. – 74 р. – Режим доступу: <http://www.oecd.org/g20/topics/financing-for-investment/Infrastructure-Financing-Instruments-and-Incentives.pdf>.
7. Fairhead D. The choice of finance for capital investment [Електронний ресурс] / Daniel Fairhead, Vasilisa, Starodubtseva, Simon Reason, Matthew Rees // HM Treasury, National Audit Office. – 2015. – 58 с. – Режим доступу : <https://www.nao.org.uk/wp-content/uploads/2015/03/The-choice-of-finance-for-capital-investment.pdf>.

Fedulova Lubov

*National Academy for Public Administration under the President of Ukraine
(Ukraine, Kyiv)*

THE FORMATION OF THE NEW MODEL OF NATIONAL INNOVATION SYSTEM: CHALLENGES FOR UKRAINE

Федулова Л.І.

докт. екон. наук, професор

Національна академія державного управління при Президентові України

ФОРМУВАННЯ НОВОЇ МОДЕЛІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ: ВИКЛИКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

This article examines the challenges facing the Ukrainian authorities towards the formation of the national innovation systems of the new format, given the aftermath of the fourth industrial revolution.

Key words: *state policy, the national innovation system, calls the fourth industrial revolution.*

У статті розглянуто виклики, що стоять перед українською владою у напрямі формування національної інноваційної системи нового формату, обумовленого наслідками четвертої промислової революції.

Ключові слова: *державна політика, національна інноваційна система, виклики четвертої промислової революції.*

Ефективність інноваційного розвитку економіки залежить не тільки від ефективності окремих суб'єктів інноваційного процесу, а й від характеру та результативності інноваційної політики, спрямованої на своєчасне упровадження механізмів управління, адекватних викликам зовнішнього та внутрішнього середовища. Особливо важливе значення мають створені

державою інститути, що забезпечують взаємодію між підприємствами, університетами та державними дослідними організаціями, науково-технологічна кооперація приватних компаній у процесі здійснення R&D, поширення високопродуктивних технологій у виробничій практиці малих і середніх підприємств, мобільність персоналу між державним та приватним секторами. В той же час, принципи розбудови та функціонування інноваційної системи кожної країни розрізняються залежно від національних традицій, культури, наявності ресурсів (особливо науково-технологічних), стратегічних завдань, які ставить перед собою керівництво країни, від обраної моделі інноваційного розвитку та інше.

Актуалізація цього питання в інноваційно-технологічному дискурсі обумовлена тим, що сьогодні так званий шостий технологічний устрій (згідно економіко-технологічної парадигми Фрімена-Перес) досить стрімко переростає в сьомий (інтеграція природного та штучного інтелекту). Аналізуючи світові тенденції економічних циклів, практика підтверджує, що оптимальною моделлю, яка спроможна забезпечити перехід із затухаючої хвилі на хвилю нового технологічного устрою є інноваційна модель розвитку.

Здійснений нами аналіз еволюції становлення і розвитку концепції національної інноваційної системи (НІС) показує [1], що при участі держави в Україні через реалізацію інноваційної політики за минулі роки було створено багато елементів національної інноваційної системи й здійснені перетворення в багатьох напрямках. Проте, інновації в країні так і не стали ключовим драйвером економічного зростання, що є ключовою перешкодою в процесах здійснення реформ. Виклики на глобальний тренд соціалізації технологій в Україні не знаходять відповіді. Вкрай негативними факторами слід визнати: низький рівень здатності влади усіх рівнів утримувати і залучати таланти, порівняно з країнами-лідерами інновацій; інноваційні стартапи і венчурні інвестори стикаються з відсутністю механізмів упровадження новітніх розробок.

Наявність значного розриву в рангах міжнародних рейтингів між Україною та передовими економіками світу за основними показниками стану

наукового потенціалу та готовності економіки до активізації інноваційної діяльності вказує на хронічно низький ступінь досягнення Україною можливостей інноваційного зростання за рахунок власних ресурсів, наявність реальних загроз руйнування науково-технологічного потенціалу країни внаслідок тривалого періоду його незатребуваності та слабкої комерціалізації. В країні погіршилося ресурсне забезпечення інноваційної діяльності, обсяг виконаних R&D у ВВП протягом останнього десятиліття скорочувався та є значно нижчим від середнього рівня по ЄС. Зокрема, за розрахунками Держстату України у 2017 році питома вага загального обсягу витрат на виконання наукових та науково-технічних робіт у ВВП становила 0,45%, у тому числі за рахунок коштів державного бюджету – 0,16% (табл. 1). Інноваційна активність українських підприємств є нижчою за встановлений в світі граничний рівень (20%) та має тенденцію до зниження.

Таблиця 1

Витрати на наукову та науково-технічну діяльність у ВВП України

Роки	1990	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Витрати усього до ВВП, %	3,11	1,20	1,17	0,91	0,81	0,75	0,77	0,66	0,62	0,48	0,45

Джерело: http://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publnauka_u.htm

У 2017 році спостерігалось падіння винахідницької активності в промисловості, зокрема, промисловими підприємствами подано 255 заявок на винаходи і корисні моделі (проти 339 заявок у попередньому році). Їх частка у загальній кількості заявок, поданих юридичними особами, склала лише 3,6%.

В той же час, за усіма міжнародними рейтингами інтелектуальний потенціал України знаходиться на високому рівні, проте відсутня належна роль держави у створенні середовища (інноваційної екосистеми) для його реалізації в якості ключового фактору соціально-економічного розвитку країни та забезпечення її конкурентоспроможності. Ключове питання щодо розбудови сучасного формату НІС в Україні - питання інтелектуальної власності не вирішено, що фактично залишає поза межами відповідного етапу інноваційного

процесу основних його учасників – людей інтелектуальної праці, обумовлюючи при цьому не лише нехтування інтелектуальними ресурсами суспільства, але й їхньої ролі та вкладу у формування ВВП та національного багатства в цілому.

Загалом, недосконалість системи державного управління інноваційними процесами в Україні на рівні законодавства спричиняє неузгодженість у системі його організаційного та інституційного забезпечення, тобто породжує розпорошеність функцій управління між різними суб'єктами влади та відсутність сучасної єдиної платформи державного керівного центру. В кінцевому підсумку, зазначений стан не дозволяє Україні в черговий раз скористатися «віконцями можливостей» та мобілізувати ресурси й слідувати глобальним трендам розвитку суспільства. Глобалізація економічних процесів, що триває, вимагає результативних і термінових заходів для відповідей на виклики, що стоять перед Україною.

Ключовий тренд сьогодні - *четверта промислова революція* (Індустрія 4.0) — поняття, що означає розвиток і злиття автоматизованого виробництва, обміну даних і виробничих технологій в єдину саморегульовану систему з як найменшим або взагалі відсутнім втручанням людини у виробничий процес. "Мова йде про хвилю відкриттів, обумовлених розвитком можливостей встановлення зв'язку: роботи, дрони, розумні міста, штучний інтелект і дослідження головного мозку [2]". Новітній технологічний устрій з кожним днем заявляє про себе вражаючими результатами, що мають суттєвий вплив на характер соціально-економічних процесів. Зазначене спонукає до формування такої державної політики, в основу пріоритетів якої буде покладено інформаційно-технологічний контур "наука - цифрові та ІКТ-технології - цифрове виробництво-споживання", що сприятиме утвердженню України як високотехнологічної держави. Умовою подальшого розвитку української НІС обов'язково має бути стратегічний комунікаційний супровід процесів, тобто сприяння формуванню відкритого комунікативного простору (інноваційної екосистеми).

Здійснювана нами оцінка потенційних можливостей інноваційного забезпечення розвитку новітнього технологічного устрою в Україні, зокрема на основі аналізу сучасного стану розвитку ІКТ-сектора національної системи господарювання, який ідентифікується як ключовий й як такий, що має безпосереднє відношення до реалізації концепції цифровізації економіки, дозволяє констатувати, що в країні створено вагоме наукове й практичне підґрунтя для розвитку цифрових технологій та ІКТ, які мають усі шанси широкого застосування. Так, у глобальному рейтингу аутсорсингу Global Location Services Index [3], який оцінює 55 країн за критеріями – фінансової привабливості, наявності фахівців і їх здібностей (розвиток людського капіталу) та бізнес-середовища, у 2016 року Україна посідає 24 місце, між Німеччиною та Великобританією, тоді як у 2015 році була на 17 позицій нижче. Практика показує, що українські ІТ-фахівці самостійно, без державної підтримки, вийшли на світовий економічний простір, ефективно працюють і мають усі передумови для подальшого розвитку.

В цілому, можна сказати, що в Україні намітився вектор, по якому повинна рухатися розбудова новітнього формату національної інноваційної системи. Вже сьогодні на державному рівні потрібно приділити увагу визначенню інструментів формування нових ринків і підтримати тактику поведінки вітчизняних компаній, особливо регіонального рівня серед глобальних конкурентів та відповісти на питання: як змінити інноваційну екосистему в регіонах України для завоювання лідерських позицій на ринках високотехнологічних товарів та послуг.

Література:

1. Андрощук Г.О., Давимука С.А., Федулова Л.І. Національні інноваційні системи: еволюція формування, детермінанти результативності. - К.: Парламентське видавництво, 2015. – 512 с.
2. Klaus Schwab. The Fourth Industrial Revolution.-Crown Business, New York, 2017.-192 p.
3. Global Location Services Indexhttps. - [Електронний ресурс] // Режим доступу://www.atkearney.com/strategic-it/global-services-location-index.

Chmeruk Halyna
Ph.D., Associate Professor
Banking University (Ukraine, Kyiv)

THE LEVEL OF DIGITAL ECONOMY DEVELOPMENT IN UKRAINE: COMPARATIVE ANALYSIS BY INDEX OF NETWORKING READINESS

Чмерук Г.Г.
канд. екон. наук, доцент
ДВНЗ «Університет банківської справи»

РІВЕНЬ РОЗВИТКУ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЗА ІНДЕКСОМ МЕРЕЖЕВОЇ ГОТОВНОСТІ

The article analyzes the state of the digital economy of Ukraine in comparison with the selected European countries with the help of the network readiness index.

Key words: *digital economy, index of network readiness, information and telecommunication technologies.*

У статті проведено аналіз стану цифрової економіки України в порівнянні з обраними європейськими країнами за допомогою індексу мережевої готовності.

Ключові слова: *цифрова економіка, індекс мережевої готовності, інформаційно-телекомунікаційні технології.*

Кількість людей в світі, які постійно використовують Інтернет та живуть своїм віртуальним життям постійно зростає. Можна говорити, що світ починає жити в Digital Age, в якій Інтернет відіграє важливу роль. Зростання використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) значно зросло за останні три десятиліття. Цифрове суспільство та економіка, яка все ще розвивається, абсолютно відрізняються від традиційних моделей. Успадкована українська економіка та її нова цифрова економіка ґрунтуються на різних цінностях. Перша, яку Україна успадкувала від радянського минулого, базується переважно на пошуках ренти та дешевих ресурсах. Нова цифрова економіка сфокусована на постійній інтеграції до світових ринків та конкурентоспроможності людського капіталу України. Феномен цифрової економіки більше не є тимчасовою тенденцією і має потенціал, який суттєво змінює конкуренцію в усьому світі. Використання Інтернету також сприятливо впливає як на фінансовий розвиток, так і на відкритість торгівлі.

В Україні, як і в інших країнах, ми переживаємо розвиток цифрової економіки. У даний час ІТ — найбільш динамічно зростаюча галузь в Україні. Решта української економіки зазнала спаду в 2014-2015 роках, при цьому ІТ-галузь демонструвала зростання в середньому на 18 % на рік; у 2016 році додана вартість, створена ІТ-компаніями, перевищила докризовий рівень на 66%. Оскільки ІТ-індустрія зростала швидше, ніж решта економіки, і не зазнала впливу подій 2014-2015 років, її внесок у валовий внутрішній продукт (ВВП) країни за п'ять років збільшився в 2,5 рази — з 1% у 2012 році до 2,5% у 2016 році.[1] Інші показники також показують тенденцію до зростання (наприклад, кількість користувачів, значення електронної комерції). Проте на цьому фоні виникає питання: яка цифрова економіка України? Чи незважаючи на загалом позитивні тенденції, чи темпи зростання не надто малі? Основна мета статті - оцінка ступеня розвитку цифрової економіки в Україні порівняно з обраними європейськими країнами. Методологія проведеного дослідження базується на аналізі вторинних джерел та застосуванні статистичних методів. На підставі наявних статистичних даних п'ять європейських країн порівнюються з Україною. Порівняльний аналіз ґрунтується на даних 2002-2016 років.

На нашу думку найбільш доцільними для порівняння є індекс мережевої готовності NRI, який є ключовим індикатором того, як країни поведуться в цифровому світі. В індексі мережевої готовності Всесвітнього економічного форуму вимірюється, наскільки добре економіка використовує інформаційні та комунікаційні технології для підвищення конкурентоспроможності і добробуту. Світ знаходиться на зорі четвертої промислової революції, яка представляє собою перехід до нового набору систем, які об'єднують цифрові, біологічні та фізичні технології в нових і потужних комбінаціях. Мережева готовність показує, наскільки готова кожна країна скористатися перевагами цього переходу. [2]

Сам рейтинг складений з використанням широкого спектру інформації. Дані збираються з міжнародних установ, таких як Міжнародний союз електрозв'язку, ЮНЕСКО, інші агентства ООН і Всесвітній банк.

Мережева готовність залежить від того, чи володіє країна драйверами, необхідними для використання цифрових технологій для досягнення їх потенціалу, і від того, чи дійсно ці технології впливають на економіку і суспільство. Щоб отримати точну картину всіх драйверів і повних ефектів, дослідження розбиває інформацію на різні підрозділи. Індекс мережевої готовності складається з чотирьох субіндексів, які оцінюють середовище для розвитку ІТ, готовність суспільства до використання ІТ, їх фактичне використання державою, бізнесом, населенням та наслідки, які ІТ породжують в економіці та суспільстві. Перші три субіндекси – це драйвери зростання, які є передумовами для четвертого субіндексу – впливу ІТ на суспільство й економіку. Ці чотири субіндекси розподілені на 10 складників і 53 змінних. Перший субіндекс - «навколишнє середовище» – містить такі складники, як політичне та нормативно-правове середовище, бізнес та інноваційне середовище; другий субіндекс – «готовність» – інфраструктуру і цифровий контент, доступність ІТ, навички населення; третій – «використання» – розкриває ступінь використання індивідуумами, бізнесом і державою; і четвертий субіндекс – «вплив» – логічно є похідним від трьох вищезгаданих субіндексів і містить такі два складники, як вплив ІТ на економіку і вплив на суспільство в окремо взятій країні. Загальне значення індексу є середнім арифметичним показником чотирьох перерахованих субіндексів.

Головна мета статті - оцінити ступінь розвитку цифрової економіки в Україні порівняно з окремими європейськими країнами. На основі наявних статистичних даних були обрані п'ять країн, які є дотичними до України з точки зору розвитку цифрової економіки. Порівняльний аналіз лише п'ятих держав був пов'язаний з тим, що кількість незалежних європейських держав 48. Аналіз 48 держав перевищить обсяг цього документу. Тому ми вирішили включити до порівняння європейські країни, які відповідають трьом вимогам:

- географічна близькість по відношенню до України;
- належність до однієї з груп країн, що організуються на основі розвитку та темпів зростання цифрової економіки;

- заборона повторення країни в аналізі з групи, яка вже має свого представника у порівняльному аналізі.

Подальше обговорення вимагає другої та третьої умов, тобто розподілу європейських держав на певну класифікаційну групу (кластер). На основі власного дослідження Європейська Комісія поділила країни-члени ЄС за двома факторами: середній темп розвитку та нинішній етап розвитку цифрової економіки. Деталі в цьому відношенні представлені у таблиці 1.

Таблиця 1

Класифікація країн ЄС відповідно до прогресу та результатів у напрямку цифрової економіки

		Темпи зростання відносно середнього для Європейського Союзу	
		<2%	> 2%
Рівень розвитку відносно середнього показника ЄС	> 0,52 бали	<i>"Відстаючі"</i> : Швеція, Естонія, Данія, Фінляндія, Бельгія, Великобританія, Ірландія, Люксембург, Литва	<i>"Випереджаючі"</i> : Нідерланди, Естонія, Німеччина, Австрія, Португалія
	<0,52 бали	<i>"Падіння"</i> : Франція, Чехія, Словаччина, Угорщина, Польща, Кіпр, Болгарія	<i>"Захоплення"</i> : Іспанія, Латвія, Італія, Хорватія, Румунія

Джерело: [3 с.13]

Таблиця 2

Номінальне місце України за індексом NRI

Показник	2002	2008	2012	2014	2016
Рейтинг NRI	66	62	75	81	64
Підіндекс середовище	70	69	117	114	94
Підіндекс готовність	66	63	33	34	30
Підіндекс використання	69	60	84	101	88
Підіндекс вплив	НД	НД	75	98	69
Кількість покритих країн	82	134	142	148	139

Джерело: складено автором на основі [4, 5, 6, 7]

На підставі прийнятих критеріїв та вищенаведеної класифікації для порівняння були обрані такі держави: Польща, Румунія, Литва, Німеччина, та. Перші дві з них межують з Україною та представляють дві з чотирьох кластерів. Проте проблема полягала в двох інших групах. Ми обрали Литву через «спільне минуле» з Україною в Радянському Союзі. Вважалося, що з групи «Випереджаючі» другою найближчою у географічному сенсі країною є Німеччина.

NRI можна розглядати як рейтинг розвитку цифрової економіки. Крім того, NRI розробляється з 2002 року, і це дає можливість відслідковувати зміни за часом. Таблиця 2 показує місце України в NRI з 2002 по 2016 рік.

Розвиток цифрової економіки в Україні, що вимірюється на рівні основного індексу NRI, піддається значним коливанням у 2002-2016 роках. Роки спаду перетинаються з періодами зростання. Однак загальна тенденція за останні роки позитивна, оскільки ранг України поступово почав зростати. Подібні тенденції виникають також у зв'язку з окремими підіндексами. У цьому відношенні краща ситуація в категорії готовність та вплив. Кризовим для України стали 2012-2015 роки. В ці роки у зв'язку з політичною ситуацією в країні дуже впали показники субіндексу середовище. Та все ж, аналізуючи ситуацію в Україні, варто враховувати, що протягом багатьох років підготовки NRI змінювалася кількість країн, які підлягають вивченню.

Таблиця 3

Порівняльний аналіз підкатегорії згідно з індексом NRI

Показник	Україна	Польща	Румунія	Литва	Німеччина
Політичне та регуляторне середовище	113	57	66	41	16
Бізнес та інноваційне середовище	67	53	71	31	28
Інфраструктура	51	35	55	57	12
Доступність	6	11	73	34	5
Навички	33	40	41	26	8
Індивідуальне використання	76	42	60	35	18
Використання бізнесу	63	64	68	29	6
Використання уряду	114	82	96	33	30
Економічні наслідки	59	44	72	27	10
Соціальні наслідки	75	74	79	25	30
Середні	65,7	50,2	68,1	33,8	16,3

Джерело: складено автором на основі [4]

Для кращого аналізу мережевої готовності України слід її порівняти з іншими країнами, вибраними нами для аналізу. Аналіз проводився на основі 2016 року. Нами було проаналізовано дані, зібрані для цілей NRI. Результати аналізу наведені на рис. 1 та табл. 3.

В аналіз включено 10 категорій, які можна розділити на 3 групи: вище середнього для аналізованої вибірки, на рівні середнього та нижче середнього. Звичайно, у всіх категоріях лідирує Німеччина. У підкатегорії "Доступність" Україна посідає друге місце після Німеччини. Також в Україні хороша ситуація в категорії «Навички». Категорія «Доступність» оцінює доступність ІКТ в країні за допомогою використання витрат на мобільний телефонний зв'язок і вартість підписки на широкосмуговий доступ в Інтернет, а також показник, який оцінює стан лібералізації в 17 категоріях послуг ІКТ, оскільки більш інтенсивна конкуренція має тенденцію до зниження роздрібних цін в довгостроковій перспективі. Категорія «Навички» вимірює здатність населення ефективно використовувати ІКТ, беручи до уваги рівень охоплення середньою освітою, загальна якість системи освіти і, зокрема, математичну і природно-наукову освіту, а також дорослий рівень грамотності.

У свою чергу, багато категорій, таких як «Інфраструктура», «Економічні наслідки», «Використання бізнесу», «Бізнес та інноваційне середовище» та «Соціальні наслідки» України мають середню цінність. З огляду на ці фактори, Німеччина та Литва обганяють нас, тоді як порівняно з іншими країнами, Україна знаходиться на такому ж рівні. Тоді як для інших трьох підкатегорій, пов'язаних з політичне та регуляторним середовищем, використанням уряду а також індивідуальним використанням, Україна займає останнє місце. Категорія «Політичне і регуляторне середовище» оцінює ступінь, в якій політичні та нормативні середовища чи іншої країни полегшують проникнення ІКТ та розвиток підприємницької діяльності. Він робить це, вимірюючи ступінь захисту прав інтелектуальної власності, поширеність піратства в програмному забезпеченні, ефективність і незалежність судової влади, ефективність процесу прийняття законів і загальну якість правил, що стосуються ІКТ. Категорія «Використання уряду» оцінює лідерство і успіх уряду в розробці та реалізації стратегій розвитку ІКТ, а також у використанні ІКТ а також доступності та якості державних послуг в Інтернеті. Знімок, отриманий з порівняння, особливо тривожний, тому що показує слабкість українського політичного управління в

стратегії цифровізації країни. Узагальнюючи Україна займає слабку позицію в аналізованих п'яти країнах, (з середнім рівнем 65,7), гірший показник лише в Румунії (68,1). Але великий відрив від лідируючої з показником 16,3 Німеччини показує недостатню готовність України до переходу на цифрову економіку.

Порівняльний аналіз вказує на недоліки України з точки зору розвитку цифрової економіки у порівнянні з аналізованими країнами. Звичайно, дивлячись на номінальну позицію України в рамках NRI, можна вважати, що становище держави є відносно добрим. Однак більш ретельний аналіз, який враховує всю кількість підіндексів, що підлягають аналізу, вказують на тривожний рівень розвитку української цифрової економіки. Розрив у розвитку особливо добре помітний у зв'язку з ступенем використання інтеграції систем ІКТ та впливу ІКТ на економіку та суспільство. Попередній характер цього дослідження, а також скромний обсяг, не дає змогу більш уважно вивчити причини такого стану. Проте власні спостереження автора та аналіз доступних вторинних даних вважають причинами відносної відсталості України такі фактори: слабкий державний вплив на популяризацію комп'ютеризації (наприклад, eID, система електронного підпису, системні записи транспортних засобів), також на стороні бізнесу (наприклад, вибіркові сфери інтересів), або на людей (прогалини у можливостях обслуговування програмного забезпечення). Звичайно, більш широкий аналіз причин (та наслідків) вимагає окремого дослідження. Синтетичні показники, що використовувалися для аналізу базуються на системних, комплексних, багатокритеріальних підходах для вимірювання ступеня розвитку цифрової економіки. Індекс NRI включає лічильники, які безпосередньо чи опосередковано впливають на рівень цифрової економіки. Варто також підкреслити, що NRI періодично змінюється з розвитком цифрової економіки.

З огляду на проведений аналіз у аспекті залучення інформаційно-телекомунікаційних технологій визначено нерівномірність «інформатизації» залежно від галузей та секторів. Так, фінансова сфера найбільш розвинута в цьому напрямку, а, наприклад, державний сектор значно відстає порівняно з

європейськими країнами. У цілому в рейтингу NRI Україна займає середні місця, головні перешкоди розвитку пов'язані з відсутністю цифрової стратегії держави, непослідовністю регуляторної політики та недовірою населення новітнім фінансовим інструментам. У зв'язку з цим доцільно вивчити європейський досвід з цього питання та включити завдання щодо розвитку цифрової економіки у глобальний план реформування держави.

Українські стратегії розвитку, які зараз розробляються, підкреслюють важливість оцифрування майбутнього стану економіки. Наприклад, проект «Переведення земельного кадастру на технологію Blockchain» є одним з наймасштабніших кроків, які здійснює Україна на шляху до цифровізації економіки. Однак виникає питання, чи достатньо фінансових ресурсів, і чи належним чином встановлені цілі з точки зору характеру цифрової економіки. Місце українського розвитку в рейтингу цифрової економіки складається з двох факторів - зусиль у країні та заходів, прийнятих в інших країнах. Світ не стоїть на місці, незважаючи на те, що зусилля та позиції України на міжнародній арені складаються з зовнішньої та внутрішньої діяльності. Реалізація цього факту повинна призвести до ще більших зусиль для розвитку цифрової економіки.

Література:

1. Андрій Кириленко, Тетяна Тишук Від традиційної до цифрової: як «ботани й нерди» побудували найдинамічнішу галузь української економіки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://voxukraine.org/longreads/plugged-in-economy/index.html>
2. Keith Breen What is 'networked readiness' and why does it matter? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.weforum.org/agenda/2016/07/what-is-networked-readiness-and-why-does-it-matter/>
3. The Level of Development of the Digital Economy in Poland and Selected European Countries: A Comparative Analysis, //Foundations of Management . – 2017 № 9, s. 175-190. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dx.doi.org/10.1515/fman-2017-0014>
4. Baller, S., Dutta, S., Lanvin, B., 2016. The Global Information Technology Report 2016. Innovating in the Digital Economy. World Economic Forum and INSEAD, Geneva.
5. Dutta, S., Lanvin, B.,Paua F., 2003. The Global Information Technology Report 2002-2003: Readiness for the networked World. Oxford: Oxford University Press
6. World Economic Forum(a) – Gauging the Networked Readiness of Nations: Findings from the Networked Readiness, http://www.insead.edu/facultyresearch/centres/elab/rightnav/documents/1.1_GaugingtheNetworkedReadinessofNations_000.pdf
7. Bilbao-Osorio, B., Dutta, S., Lanvin, B., 2014. The Global Information Technology Report 2014. Rewards and Risks of Big Data. World Economic Forum and INSEAD, Geneva

2. WORLD ECONOMY

Anna Barwińska-Malajowicz,

prof. dr hab.

Bogusław Ślusarczyk

prof. dr hab.

Faculty of Economics

University of Rzeszów, Poland

REGIONAL INTEGRATION PROCESSES AND THEIR IMPACT ON CHANGES IN THE STRUCTURE OF GDP CREATION

***Abstract.** There are interactive associations between globalization and integration processes, while regional integration leads to the division of the world into regional parts. However, apart from the territorial scope of both processes, it should be emphasized that in these processes, the contribution of agriculture to the GDP observed in individual regions is of great importance to the world food economy. The purpose of this paper is to outline the similarities and differences in the evolution of trends in growth of GDP per capita and the share of agriculture in its composition, as well as the dynamics of productivity growth in agriculture in selected integration groups around the world. The analysis of these tendencies was conducted in the context of the ongoing globalization processes in the modern world economy. The theoretical part contains reflections based on the literature on the subject, while the empirical part is based on secondary data. The statistical material, collected mainly from WDI databases, underwent a thorough analysis, and its results were graphically illustrated.*

It is worth emphasizing that one of the objectives related to the creation and activity of regional integration groups is to reduce disparities in the development of regions and between the richest and poorest countries. Nevertheless, the impact of this instrument, i.e. the international economic integration, on mitigation of problems related to hunger and poverty in the world is not as significant as it was intended to.

***Keywords:** world economy, globalization and integration processes, world food economy.*

1. Introduction

The purpose of this paper is to outline the impact of the regional integration process on changes in the structure of GDP creation. The analysis of these tendencies was conducted in the context of the ongoing integration processes in the modern world economy.

The theoretical part contains reflections based on the literature on the subject, while the empirical part is based on secondary data. The statistical material, collected mainly from WDI databases, underwent a thorough analysis, and its results were graphically illustrated. The basic methods of analysis and presentation of statistical data, as well as their corresponding forms, i.e. table form (presentation of data in tables), graphical form (graphical presentation of data in statistical graphs) and

descriptive form (incorporation of data into text), were used in this study. The analyses were conducted in the 2011-2015 timeframe.

2. The processes of regionalization in the modern world economy

The dynamics of changes in the contemporary world economy depends on the strength, nature and scope of globalization processes. Many regions are influenced not only by globalization but also by regionalization, whereas both processes, with their multidimensional and multifaceted character, penetrate and complement each other. Globalization is primarily a consequence of the liberalization of international trade and technical progress. It is a natural process, and is carried out while limiting the role of states and the growing role of transnational corporations. On the other hand, integration processes are planned, follow decisions of sovereign states and are associated with the emergence of new content and forms of internationalization. The processes of international regional integration also imply an objective need for the formation of integration groups.

The main motivation of the formation of integration groups is the desire to facilitate and accelerate the economic development of their member states. Integration groups have developed both in countries with high levels of economic development as well as in the developing ones. Integration encourages further technological advancement of their economies, expansion of scale of modern production and the improvement and strengthening of their competitive position. The element of competition with other countries or integration organizations is, therefore, not insignificant. Political causes were undoubtedly also at the root of the formation of such groupings.

However, the following elements are considered as the basic motivation for regional economic integration (in addition to the ones mentioned above):

- increasing international production specialization, enabling significant benefits from a large-scale production within the enlarged market;
- possibility to overcome structural barriers by intensifying trade between the participants of the groupings;

- counteracting unfavourable influence of external factors, especially economic penetration by the economic powers of the modern world;
- taking advantage of territorial proximity of countries and a comparative level of economic development of members of the groupings (although this is not the rule).

The opening of economies is an indispensable necessity which determines the growth of the economic and civilization development level. However, the effective development of countries is possible provided that economic, technological and cultural interdependence is constantly expanded and tightened. Under the influence of internal and external factors, which intensified in certain periods of the 20th century and at the beginning of the 21st century, various regional groups were formed, namely:

- EFTA - Iceland, Norway, Switzerland, Liechtenstein
- NAFA - USA, Canada, Mexico
- AFTA-ASEAN - Brunei Darussalam, Malaysia, Indonesia, Philippines, Singapore, Thailand, Vietnam, Laos, Cambodia and Myanmar
- MERCOSUR - Argentina, Brazil, Paraguay, Venezuela
- ANZCERTA - Australia, New Zealand
- CACM - Costa Rica, El Salvador, Guatemala, Honduras, Nicaragua
- SAPTA - Bangladesh, India, Maldives, Pakistan, Sri Lanka
- SPARTECA - Australia, Fiji, New Zealand, Samoa, Tonga
- EU – France, Belgium, the Netherlands, Luxembourg, Italy, Denmark, Ireland, Great Britain, Greece, Spain, Portugal, Austria, Finland, Sweden, Poland, Hungary, the Czech Republic, Slovakia, Slovenia, Lithuania, Latvia, Cyprus, Malta, Bulgaria, Romania, Croatia.

The reduction of the development gap depends on the strength of the factors influencing the economic growth of both countries and their regional groups, especially labour input and labour productivity. Capital expenditures and total factor productivity (TFP) contribute to the increase of labour productivity. Membership in integration groups provides additional opportunities for stimulating GDP growth

through: the free movement of goods, services and production factors (not in all groups), including capital and technology, reaping benefits from the scale of production due to the emergence of a large internal market and its further liberalization, acceleration of convergence as a result of fiscal transfers and aid to countries and their regions. The potential for achieving and maintaining a high pace of economic growth depends fundamentally on the economic policies of countries.

In the context of global economic growth, the differences between the poorest and the richest still exist, i.e. not all countries may or are able to benefit from the positive effects of the changing world economy. These differences are determined by the factors linked to human activity at a national, regional or international level, as well as by the factors with limited or no human influence at all. Among the former we should distinguish: the political system and its institutions, the level of technology, the potential for implementation of scientific and technological progress, the level and structure of production, quality of human capital, social and technical infrastructure, processes of capital concentration and its organizational forms, the scope of liberalization of international exchange (of capital in particular), and the scope and form of state interventionism. The latter include, natural resources of given economies and their availability, climatic and geographic conditions, and geopolitical location. The negative impact of these factors includes the social and economic inequalities that ultimately generate poverty and hunger. To prevent or reduce these phenomena, a UN conference was held in Rio de Janeiro already in 1992, which provided recommendations in this respect. The 2002 UN World Conference in Johannesburg was very important for the poverty and hunger issues. Unfortunately, even 10 years later, the undertakings did not bring the expected results as the areas of poverty and destitution widened.

In the world, 805 million children suffer from chronic malnutrition. These children live in the following developing countries: India, Pakistan, Bangladesh, China, Nigeria, Ethiopia, Indonesia, the Democratic Republic of the Congo, Philippines and Vietnam. By contrast, 800 million people in the world suffer from hunger - most of them are women and children. According to the FAO, every seven

seconds somewhere in the world a child dies from starvation. Countries with the highest levels of hunger include: Niger, Chad, Liberia, Sierra Leone, the Democratic Republic of the Congo, Central African Republic, Somalia, Rwanda, Kenya, Eritrea, Burundi, Angola, Djibouti, Ethiopia, Yemen, Cambodia, Afghanistan, Bangladesh, Mongolia, Haiti, North Korea. According to the WFP data, the percentage of the population suffering from malnutrition varies and covers almost all countries of the world. It ranges from 2.5% to 3.5% of the national population, and is higher in some African countries. The risk of poverty or social exclusion is also present in the countries of the European Union. According to the current data, it concerns 24.8% of the EU population, i.e. 124.8 million people. The rate of poverty or social exclusion is especially high (28%) among children aged 0 - 17 years.

These phenomena are undoubtedly the effect of positive birth rate on a global scale. The highest rate is recorded in the third world countries in Asia, Latin America and Africa. According to forecasts, the world population in the 21st century will increase and in 2030 it will amount to 14 billion, and in 2050 - 30 billion. According to the FAO estimates, in order to feed the projected population, the world agricultural output should increase by about 70%, and in developing countries - by almost 100%. With limited water and land resources, 90% (80% in developing countries) of the estimated increase in cereal production will result from the intensification of production processes. The effective use of the factors of production, including work, will be a key issue. The increase in labour productivity in agriculture (and consequently the increase in agricultural productivity) is influenced by: investments in the agricultural sector, organizational changes allowing for the creation or strengthening the links of agricultural producers' associations with the market, mechanization and agricultural farming technics and upskilling the workforce. Participation in integration groups was and still is significant. By analysing the interdependencies and regularities in the development of the world agriculture, the following essential conclusion can be drawn: the higher the level of economic development of countries, the lower the share of agriculture in the overall GDP

structure and the share of agricultural workforce, while labour productivity in agriculture increases per person employed¹.

3. The importance of the agricultural sector in different regions of the world –discussion of results

GDP *per capita* is often adopted as the measure to describe the differences in the level of socio-economic development between countries and regions. However, it should be remembered that the analysis based on this measure includes a relatively narrow area of the studied phenomenon, and the measure itself does not consider many factors that determine the level of growth and economic development, and social well-being. It is, however, worth examining in more detail the differences in the level of this indicator between the largest integration groups in the world, if only because of its being one the most widely used measures in the world, which shows the state of the economy and enables to assess whether it is developing or in a recession, in an easy and tangible way.

Table 1

GDP value *per capita* and its change in selected regional integration groups in 2011-2015 (USD, fixed prices from 2010)

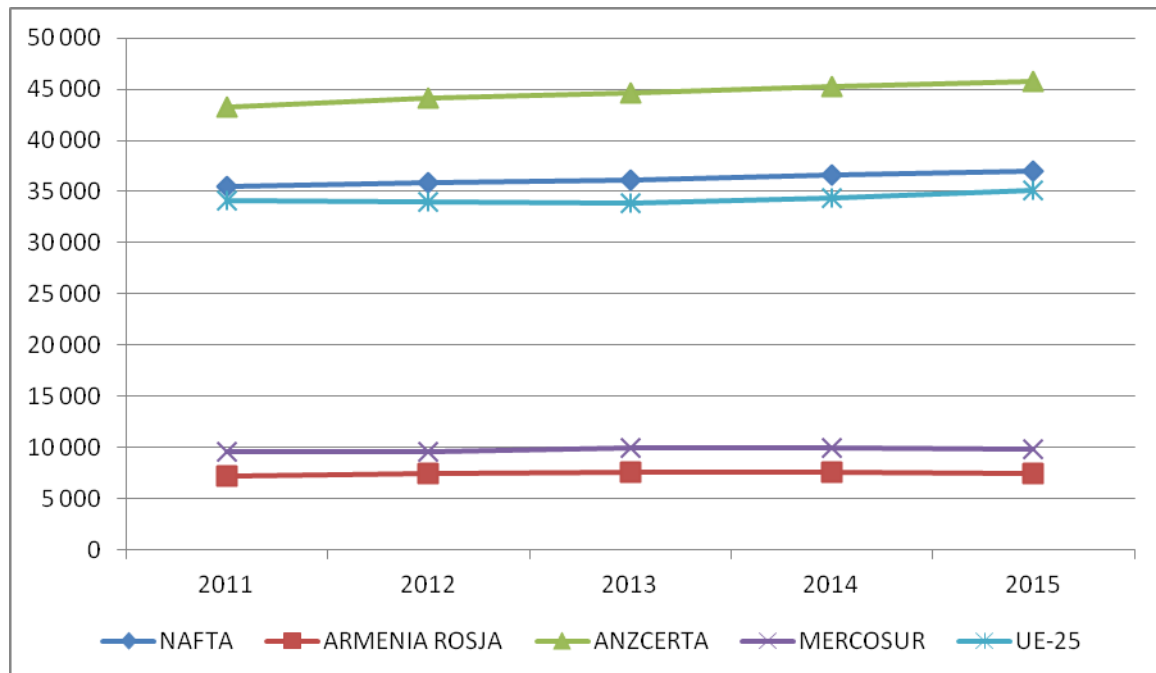
GROUP	2011	2012	2013	2014	2015	average of 2011-2015	change in 2011-2015 (%)
NAFTA	35 439	35 840	36 163	36 675	37 050	36 233	105
ARMENIA RUSSIA	7 195	7 492	7 602	7 596	7 418	7 461	103
ANZCERTA	43 306	44 096	44 629	45 253	45 755	44 608	106
MERCOSUR	9 534	9 583	9 916	9 925	9 860	9 764	103
EU-25	34 128	34 012	33 883	34 405	35 079	34 301	103

Source: own elaboration based on the WDI data (12.03.2017).

The analysis of the data compiled in Table 1 and Figure 1 shows the highest GDP value *per capita* in 2011-2015 for groups such as ANZERTA, NAFTA and EU-25, while the lowest value was observed for Armenia and Russia and the countries of

¹ Cf. E. Tomczak (2005), *Gospodarka rodzinna w rolnictwie. Uwarunkowania i mechanizmy rozwoju* [Family business in agriculture Conditions and mechanisms of development] IRWIRPAN, Warsaw p. 23-25 and 34-41 and also Grzelak A., Matuszczak A., (2011) *Na drodze do ekonomii zrównoważonego rozwoju* [Towards sustainable development], „Kwartalnik nauk o przedsiębiorstwie”, No 3.

the MERCOSUR group (6 times and over 4 times lower respectively, in comparison to ANZCERTA). It is worth noting that in the analysed period the ANZCERTA group was the one with the highest GDP growth *per capita* (by more than USD 2,400 in 2015 compared to 2011). In 2015, the change of GDP *per capita* for this grouping represented an increase of 6% in comparison to 2011. The NAFTA group ranked second, with an increase in the studied indicator by USD 1,611 in 2015 compared to 2011 (an increase of 5%). The remaining groupings recorded an increase of 3%.

Figure 1. GDP value *per capita* and its change in selected regional integration groups in 2011-2015 (USD, fixed prices from 2010)

Source: own elaboration based on the data from Table 2.

In the analysed groups, a higher GDP level *per capita* was accompanied by a lower share of agriculture in GDP, which - as it was mentioned before, is part of noticeable correlations in the development of world agriculture (the higher the level of socio-economic development, the lower the share of agriculture in GDP²).

The importance of the agricultural sector in the creation of GDP varies in individual countries and regions, depending on the level of their socio-economic development. "In the process of the evolution of the world agriculture, there is an

² A. Sapa, *Pozycja konkurencyjna wybranych regionalnych ugrupowań handlowych na globalnym rynku rolniczym* [Competitive position of selected regional trade groups in the global agri-food market], Journal of Agribusiness and Rural Development, 1 (31), 2014.

economic interdependence and regularity: the higher the level of economic development of countries, the lower the share of agriculture in the overall GDP structure and the share of agricultural workforce, while labour productivity in agriculture increases per person employed."³ In the economy of highly developed countries, the dominance of services and industry is clearly visible, whereas in the less developed ones, agriculture is much more important in the process of generating national income. The above-mentioned interdependencies also apply to regional groups analysed in this study (Table 2, Figure 2). It is worth remembering that while among the richest countries in the world agriculture ranks on the economic periphery (at least in view of statistical data), this segment is of great importance also to the economies of the highly developed countries.

Table 2

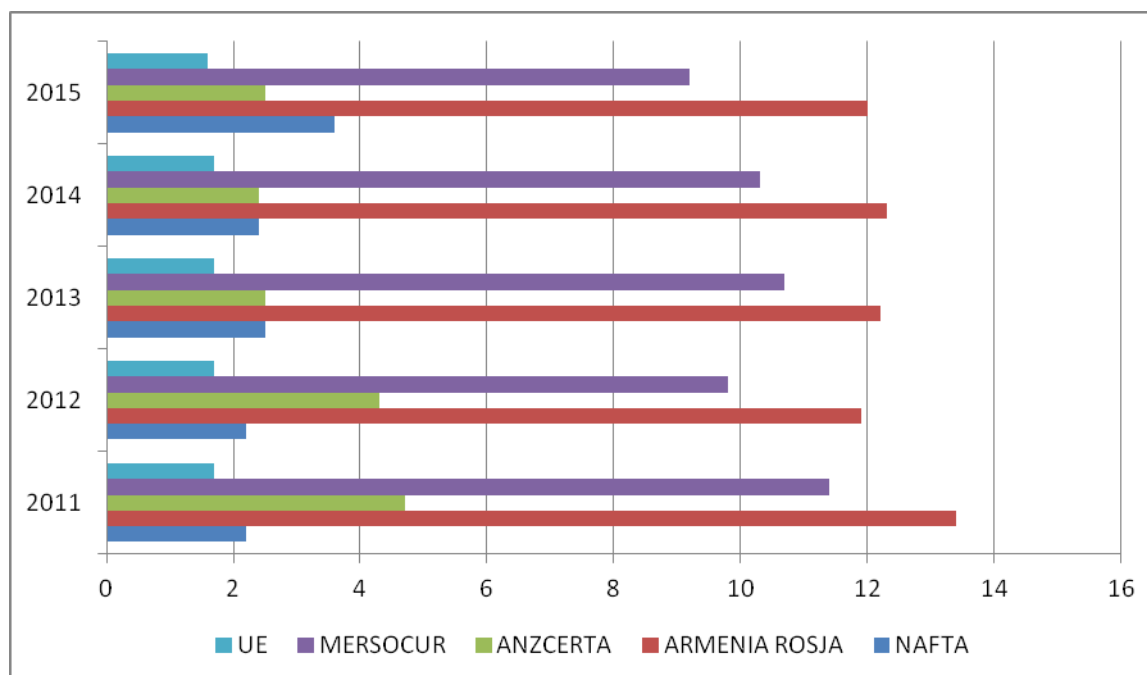
**Share of agriculture in GDP of selected regional integration groups
in 2011- 2015 (%)**

GROUPING	2011	2012	2013	2014	2015	average (2011-2015)
NAFTA	2.2	2.2	2.5	2.4	3.6	2.6
ARMENIA RUSSIA	13.4	11.9	12.2	12.3	12	12.4
ANZCERTA	4.7	4.3	2.5	2.4	2.5	3.3
MERCOSUR	11.4	9.8	10.7	10.3	9.2	10.3
EU	1.7	1.7	1.7	1.7	1.6	1.7

Source: own elaboration based on the WDI data (12.03.2017)

The analysis of data compiled in Table 2 demonstrates that, in 2011-2015, the largest share of agriculture in GDP was a hallmark of Armenia and Russia (12.4%) and Mercosur (10.3%), while the lowest share was recorded in developed countries, such as the EU (1.7%), NAFTA (2.6%) and ANZCERTA (3.3%), which confirms the correlation outlined above. The analysis of data presented in Figure 2 shows also that, in 2011-2015, the importance of agriculture in the GDP in each of the analysed regional groups varied slightly.

³ A.Sapa, A. Baer-Nawrocka, *Konwergencja wydajności pracy w rolnictwie a intensywność handlu rolno-żywnościowego w amerykańskich ugrupowaniach handlowych [Convergence of labor productivity in agriculture and the intensity of agri-food trade in US trade groups]* Gospodarka Narodowa, nr 3 [National Economy, No. 3] SGH the Warsaw School of Economics, Warsaw 2014, p.112.

Figure 2. Share of agriculture in GDP of selected regional integration groups in 2011- 2015 (%)

Source: own elaboration based on the data from Table 1

In the period under review, after a distinct decrease in 2012 for Russia and Armenia (1.5%) and the MERCOSUR group (1.6%), the share of agriculture in GDP in these groups was maintained at a relatively stable level in the following two years, however it decreased once again in 2015.

Table 3

Labour productivity in agriculture as measured by the added value of agriculture per person employed in agriculture in selected integration groups, at constant prices from 2010 in USD (2011-2015)

GROUP	2011	2012	2013	2014	2015	average of 2011-2015	change in 2011-2015 (%)
NAFTA	45 546	45 679	53 931	53 877	55 319	50 870	121
ARMENIA RUSSIA	10 960	11 715	12 765	13 659	15 344	12 889	140
ANZCERTA	57 530	59 563	59 836	62 648	58 574	59 630	102
MERCOSUR	13 212	12 270	13 572	13 988	14 626	13 534	111
EU-25	24 260	23 649	25 435	27 168	28 042	25 711	116

Source: own elaboration based on the WDI data (12.03.2017).

The comparison of the level of the analysed index for the initial and final years of the survey period shows a clear increase in the importance of agriculture for the NAFTA group (1.4%), and a decrease in the contribution of agriculture to the GDP

for ANZCERTA and MERCOSUR (2.2%). When it comes to the European Union, there were almost no changes in the period under consideration.

In 2011-2015, an increase in labour productivity in agriculture was noticed in all groups, and an upward trend in this area was also observed in those groups and countries with the highest share of agriculture in GDP, i.e. in the MERCOSUR group and in Russia and Armenia. However, it should be noted that the scale and dynamics of this growth varied in different regions of the world - the lowest one was observed in ANZCERTA and MERCOSUR, while the largest in Russia and Armenia (Table 3).

The observed low labour productivity in agriculture and the high share of agriculture in GDP creation not only prevent countries such as Armenia or Russia and the ones from the MERCOSUR group from competing in the world market for agri-food products,⁴ but also do not favour problem-solving in the agri-food sector of these countries and regions.

4. Conclusion

There are interactive associations between globalization and integration processes, while regional integration leads to the division of the world into regional parts. However, apart from the territorial scope of both processes, it should be emphasized that in these processes, the contribution of agriculture to the GDP observed in individual regions is of great importance to the world food economy. The large share of agriculture in GDP is specific to Armenia and Russia and to the MERCOSUR group, while the smallest share is observed in developed countries and regions, including the EU, NAFTA and ANZCERTA. The attention shall be drawn to the fact that the increase in GDP *per capita* is accompanied, in all analysed groups, by the increase in labour productivity in agriculture, while the share of cultivated areas and employment in the agricultural sector both decrease.

Finally, it is worth emphasizing that one of the objectives related to the creation and activity of regional integration groups is to reduce disparities in the development of regions and between the richest and poorest countries. Nevertheless,

---

⁴ FAO *The State of Food and Agriculture 2012. Investing in agriculture for a better future*, Rome 2012.

the impact of this instrument, i.e. the international economic integration, on mitigation of problems related to hunger and poverty in the world is not as significant as it was intended to.

References:

1. Barwińska-Małajowicz A. (2005), Inwestycje zagraniczne w kontekście relacji pomiędzy zagranicznym inwestorem a polskim pracownikiem [Foreign investment in the context of relations between a foreign investor and a polish employee], [in:] H. Brdulak, T. Gołębiowski (ed.), TRANS 05 Wspólna Europa. Zrównoważony rozwój przedsiębiorstwa a relacje z interesariuszami, SGH, Warszawa.
2. Barwińska-Małajowicz A., Ślusarczyk B., Czop T., Rzepka A., Global perspective in labour market, Wydawnictwo AMELIA, Rzeszów 2017.
3. FAO (2012), The State of Food and Agriculture 2012. Investing in agriculture for a better future, Rome.
4. Grzelak A., Matuszczak A., (2011) Na drodze do ekonomii zrównoważonego rozwoju [Towards sustainable development], „Kwartalnik nauk o przedsiębiorstwie”, No 3.
5. Kolodko G. (2001), Globalizacja a perspektywy rozwoju krajów posocjalistycznych [Globalization and development prospects of post-socialist countries], Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierowania, Toruń.
6. Sapa A. (2014), Pozycja konkurencyjna wybranych regionalnych ugrupowań handlowych na globalnym rynku rolno-żywnościowym [Competitive position of selected regional trade groups in the global agri-food market], Journal of Agribusiness and Rural Development, 1 (31).
7. Sapa A., Baer-Nawrocka A. (2014), Konwergencja wydajności pracy w rolnictwie a intensywność handlu rolno-żywnościowego w amerykańskich ugrupowaniach handlowych [Convergence of labor productivity in agriculture and the intensity of agri-food trade in US trade groups] Gospodarka Narodowa, nr 3 [National Economy, No. 3] SGH the Warsaw School of Economics, Warsaw.
8. Stryjakiewicz T., (2007), Transformacja gospodarki w ujęciu strukturalnym i przestrzennym [Transformation of the economy in a structural and spatial perspective], [in:] H. Rogacki (ed.), Geografia społeczno-ekonomiczna Polski [Socio-economic geography of Poland], Wydawnictwo Naukowe PWN Warszawa.
9. Ślusarczyk B. (2011), Międzynarodowa pozycja konkurencyjna Polski [International competitive position of Poland], Wyd. Fachowe CeDeWu, Warsaw.
10. Tomczak E. (2005), Gospodarka rodzinna w rolnictwie. Uwarunkowania i mechanizmy rozwoju [Family business in agriculture Conditions and mechanisms of development] IRWIRPAN, Warsaw.

Georgi Biserov Nikolov,

Assoc. Prof. Ph.D, D.Sc. (Regional Development), D.Sc. (M.A),
University of National and World Economy, Sofia, Bulgaria;

Desislava Botseva

Ph.D student, D.Sc. (Regional Development), D.Sc. (M.A),
University of National and World Economy, Sofia, Bulgaria

ROLE AND IMPORTANCE OF GOVERNMENT POLICIES AND STRATEGIES FOR LONG-TERM ECONOMIC DEVELOPMENT

Abstract. *The coming decades are challenging for the economies of the individual countries as well as for the global growth and development. The challenges that globalization bear are related to the limited convergence of revenues and increasing fiscal pressures. Those combined with the climate change, tax justice, pandemics, migration, and a number of other negative aspects requires from the countries of the future to develop and implement a new integrated governance approach that addresses the global challenges. This is related to the development of flexible management strategies and implementation of comprehensive governance mechanisms.*

Key words: *state policy, living standards, reform, labour market, fiscal pressure, convergence, long-term forecast, growth*

INTRODUCTION

Overcoming the main problems related to the economic development and global growth, represented by limited convergence of revenues and the increasing fiscal pressure are considered as the main threats to the global economy and the prospects for further development of the next 40 years (2050-2060). Within that time frame it is necessary the development of new integrated approach regarding the formulation of the State policies issued by the governments in order to increase their ability to meet the challenges that globalization as a universal process poses. This requires consideration and assessment of a number of possible scenarios for future social and economic development on a global scale and a discussion and integration of flexible strategies and innovative management approaches.

EXPOSITION

According to the OECD (The Long-view: Scenarios for the world economy to 2060), the global trends are in a direction reducing GDP from 3.5% to 2% to 2060, mainly due to a slowdown of the large, fast-growing economies.

Their significant influence will remain the same during the next decades and will represent the bulk of the global growth. India and China have established

themselves as economic leaders and will traditionally grown their market share by gradually shifting the weight of the economic center to Asia.

Table 1

Real GDP growth, trend by area, in % (2005 - 2060)⁵

Real GDP growth			
year	OECD	BRIICS	WORLD
2005	2.089	7.682	3.764
2010	1.502	7.253	3.593
2015	1.814	5.898	3.485
2020	1.911	5.200	3.403
2025	1.844	4.161	2.975
2030	1.869	3.594	2.757
2035	1.868	3.110	2.533
2040	1.897	2.698	2.337
2045	1.934	2.417	2.205
2050	1.940	2.277	2.131
2055	1.941	2.186	2.078
2060	1.962	2.133	2.056

The living standards, reviewed and presented through the real GDP per capita will continuously increase, so are the trends over the next 40 years. This data serves to show that, in terms of living standards, European countries will gradually approach the most developed States. Of course it has to be considered that this is valid in varying degrees and different aspects of the wealth and material comfort of the population. According to the issued forecast, the housing standards in the emerging markets, with rapid economic growth and the Eastern European countries of the Western Balkans are developing the most intense approach. Of course, this is in a strong dependence on the trends in development and improvement of the labor efficiency.

In this vain, we should notice that, no matter how much GDP grows and develops in BRICS and some lower-income countries in the OECD, according to the forecast for 2060, the figures will still remain way below even the half of what United States has accomplished. Mentioned as one of the reasons in this context, is that demographic change that will inevitably make an impact on the development of the OECD as well as on the growth of the rate of its living standards by 2060.

⁵ GDP long-term forecast, OECD data, 2018

A possible alternative of a government policy requires reconsideration and stabilization of the ratio of the current levels of public debt and the demographic realities. Such policy has to provide an adequate response to the fiscal pressures through higher spending on health and demographic changes. This requires governments to increase primary revenue by 6.5% of GDP by 2060. Globally, in order to cope with the challenges of the new era, it will be necessary to provoke a decline in real interest rates. The economic development policies are geared towards innovation and sustainability, securing public goods, promoting human capital, integrating the economy, achieving institutional change and developing territory by improving living conditions⁶.

Alternate solutions to address these issues are proposed by the OECD, focusing on the need for OECD and BRICS countries to pay close attention when shaping their state policies, especially those related to improvement of the governance quality by implication of integrated management models and realization of strategies of promotion and stimulation an increase of the educational levels. A new and challenging moment is that it increasingly integrates not only security-related institutions but also the scientific potential, economic, social and civic structures⁷.

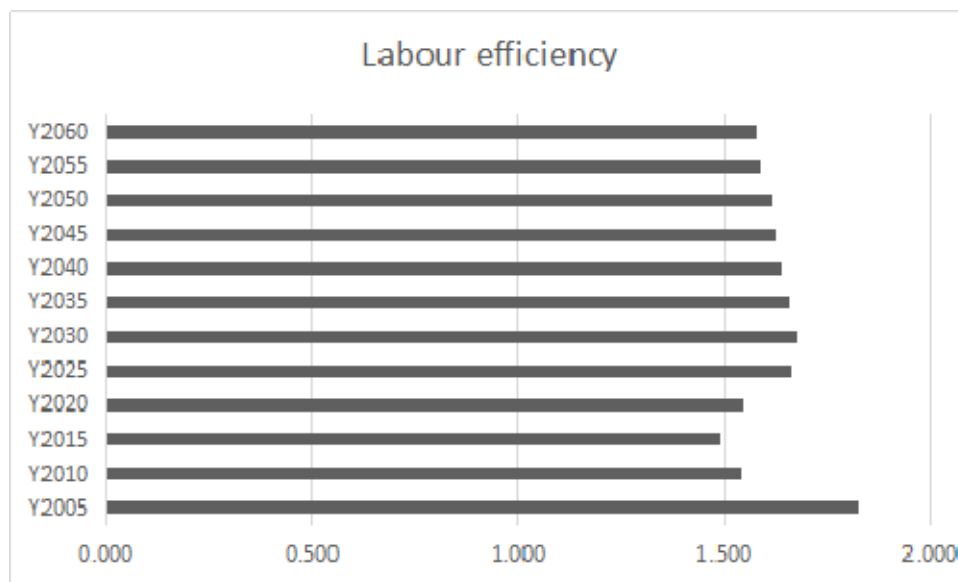
Another aspect that requires attention is related to the need of reforms that regulates the product markets, turning them into an area of friendly competition. Such action has to be taken until 2030. This creates real conditions in the five leading countries to raise the living standards by a total of over 8% (regarding countries that are furthest from the good practices, this percentage should reach levels of 15-20%)

Another reform package that can be considered is working on improvement of the labor market compared to the developing countries by 6.5% by 2040. This aim could be achieved through higher employment of young people and women. This reform package could offer an increase in the living standard by 10% until 2060 and may alleviate the future fiscal pressures associated with aging populations.

---

⁶ Nikolov, G., Vasileva, El., Improvement of The Economic Development Policies in The Regions, Collection of reports, SC "Regional Economy and Sustainable Development", Ed. "Science and Economics" University of Economics – Varna, 2017, p.71

⁷ Tsolov, G., El., Civil Safety Dimensions as Factors Increasing Regional Sustainability, Collection of reports, SC "Regional Economy and Sustainable Development", Ed. "Science and Economics" University of Economics – Varna, p.156

Figure 1. Real GDP growth trend, decomposition by labour efficiency, % pts (the baseline scenario)⁸

Creating conditions in the future of increase in the expected retirement age, along with increasing the length of service, should not worry us or be considered as a threat. In many countries, the reforms mentioned above, were implemented within a positive effect and results. An increase in the overall employment rate for older people may reach more than 5% by 2060 and the living standard should rise by about 2.5%. Considering the countries that currently do not have explicit plans to change (increase) the retirement age, these figures are projected to be even higher - up to 7%.

A steady increase in public investment up to 6% of GDP will raise the overall level of living standards by more than 4% by 2060, and in better-developed economies this figure could reach between 6% and 9%. Under such a policy, fiscal burdens are increasing at a very low pace compared with the cost of additional investment. This creates favorable conditions for anticipating and designing self-financing policies in some countries. These policies illustrate how governments could introduce institutional reforms to encourage the development of living standards.

In the current conditions of a dynamic process of globalization, countries are faced with the need to implement state policies and strategies that respond to the pace of global development. For the individual country, achieving this requires existing of a system of institutional structure, administrative capacity, financial mechanism,

⁸ The Long-view: Scenarios for the world economy to 2060, OECD Economic Policy Papers, 2018

monitoring and evaluation of programs and projects. The strategies of the modern times, must function based on a compromise and existence on the border between the development of economic, social and environmental spheres in a long-time aspect securing and the interests of present and future generations⁹.

The above policy could be achieved most successful through use and implementation of various methods and studies developed by international organizations in the field of economic development. They measure the impact of structural reforms scenarios to reduce the negative effects of economic, social and environmental challenges.

CONCLUSION

Universal policies and strategies for the implementation of joint mechanisms and actions are subjected to constant attacks. This reflects in many sectors of the economic and social life, both for individual countries and on the global stage. It is necessary collectively and united to face the challenges of globalization, such as climate change, tax justice, pandemics, migration, and a number of other negative aspects. The growing global changes require new forms of global cooperation. Global problem solving will require new management skills and remote collaboration.

References:

1. Drucker, P. Management - Challenges in the 21st Century. S., 2000.
2. GDP long-term forecast, OECD data, 2018
3. Guillemette, Y., Turner, D., The Long-view: Scenarios for the world economy to 2060, OECD Economic Policy Papers, 2018
4. Krugman, P., The Increasing Returns Revolution in Trade and Geography, 2009
5. Nestorov, L. The process of globalization and the policy of economic growth in the new market economies. International relations, num. 1, 2002.
6. Nikolov, G., State Policies and Strategies for Regional Development, Ed. Publishing Complex - UNWE, 2016
7. Nikolov, G., Vasileva, El., Improvement of The Economic Development Policies in The Regions, reports, SC "Regional Economy and Sustainable Development", Ed. "Science and Economics" UE-Varna, 2017
8. Porter, M.E., Competitive Advantage, Free Press, New York, 1985.
9. Toshkova, S. Theories for the Global Future. Ed. "Stopanstvo", 2005.
10. Tsolov, G., El., Civil Safety Dimensions as Factors Increasing Regional Sustainability, reports, SC "Regional Economy and Sustainable Development", Ed. "Science and Economics" UE-Varna, 2017

---

⁹ Nikolov, G., State Policies and Strategies for Regional Development, Publishing Complex - UNWE, 2016

3. ENTERPRISES ECONOMICS AND MANAGEMENT

Danylko I.M.

Postgraduate

National Scientific Center "Institute of Agrarian Economics", Ukraine

THEORETICAL BASIS OF ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC ENSURING OF DEVELOPMENT OF THE SUBJECTS OF CEREAL SEEDS PRODUCTION

Данилко І. М.

аспірант

Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки», Україна

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ СУБ'ЄКТІВ НАСІННИЦТВА ЗЕРНОВИХ КУЛЬТУР

The article is devoted to issues of theoretical basis of organizational and economic ensuring of development of subjects of cereal seeds production via the disclosure of such structural blocks as: subjects of cereal seeds production, development of subjects of cereal seeds production, organizational and economic ensuring, theoretical basis of organizational and economic ensuring of subjects of cereal seeds production.

Keywords: *development of subjects of seeds, theoretical basis of organizational and economic ensuring of development of subjects of seeds.*

В статті розглянуто теоретичні основи організаційно-економічного забезпечення розвитку суб'єктів насінництва зернових культур на основі характеристики таких структурних блоків як: суб'єкти насінництва, розвиток суб'єктів насінництва, організаційно-економічне забезпечення та теоретичні основи організаційно-економічного забезпечення суб'єктів насінництва.

Ключові слова: *розвиток суб'єктів насінництва, теоретичні основи організаційно-економічного забезпечення розвитку суб'єктів насінництва.*

Предмет даної статті представлений у її назві. Змістовними її блоками є: суб'єкти насінництва, розвиток суб'єктів насінництва, організаційно-економічне забезпечення та теоретичні основи організаційно-економічного забезпечення суб'єктів насінництва. Враховуючи взаємопов'язаність зазначених змістовних блоків, їх характеристика буде розкриватись по ходу викладу матеріалу.

Галузь виробництва зерна історично супроводжує людство, оскільки хліб у багатьох давніх племен та цивілізацій був основним продуктом харчування. Навіть у істориків, племена і цивілізації характеризувались переважним

продуктом харчування – землеробська чи кочова або зернова чи скотарська. У давнину, представники окремих племен, які довготривало осіло жили на певному місці, для забезпечення власного харчування освоювали процес вирощування зерна, його переробку у борошно та випікання хлібу. З давніх часів землеробами відзначалась тісна пов'язаність урожайності з якістю зерна. Навіть у давнину, із загального зібраного врожаю висівалось не все насіння, а тільки його частина – більш краща за виглядом, формою, вагою, наповненістю тощо.

Формування держав, розвиток спеціалізації з виділенням окремих видів діяльності обумовили створення окремих галузей виробництва зерна та насінництва як основи зерновиробництва. Важливість цих двох галузей обумовлюється їх впливом на вирішення проблеми продовольчої безпеки. Тому для їх стабілізації важливим є створення системи організаційно-економічного забезпечення їх розвитку.

Розгляду суті поняття «організаційно-економічне забезпечення» будь-яких процесів, у тому числі економічного розвитку в галузях аграрного сектора, приділяло увагу широке коло вітчизняних учених. Узагальнення їх підходів дає нам підстави умовно виділити наявність двох підходів до інтерпретації даного поняття. За одним з таких підходів «організаційно-економічне забезпечення» порівнюється із «організаційно-економічним механізмом». В контексті зазначеного Л. В. Безкоровайною [1, с. 624–631] механізм ототожнюється із упорядкованою сукупністю дій по досягненню визначеної цілі. У свою чергу, І. Моргачовим [2, с. 39] організаційно-економічний механізм розкривається як сукупність впливів організаційного та економічного характеру на об'єкт управління з метою підвищення ефективності його стану або досягнення іншої цілі його розвитку. За даним підходом, організаційна та економічна складові забезпечення вважаються умовно рівнозначними.

За другим таким підходом у зазначеному понятті більша вага надається організаційній складовій і все поняття інтерпретується з наголосом на організаційне забезпечення або організаційну структуру об'єкта управління, що

обирається для досягнення, визначеної суб'єктом цілі розвитку. За даним підходом, одним з представників якого є Топольницька Т.Б. [3, С. 84-88], змістовна інтерпретація організаційно-економічного забезпечення функціонування суб'єкта управління охоплює: розробку організаційної структури управління; системи управління фірмою (організацією), зокрема порядку взаємодії між структурними підрозділами; організацію праці та різних категорій керівного та виконавчого складу суб'єкта управління.

Здійснення організаційно-економічного забезпечення суб'єктів насінництва передбачає розробку системи внутрішніх документів з регламентації взаємодії між структурними підрозділами та всередині них, зокрема формування штатного розкладу, проведення розподілу функціональних обов'язків між окремими представниками керівної ланки та виконавцями, розробку методичного інструментарію з розрахунку собівартості, формування цін та системи трансферного ціноутворення, розрахунку результатів господарської діяльності, порядку матеріального стимулювання.

Теоретичний базис організаційно-економічного забезпечення розвитку суб'єктів насінництва охоплює собою два основних напрями: теорію розвитку та теорію фірми (організації). В теорії розвитку, одним з визначних представників якого є Й. Шумпетер [4], поняття «розвиток» пов'язується з якісним удосконаленням будь-якого економічного явища на основі появи нових комбінацій у економіці. Прихильниками даної теорії наголошується на важливості розмежування понять «розвиток» та «зростання». Поняття «розвиток» характеризує собою вдосконалення якісної природи явища, у той час як за їх підходом поняття «зростання» доцільно використовувати для дослідження кількісних змін. Процес розвитку економіки є результатом її попереднього функціонування. Проте Й. Шумпетером, при цьому відзначається відсутність детермінованості у процесі розвитку, на підтвердження чого наводиться приклад повної неможливості через поступовий перехід перейти від пересування на конях до переміщення на паровозі. Розвиток проявляється у

створених інноваціях, а його рушійними силами є науковці, інші особи, які створюють інновації та підприємці, які впроваджують інновації.

Послідовниками Й. Шумпетера при вивченні взаємозв'язків між технічними, технологічними та організаційними інноваціями, особлива увага приділялась їх впливу на економіку, стан суспільства та їх інституційне середовище функціонування. Так, К. Фріменом [5] досліджувались закономірності певних рівнів науково-технічного прогресу та властивих для них інноваціях, які ним були охарактеризовані як технологічні системи. Зазначена система ним розглядалась як сукупність взаємопов'язаних інновацій економічного та технологічного характеру, що визначає ефективність використання ресурсів в суспільстві та тенденції довгострокової економічної динаміки. При цьому перехід від технологічної системи більш нижчого до більш вищого рівня відбувається у процесі технологічної революції. Окрема увага представниками даного теоретичного напрямку приділяється взаємозв'язку між макроекономічним та мікроекономічним рівнем від появи та поширення інновацій за певними етапами економічного розвитку.

Дієвість функціонування насінництва значною мірою обумовлюється ефективністю господарської діяльності вітчизняних суб'єктів галузі, теоретична база функціонування яких розкривається в межах теорії фірми (або організації), одним з визначних представників якої є Р. Коуз [6]. В цілому, у міжнародному науковому, юридичному та економічному середовищі прийнято використовувати поняття «фірма» (або організація) для характеристики первинних господарських одиниць, що мають статус юридичної особи та здійснюють господарську діяльність з досягнення цілей розвитку шляхом різного комбінування факторів виробництва – праці, землі, капіталу та підприємницької здібності. У свою чергу, розкриття сутнісного значення поняття «фірма» (або організація) є важливим при дослідженні будь-якого ринку або галузі. Теоретичні основи закономірностей функціонування первинних мікроекономічних одиниць були предметом розгляду різних наукових підходів, під узагальненою назвою «теорія організації» або «теорія

фірми». В межах даної теорії розглядаються питання прийняття управлінських рішень за різної комбінації впливів чинників зовнішнього середовища стосовно обсягів пропозиції певних товарів (послуг), особливості цінової політики, політики взаємодії із клієнтами та споживачами продукції, доцільності диверсифікації видів продукції або господарської діяльності, виправданості зменшення або укрупнення масштабів виробництва тощо.

Таким чином, узагальнюючи вищезазначене, відзначаємо, що процес розвитку у насінництві пов'язаний із впровадженням інновацій; теоретична основа організаційно-економічного забезпечення розвитку суб'єктів насінництва зернових культур включає положення теорії розвитку та теорії фірм (організації); а безпосередньо організаційно-економічне забезпечення розвитку суб'єктів насінництва полягає у формуванні організаційної структури управління, спрямованої забезпечити досягнення цілей розвитку, в підтримку якої здійснюється вибір і інших організаційних та економічних інструментів та заходів.

Література:

1. Безкоровайна Л. В. Теоретичні основи організаційно-економічного механізму ефективної діяльності товаровиробника / Л. В. Безкоровайна // Економіка: проблеми теорії та практики. – 2005. – Випуск 201. – С. 624–631.
2. Моргачов І. Організаційно-економічний механізм управління ефективною діяльністю проектних організацій / І. Моргачов // Схід. – 2006. – № 5. – С. 39.
3. Топольницька Т. Б. Теоретичні засади організаційно-економічного забезпечення зовнішньоекономічної діяльності підприємства / Т. Б. Топольницька // Інноваційна економіка. – 2013. – № 2 (40). – С. 84-88.
4. Шумпетер Й. А. Теория экономического развития. - М.: Директмедиа Паблшинг, 2008. - 401 с.
5. Freeman C. The Economics of Industrial Innovation / C. Freeman ; 2 ed. – The MIT Press, 1986. – 258 p.
6. Коуз Р. Фирма, рынок и право / Коуз Р.: пер. с англ. – М.: Новое издательство, 2007. – 224 с.

Ovchar P.A.

Candidate of Science in Public Management,
Honored Worker of Transport of Ukraine
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

ECONOMIC ASPECTS OF CARGO TRANSPORTATION BY AUTOMOBILE TRANSPORT IN UKRAINE

Овчар П. А.

кандидат наук з державного управління,
заслужений працівник транспорту України,
Національний університет біоресурсів і природокористування України

ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ВАНТАЖНИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ АВТОМОБІЛЬНИМ ТРАНСПОРТОМ В УКРАЇНІ

The article deals with the tendencies of cargo transportation and their role and place in the system of the national economy. Economic analysis of freight traffic in Ukraine was conducted. The dynamics of cargo turnover and volumes of transportation by motor transport in Ukraine are analyzed. Priorities of improving the quality of transportation are determined.

Key words: *automobile transport, transportation, freight transportation, economic analysis, national economy.*

У статті розглянуті тенденції перевезення вантажів та їх роль і місце у системі національної економіки. Проведено економічний аналіз вантажних перевезень в Україні. Проаналізовано динаміку вантажообороту та обсягів перевезень автомобільним транспортом в Україні. Визначено пріоритети поліпшення якості перевезень.

Ключові слова: *автомобільний транспорт, перевезення, вантажні перевезення, економічний аналіз, національна економіка.*

У системі суспільно-економічного розвитку особливу роль відіграють перевезення, які є основною метою автомобільного транспорту. Об'єктами перевезень можуть бути пасажери, вантажі, багаж та пошта. Кожен з об'єктів перевезень має свою специфіку, вимоги до рівня безпеки, матеріально-технічного та інфраструктурного забезпечення.

Автомобільний транспорт відіграє важливу роль у перевезеннях вантажів. Огляд наукових досліджень з даного питання дозволив прийти до висновку, що тут у дослідницький фокус часто попадають правові аспекти, а також особливості міжнародних вантажних перевезень і транспортно-експедиційний супровід. З погляду дослідження вантажних перевезень взагалі, популярними є вивчення відносно залізничного транспорту. Серед авторів, які вивчали різні аспекти перевезень автомобільним транспортом, у тому числі вантажних, варто відзначити

праці таких: М. Журавкін, К. Іванишен, І. Карп, Р. Лідовець, Р. Ляшук, А. Матвіїшин, І. Мусієнко, В. Пасічник, Д. Рубан, Є. Тхорук, Н. Фігун, та ін.

Дане дослідження орієнтоване на виявлення прикладних аспектів вантажних перевезень автомобільним транспортом в Україні.

Автомобільний транспорт має велике значення для вантажних перевезень, у першу чергу у внутрішньодержавному і транскордонному просторі. Основною його перевагою є мобільність і доступність («доставка до дверей»).

При дослідженні вантажних перевезень автомобільним транспортом необхідно уточнити сутність поняття «вантаж». Як пишуть українські науковці, у ЦКУ та Закону України «Про транспорт» визначення поняття вантажу не наводиться, однак воно в тій чи іншій мірі присутнє в міжнародних договорах у сфері перевезень та в інших нормативно-правових актах [3].

Опираючись на різні правові визначення, можна узагальнити, що [3]:

- вантаж є одним з елементів, який належить до предмету договору перевезення;

- вантаж – це матеріальні цінності, що передані відправником для перевезення, крім пошти, багажу та бортових припасів і різного спорядження, яке необхідне для функціонування транспортного засобу;

- до вантажу також включається упаковка, контейнер й інше обладнання, призначене для збереження та транспортування вантажу, які передані перевізнику відправником.

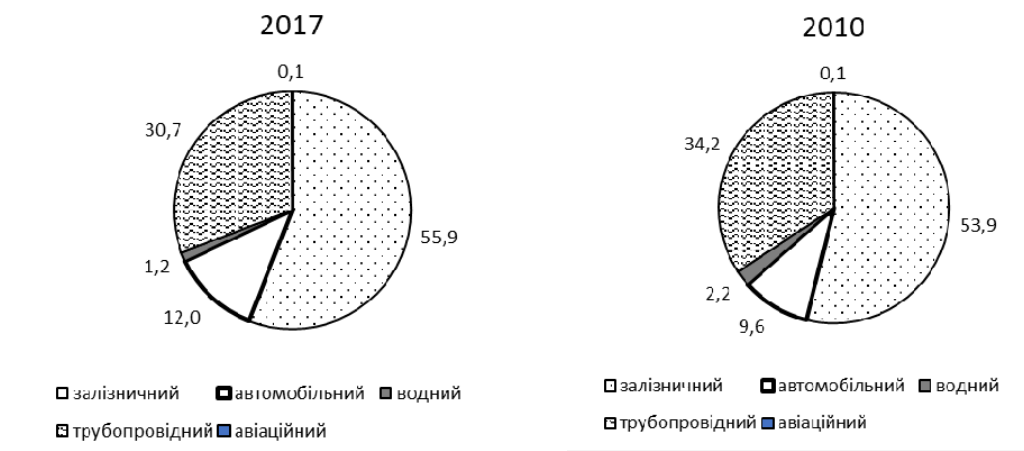
Тобто пошта, багаж та бортові припаси не можуть бути об'єктом вантажних перевезень. Багаж є супровідним до людини об'єктом. Різні припаси й обладнання є технічним супроводом перевезень.

Проаналізуємо згідно офіційної статистичних даних вантажні перевезення автомобільним транспортом в Україні.

З'ясуємо вагомість автомобільного транспорту в перевезенні вантажів. На основі порівняння 2010 і 2017 років виявлено, що вагомість автомобільного транспорту в структурі вантажних перевезень зросла на 2,4 %, а

вантажообороту – на 6,7 % (рис. 1). Це більший ріст, аніж для залізничного транспорту. Разом з тим, залізниця залишається провідним способом транспортування вантажів. Станом на 2017 рік на неї припадало майже 54 % усіх вантажних перевезень і 56 % вантажообороту. У силу своєї надійності, регулярності, можливості перевезень пасажирів і вантажів незалежно від пори року та погодних умов, невеликого ступеня впливу на зовнішнє середовище (порівняно з іншими видами транспорту), невеликої енергоємності перевізної роботи (використання енергії на залізничному транспорті в 6 разів менше, ніж в авіаційному, і в 3 рази менше, ніж на автотранспорті) залізниця широко використовується як у внутрішніх потребах, так і при зовнішніх зв'язках [2, с. 64].

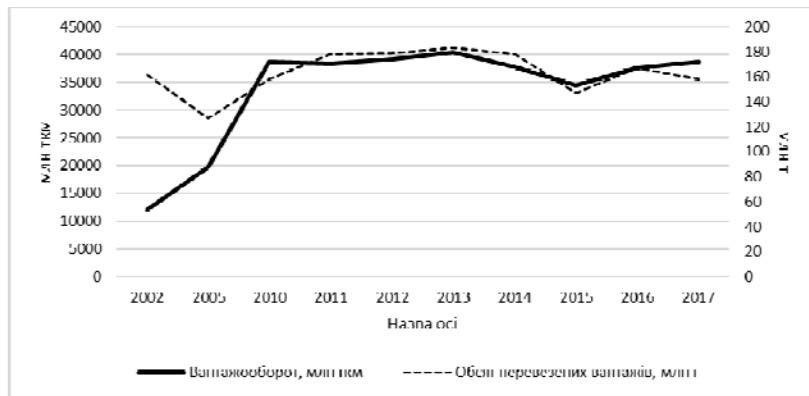
Незважаючи на численні переваги у перевезеннях вантажів залізницею, роль автомобільного транспорту теж є значною. Вона посилюється в умовах формування залізнично-автомобільних логістичних систем. Усе більшої популярності набувають інтермодальні перевезення, в яких задіяння залізничного й автомобільного транспорту є цілком виправданим. Автомобільний транспорт є мобільним. Середня відстань перевезення 1 тони даним видом транспорту складає близько 50 км, коли залізничним – 550 км. Питання лише в екологічності автомобільного транспорту, яку можуть частково компенсувати інтермодальні перевезення з залученням можливостей залізниці.

Рис. 1. Вагомість автомобільного транспорту в структурі вантажообороту в Україні, 2002-2017 роки

* Джерело: побудовано автором за даними [1]

Аналіз динаміки вантажообороту та обсягів перевезень автомобільним транспортом підтверджує стрімке зростання першого показника за період 2002-2010 років – у 3,2 рази. Обсяги перевезень найбільш стрімко зростали за період 2005-2011 років – в 1,4 рази. Таким чином, ваговий індикатор з урахуванням відстані і часових затрат вантажних перевезень автомобільним транспортом зріс значно більше. Починаючи з 2015 року вантажооборот знов почав набувати позитивної динаміки. Щодо обсягів вантажних перевезень, то 2017 рік характеризувався незначним падінням після позитивної динаміки за період 2015-2016 років. Тобто дана сфера поки перебуває в умовах нестабільності і невизначеності, про що, принаймні, свідчать дані офіційної статистики (рис. 2).

Рис. 2. Динаміка вантажних перевезень в Україні, 2002-2017 роки

* Джерело: побудовано автором за даними [1]

Оскільки автомобільний транспорт актуально розглядати як стратегічну галузь національної економіки, важливою до аналізу є структура видів вантажів. Дуже велика роль досліджуваного виду транспорту виявлена для перевезень руд металів та іншої продукції добувної промисловості, сільського господарства та харчових продуктів. Друга і третя позиції розкривають колосальну значимість автомобільного виду транспорту для задоволення базових споживчих потреб населення. Це підтверджує вагомість сфери автотранспорту в ціноутворенні на основні продукти.

Дещо іншою є структура щодо міжнародних перевезень у системі національної економіки. Вона сильно залежить від зовнішньоторговельної спеціалізації України. Серед вантажів міжнародних перевезень найбільше транспортувались автомобільними засобами «харчові продукти, напої та

тютюнові вироби», «деревина та вироби з деревини і корка», «меблі», «продукція сільського господарства», «речовини та продукти хімічні, волокна штучні та синтетичні; вироби гумові та пластмасові».

У подальших дослідженнях автора планується більш детальний аналіз структури вантажів у міжнародних автомобільних перевезеннях. Також актуальними до аналізу є показники перетину державного кордону України автотранспортних засобами. Вони розкривають транзитний потенціал нашої держави та дозволяють сформулювати висновки щодо ефективності його використання та користь для бюджету.

Література:

1. Вантажооборот та обсяги перевезень вантажів: Транспорт : Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Карп І. Аналіз пасажирських і вантажних перевезень на ринку залізничного транспорту / І. Карп // Регіональні аспекти розвитку продуктивних сил України. – 2013. – Вип. 18. – С. 64–69.
3. Лідовець Р. А. Поняття вантажу за договором перевезення вантажу / Р. А. Лідовець // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2011. – № 2(4) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2011/n2/11lradv.pdf>

Olena Suhina,

Cand. of Econ. Sci., Senior Sci. Researcher,

Public Institution “Institute of Environmental Economics and Sustainable Development of the National Academy of Sciences of Ukraine”, Kyiv, Ukraine

Oleg Ulyts’kyi,

Doctor of Geol. Sci., Assoc. Professor of the Chair of Geology,

Director of the Educational-Scientific Institute of Environmental Security and Management of the State Environmental Academy of Graduate Education and Management of the Ministry of Ecology and Natural Resources of Ukraine, Laureate of the State Prize of Ukraine in the field of science and technology, Kyiv, Ukraine

Yuriy Razovskiyy,

Doctor of Econ. Sci., Professor,

Moscow Witte University, academician of the Russian Academy of natural Sciences (RANS), the head of the leading international scientific school “Superprofit management”, member of the Union of writers of Russia (Moscow), Moscow, Russia

Serhii Plakhotnii

Cand. of Techn. Sci.,

State Environmental Academy of Graduate Education and Management, Kyiv, Ukraine

ALTERNATIVE ESTIMATION OF ECONOMIC DAMAGE FROM LOSS OF ASSIMILATIVE CAPACITY OF AIR ECOSYSTEM – FOR PREVENTION OF CLIMATE CHANGE

***Abstract.** Alternative (current) methodological approaches to the estimation of economic damage from loss of assimilative ability of the air ecosystem are developed. Calculation of the cost of production of oxygen on the basis of realization of quotas are carried out. The analysis of emissions of carbonic gas in Ukraine and in the world of 1 person, the cost of quotas, etc. is carried out.*

***Key words:** alternative methodology of estimation, economic damage from atmospheric air pollution.*

The damage from the influence of atmospheric pollution on the state of the environment is manifested in increasing the morbidity of the population, the negative consequences of pollution of water resources and soils by atmospheric precipitation, reducing the bioproductivity of ecosystems, premature wear of fixed assets and coatings, and other losses. According to UNDP (The United Nations Development Programme) data for 2017, in 2013, CO₂ emissions in Ukraine amounted to 6,0 tons per capita, Jordan – 3,4; Peru – 1,9, Thailand – 4,5; Ecuador – 2,8; China – 7,6; Fiji – 1,9; Mongolia – 14,5. According to the World Bank, in Ukraine in 2012 greenhouse gas emissions per unit of GDP were 4 times higher than in the EU, and 2 times higher than the average in transition economies.

According to the Ministry of Ecology and Natural Resources of Ukraine, on December 6, 2017, the Cabinet of Ministers of Ukraine approved a Plan of Measures to implement the Concept for the implementation of the state policy in the field of climate change by 2030. The highest priority was given to measures related to the establishment of the national emissions trading system. The measures envisaged by the Plan include the creation of a special body for trading greenhouse gases (quotas) and the change of fiscal (apparently tax) instruments for reducing greenhouse gas emissions. On July 18, 2018, the Cabinet of Ministers of Ukraine adopted a strategic document for the transition of Ukraine's economy to a low carbon development model that involves reducing greenhouse gas emissions, abandoning fossil fuels and starting to invest in renewable energy sources. Minister Semerak O. reminded that the Strategy of Low Carbon Development of Ukraine until 2050 was developed to fulfill the international obligations of Ukraine in accordance with paragraph 19 of Article 4 of the

Paris Agreement, paragraph 35 of Decision 1/CP.21 of the Conference of the Parties to the United Nations Framework Convention on Climate Change, as well as in pursuance of the Cabinet of Ministers of Ukraine “On Approval of the Concept for the Implementation of the State Policy in the Field of Climate Change for the Period until 2030” and “On Approval of the Plan of Priority Actions of the Government for 2018”.

In May 2018, at the Innovate4Climate forum in Frankfurt, the World Bank and the International Association for Trade in Emissions (Emissions, (IETA)) announced that for the time being, more than half of the total emissions subject to “carbon” mechanisms are traded above 10,0 \$ per tonne of CO₂-equivalent (in 2017 – only a quarter). Experts expect further price increases within the European Trade System (ETS) – to EUR 22,0 after 2021. At present, the price per tonne of CO₂ in the ETS is about 15,0 euros. Analysts of the International Association of Trade in Quantities (IETA) believe that in order to achieve the objectives of the Paris Climate Agree (restraining the increase in global temperature within 2°C), the average price per 1 tonne CO₂ should not be lower than 50,0 euros, therefore, “it is time for the governments of the country to consume more real actions in the field of greenhouse gas emission reductions” [1].

Abroad, the following is observed: “Most estimates of losses from the emission of 1 tonne of CO₂ are in the range of 10,0-100,0 dollars. or 0,03-0,3 dollars per gallon of gasoline. Estimates of damage, calculated on the basis of American data, in tens and even hundreds of thousands of times higher than Ukrainian estimates” [2, p. 173].

In 2016, an article [3] was published that a plant for the purification of air from carbon dioxide will be built near Zurich. The company Climeworks (Switzerland) will build the first plant in the world that will suck out carbon dioxide from the atmosphere. It will work on the technology Direct air capture (DAC, the method of direct air capture). This technology involves the use of spongy fibrous material as a filter impregnated with special substances amines. Amines are ammonia derivatives that can bind to CO₂. The air passing through such a filter is cleaned of carbon dioxide. The method of direct capture and purification of air is used on submarines and ISS

(International Space Station). Presumably, for a day the plant will collect 2-3 tons of carbon dioxide, after which it is planned to sell it to agricultural producers. For today, the cost of 1 ton of CO₂ reaches 600,0 thousand dollars. In Climeworks, they note that they will make the price lower, so that DAC technology will be profitable.

Estimating the cost of “work” of the assimilative potential of ecosystems in the methodology for determining the amount of ecological rents and economic losses from environmental pollution may be identical, and we have published relevant methodological developments. The same is offered by other scientists. So, Ivatanova N.P., Ivatanova O.O. and Kopylov A.B note the following: “Environmental and economic losses are the loss of ecological rent on the economic content, therefore, can be determined by the same methods of calculation, which greatly facilitates the calculation of ecological rent” [4, p. 93]. With regard to the assessment of air rents – an ecological component, new ideas are provided by V. Boldyrev [5], and in particular regarding the quotation of oxygen use instead of carbon dioxide emissions.

The purpose of research is to contribute to prevention of climate change by development of alternative methodological approaches to an estimation of economic damage from loss of assimilative capacity of air ecosystem.

We are asked to determine the assimilation capacity of the air ecosystem on the basis of the cost of producing oxygen through the installation of artificial photosynthesis, etc. In this article, the following calculation is proposed.

Calculations of the cost of production of oxygen based on the implementation of quotas. According to the well-deserved Russian energy engineer V.M. Boldyrev [5]: if under the Kyoto protocol, 1 ton of “excess” carbon dioxide costs 10,0 dollars USA then 1 t of atmospheric oxygen – \$ 13,8) (10 : 0.727). The calculations were carried out at a cost of carbon dioxide emission allowances of \$ 10,0, \$ 3,0 and \$ 20,0. But the numbers V.M. Boldyrev relates to “overlimit”, so in calculations it is expedient to take smaller numbers.

These calculations were made when the currency conversion was carried out as of July 2013 (before inflation of hryvnia, the rate of which as of July 2014 has not yet

stabilized). For calculations, the environmental tax rate is also submitted for 2013 (and the beginning of 2014) – before the adoption of the Law of Ukraine “On Preventing Financial Crisis and Creating Preconditions for Economic Growth in Ukraine” No. 1166 dated March 27, 2014.

Option 1. The cost of oxygen costs 110.4 UAH/t (13.8 dollars USD/t).

At 0,001429 t of gaseous oxygen in 1 m³ cost of 1 m³ of oxygen – 0,1577616 UAH/m³ (in these calculations, the cost of nitrogen will be approximately the same):

- the cost of the volume of 0.0017 m³ of air for dilution 1 mg of CO₂ at CO₂ concentration in air of 589 mg/m³ (“CO₂ concentration, accordingly, is equal to 589 mg/m³”) – UAH 0,00026819472;

- the current tax rate at that time was for the emission of CO₂ – 0,00000000024 UAH/mg (as of January 1, 2018, the tax rate for carbon dioxide emissions is – 0.41 UAH/t).

Option 2. The cost of oxygen costs 32.8 UAH/t (\$ 4.1/t).

At 0,001429 tons of gaseous oxygen in 1 m³ cost of 1 m³ of oxygen – 0,0468712 UAH/m³ (in these calculations, the cost of nitrogen will be approximately the same):

- the cost of the volume of 0.0017 m³ of air for dilution 1 mg of CO₂ at a concentration of CO₂ in the air 589 mg/m³ – 0,00007968104 UAH.

Option 3. The cost of oxygen costs 220,8 UAH/t (\$ 27,5/t).

At 0,001429 tons of gaseous oxygen in 1 m³ cost of 1 m³ of oxygen – 0,3155232 UAH/m³ (in these calculations, the cost of nitrogen will be approximately the same):

- the cost of the volume of 0,0017 m³ of air for dilution 1 mg of CO₂ at a concentration of CO₂ in the air 589 mg/m³ – 0,00053638944 UAH.

Conclusions. Developed alternative methodological approaches to the estimation of economic damage from the loss of assimilation capacity of the air ecosystem will contribute to preventing climate change. In the future, it would be advisable to carry out research on the assessment of the value of atmospheric air and

to develop methodological approaches to quotas for the use of oxygen instead of carbon dioxide emissions.

References:

1. Давыдова А. За углерод все чаще просят цену. Но для выполнения целей Парижского соглашения этого не хватает // Газета “Коммерсантъ” №90 от 28.05.2018. – С. 2 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.kommersant.ru/doc/3642476>
2. Методи оцінки екологічних втрат: Монографія / За ред. д.е.н. Л.Г. Мельника та к.е.н. О.І. Карінцевої. – Суми: ВТД “Університетська книга”, 2004. – 288 с.
3. Под Цюрихом построят первый на планете завод по очистке воздуха от углекислого газа [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://cryogen.com.ua/2016/%d0%bf%d0%be%d0%b4%d1%86%d1%8e%d1%80%d0%b8%d1%85%d0%be%d0%bc%d0%bf%d0%be%d1%81%d1%82%d1%80%d0%be%d1%8f%d1%82%d0%bf%d0%b5%d1%80%d0%b2%d1%8b%d0%b9%d0%bd%d0%b0%d0%bf%d0%bb%d0%b0%d0%bd%d0%b5%d1%82/> (2 червня 2016 року).
4. Иватанова Н.П., Иватанова О.А., Копылов А.Б. Экологическая рента как инструмент содействия устойчивому развитию экономики. Менеджмент, маркетинг, предпринимательство: содействие устойчивому развитию : материалы I Международной научно-практической Интернет-конференции, 25-26 декабря 2014 г., Днепропетровск-Коттбус: НГУ-БТУ / под. общ. ред. В.Я. Швеца, Л.Л. Палеховой. – Днепропетровск: Акцент ПП, 2015. С. 93–94.
5. Болдырев В. Атмосферным кислородом – по глобализации и кредиторам. Значимый фактор геополитики, национальной безопасности и погашения долгов России / В. Болдырев // Промышленные ведомости: экспертная общероссийская газета. – 2001. – № 5–6 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.promved.ru/mart_2001_01.shtml.

Chichulina K.V.,

Ph.D., Associate Professor

Poltava National Technical Yuri Kondratyuk University (Ukraine, Poltava)

Oleshko V.V.

student

ISMA University (Latvia, Riga)

EFFECTIVE SYSTEM OF PSYCHOLOGICAL PRICING

Чичуліна К.В.,

канд. тех. наук, доцент

Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка, Україна

Олешко В.В.

студент

ISMA Вища школа менеджменту інформаційних систем (Латвія, Рига)

ЕФЕКТИВНА СИСТЕМА ПСИХОЛОГІЧНОГО ЦІНОУТВОРЕННЯ

The article presents the system of psychological pricing. The main points of psychological influence on the price are shown. The main target installations were found in the formation of an effective pricing policy. The main accents of commodity producers in the construction of an optimal marketing company are analyzed. The world tendencies and foundations of modern price strategies are presented.

Keywords: *psychological pricing, offer, discount, oriented price, effective system.*

В статті представлена система психологічного ціноутворення. Відображені основні моменти психологічного впливу на ціну. Виявлені основні цільові установки при формуванні ефективної цінової політики. Проаналізовані основні акценти товаровиробників при

побудові оптимальної маркетингової компанії. Представлені світові тенденції та основи сучасних цінових стратегій.

Ключові слова: *психологічне ціноутворення, оффер, знижка, орієнтована ціна, ефективна система.*

В умовах жорсткої конкурентної боротьби між товаровиробниками постає питання побудови ефективної системи ціноутворення, яка б створила умови для максимізації продажів. Проаналізуємо основні акценти при побудові ефективної системи психологічного ціноутворення. Виявимо основні особливості формування такої системи та проаналізуємо найбільш поширені приклади застосування цінового психологічного впливу на споживачів. Отже існує необхідність розмежувати аспекти психологічного впливу при формуванні ціни на певні групи, які представлені нижче.

Зміщення увагу на аспекти, пов'язані з часом. Описуючи свій продукт, слід уникати будь-якої згадки грошей. Замість цього слід згадувати більш цінну складову – час. Могилнер і Аакер у 2009 році провели експеримент із продажем лимонаду. Вони змінювали гасло, що знаходилось на стійці, кожен з них робив наголос на якусь особливу частину. У ході проведеного дослідження було виявлено, що час посилює персональну прив'язку до продукту, формуючи, таким чином, виникнення ставлення до нього та прийняття рішень». Коли створюється гасло товару – слід зробити акцент на те, який приємний час покупці проведуть з цим продуктом або послугою. Такий текст не тільки зробить пропозицію більш привабливою, але і відверне покупців від болю розставання з грошима [1].

Штучне обмеження часу дії оффера. Оффер – це основа продаж, реальна цінність для аудиторії. Часто в магазинах роздрібної торгівлі протягом декількох останніх місяців доводиться бачити оголошення за тенденцією «день сенсаційного падіння цін». Такі оголошення відомі як штучні важелі обмеження часу. Роздрібні продавці використовують обмеження терміну дії офферів, тому що вони діють як каталізатори спустошення гаманців і кредиток покупців. Отже, якщо покупці думають, що термін дії акції обмежений певним часом, то у продавця є впевненість в тому,

що вони здійснять свої купівлі саме сьогодні, а не наступного тижня. У покупців з'являється страх втрати вигідної угоди та почуття жалю від втрачених можливостей. Крім того, потенційні покупці будуть відчувати психологічну потребу вдатися до купівель, побачивши, як інші відвідувачі поспішають скористатися знижкою («стадний інстинкт») [2]. Слід бути обережним при використанні даної стратегії – потрібно переконатися, що таким чином покращується, а не погіршується репутація бренду, збільшується, а не знижується число продажів.

Зовнішній вигляд ціни. Досліджуючи сприйняття споживачами роздрібних цін було помічено, що приблизно 60% цін, які застосовуються для стимулювання продажів, закінчувалися цифрою 9, близько 30% – цифрою 5, 7,5% – цифрою 0, а решта сім цифр у сукупності становили лише незначну частку – не багатьом більше 3% від порівнюваних цін (табл. 1).

Таблиця 1

Частота використання цін на цінниках

Остання цифра цінника	Частота використання в цінах
0	7,50%
1	0,30%
2	0,30%
3	0,80%
4	0,30%
5	28,60%
6	0,30%
7	0,40%
8	1,00%
9	60,70%

Це свідчить про те, що споживачі схильні сприймати деякі непарні цифри, прагнучи при цьому округлити цінник до наступної найнижчої грошової одиниці. Візуальна конструкція цінника також може мати величезний вплив на те, як споживачі сприймають цінність продукту. «Довгі» ціни здаються споживачам більш дорогими (наприклад, 18.00 гривень), ніж ціни «короткі» (наприклад, 18 гривень), хоча з математичної точки зору вони абсолютно ідентичні. Цей кумедний феномен в свою чергу пов'язаний з тим, що читання «довгої» ціни займає більше часу, а час – це гроші. Ціни, що складаються з безлічі знаків здаються вищими, тому що споживачі несвідомо завжди

промовляють їх в головах, а це займає більше часу, ніж проголошення звичайного числа, записаного в простій формі [3]. Ціна товару чи послуги – всього лише позначення цінності оффера. Кількість психологічних трюків і рекомендацій не компенсує враження потенційного клієнта від самого початку невірної встановленої ціни.

Зменшення цифри зліва на одну одиницю. Привабливі ціни найбільш ефективні, коли ліва цифра змінюється. Різниця в одну копійку між цінами не має великого значення, однак покупцям здається величезною. Наш мозок кодує числа так швидко (несвідомо), що розмір числа розшифровується ще до того, як закінчили читати його. «Чарівність цін» – є офіційною назвою для всіх тих цифр «9», що є на цінниках. Дослідження, проведені вченими Массачусетського технологічного інституту і університету Чикаго довели, що ціни, які закінчуються на цифру 9, створюють підвищений купівельний попит на продукцію. Закінчуючи свою ціну на «9» клієнт переконаний в тому, що йому пропонується вигідна пропозиція. Поширеність «чарівних цін» створило протилежний ефект [3]. Ціни, які закінчуються на 0 свідчать покупцям, що перед ними – «престижні ціни». Так, при продажу товару «високого класу», краще закінчити ціну нулями, створивши тим самим у клієнтів враження, що вони платять більше за те, що і коштує дорожче.

Ефективне округлення. Один з аспектів ціни, який слід враховувати – це її «округлення». Круглі ціни обробляються дуже швидко, в той час як неокруглені ціни (обробляються набагато складніше [1]. Дослідження Wadhwa and Zhang виявило, що круглі ціни краще працюють при емоційних покупках. Дослідники також виявили, що споживач повинен витратити більше розумових ресурсів на те, щоб обробити не округлені ціни. Тому, такі ціни більше підходять для раціональних покупок [3].

Використання математичної безграмотності. За даними дослідження, проведеного вченими з Університету Міннесоти: «купити один товар – і отримати ще один в подарунок» або «купити 2 предмети за 50% від ціни одного»? більшість людей обрали б перший варіант, хоча обидва варіанти

абсолютно ідентичні за сумою остаточних витрат. Також ця стратегія може демонструватися в накачуванні відсотків, пропозиції купонів, зведення до подвоєння знижок тощо [1].

Розділення вартість упаковки і доставки. На сьогодні є дуже актуальним покупка товарів у Інтернеті для споживачів. При продажу продуктів он-лайн, варто відокремлювати вартість упаковки і доставки. Морвітц, Грінліф і Джонсон у своїх працях аналізують систему «роздільного ціноутворення» (розбиття загальної вартості на безліч складових). Сприйняття покупців фіксується на базовій вартості, а не на підсумковій вартості. Тож, коли порівнюється орієнтовна вартість з ціною, то у порівнянні буде брати участь базова вартість [2].

Оплата в розстрочку. Прив'язати сприйняття покупця до маленьких цін можна, коли є можливість заплатити за продукт невеликими внесками (а не однією великою сумою) [1]. Пропонуючи, оплату в розстрочку іде втручання в процес порівняння цін у споживачів. Порівнюються величини платежів за розстрочення з загальною ціною продукту конкурента. Така велика різниця робить пропозицію набагато привабливішою.

Значення величини щоденного внеску. Того ж ефекту можна домогтися, представивши вартість у вигляді щоденного внеску [2]. Таку стратегію ціноутворення часто називають «пенні-в-день», вона створює у покупців враження більш низької загальної ціни.

На основі проведеного аналізу можна зробити висновок, що психологічний фундамент ціноутворення допомагає створити потрібне враження від товару або послуги, не вносячи істотних змін у нього. Перезавантажуючи чи оновлюючи ціну, можна раптово перетворити продукт в кращу угоду на ринку.

Література:

1. Примак Т. О. Маркетинг: навч. посіб. / Т.О. Примак – К.: МАУП, 2004. – 228 с.
2. Syed Balkhi. How to Choose a Pricing Strategy for Your SaaS Business, available at: <https://www.entrepreneur.com/article/311425>
3. Ari Shpanya. Five ways to use psychological pricing, available at: <https://econsultancy.com/blog/65099-five-ways-to-use-psychological-pricing>

4. PRODUCTIVE FORCES DEVELOPMENT AND REGIONAL ECONOMY

Georgi Nikolov,

Assoc. Prof. Ph.D, D.Sc. (Regional Development), D.Sc. (M.A),
University of National and World Economy, Sofia, Bulgaria;

Desislava Botseva

Ph.D student, D.Sc. (Regional Development), D.Sc. (M.A),
University of National and World Economy, Sofia, Bulgaria

EUROPEAN CITIES OF THE FUTURE IN A RESPONSE TO THE URBAN CHALLENGES

Abstract. *Cities have a decisive and, above all, key role to play in the lives of most Europeans. On the one hand, the massive population of the Old Continent lives in cities and, on the other, the cities have a significant impact on the social and economic development of all European territories. Cities concentrate the labor and creative potential of the population and become an arena for science and technology, culture and innovation. However, they also become a center of a variety of issues and challenges related to unemployment, poverty, housing, segregation, traffic, environmental pollution and much more. Considering the future impact of a diverse set of trends related to demographic decline, social polarization and the strong dependence of some cities on a number of factors, brings out the need of better knowledge and understanding of the challenges that cities of the future will have to address in the upcoming decades.*

Key words: *cities, Europa, green city, population, urbanization, demography, strategy, smart specialization*

INTRODUCTION

Europe is one of the most highly urbanized continents. Today, more than 2/3rds or about 75% of Europeans are choosing urban life. Therefore, the urban population is growing constantly. The development of European cities will continue to determine the development of the European Union in economic, social and territorial terms. Cities become the key to the sustainable development of the European Union. They are peculiar engines of economic and social development, they gradually concentrate not only the labor and creative potential of the population but also are turning into centers of administrative services, innovations and investments. According to Johannes Hahn¹⁰, looking ahead and developing vision of the cities of tomorrow is becoming increasingly important at all levels. According to him the development of our cities will determine the future of Europe.

---

¹⁰ Member of the European Commission in charge of Regional policy, since Nov 2014

EXPOSITION

The importance of cities steadily grows. In recent centuries, Europe has been transformed from primarily agrarian to highly urbanized territory. Although the intensity of urban population growth declines, the proportion of the urbanized population, constantly grows. According to *The Urbanization prospect: the 2009 Revision, United Nations, department of economic and social affairs, population division, 2010*, the urban population will stably increase, with around 10% until 2050.

By its nature the European continent is a more polycentric and less concentrated urban structure compared for example to the US and China. Europe is a union of large and small towns. On the Old Continent there are 21 cities with more than 1 million inhabitants, and over 340 cities with populations of less than 100,000. On the European continent, only about 7% of the population lives in cities with over 5 million inhabitants (For example, in US this percentage is above 25%). It seems that European citizens predominantly live in small and medium-sized towns with a population of between 5 and 100 thousand. Therefore, the importance of the small and medium-sized cities should not be underestimated. They play a key role not only in the well-being of their inhabitants but also in the rural population living in the surrounding territories. These cities are the centers of public and private services as well as local and regional products, knowledge, innovation and infrastructure. They are key to the development of regional economies. There are examples that their growth and development in structures in Western Europe turns them into one of the most balanced urban systems. Small and medium-sized towns make a significant contribution to overcome rural depopulation. They are needed for balanced regional development, cohesion and sustainability in European territory.

As mentioned above cities, are the arena for growth and development, but they also are places with an extremely high concentration of problems and challenges. In the cities, unemployment is highest triggered by variety of globalization problems such as loss of jobs. Cities are also the place where economic and fiscal crises have the greatest impact. Many smaller cities are facing the possibility of being left on the periphery of the growth and development policies and by thus to suffer significant

loss of exclusion, segregation and polarization. Increasing immigration, coupled with job losses, has led to integration problems.

However, the cities are objects to high expectations associated with the implementation of the "Europe 2020" strategy and its flagship initiatives:

- Smart growth: Cities concentrate most of the population with higher education. They implement strategies for innovation, their innovation activity is extremely high and maintain values above average (Second 'State of European cities report'). Cities now call for a new Smart Specialization built on interregional cooperation. As catalysts for innovation policy and growth, Smart Specialization Strategies will be an important factor in the success of EU's cohesion policy. According to Mikel Irujo¹¹ (2018) future smart specialization strategies should be based on interregional strategic cooperation.

- Green growth: It consists in promoting, creation and development of "green" companies and energy efficient production technologies and energy efficient cities in general. This is the core of ecological growth. The implementation of such energy and industrial practices requires existence of strategic, integrated approach, created and consolidated with the support and involvement of local authorities, stakeholders and citizens.

- Inclusive growth: is realized through the implementation of practices to overcome social exclusion and segregation which are inherently urban phenomena. Cities could contribute significantly in combating social polarization and poverty, segregation of ethnic groups, the challenges in front of the aging population and the difficulties that this generates (The European Platform against Poverty and Social Exclusion: A European framework for social and territorial cohesion, Brussels, 2010).

Urban development is geared towards achieving the "European model" based on socio-economic and territorial cohesion, balanced territorial development and sustainability. The present, however, seriously challenges the established model. We could briefly summarize these challenges as follows: demographic decline and threat

---

¹¹ Head of the Navarre Government Delegation in Brussels

of demographic crisis; social and economic polarization; risk of social fragmentation; uncontrolled urban growth; unsustainable and unbalanced use of natural and energy resources. The difficulties of preservation of the "European model" for urban development necessitates the preparation of policies for lagging and crisis cities and for the successfully developing ones.

More and more scientists began to cite the "two-speed Europe"¹² term and to alert about the huge negative economic, social and environmental consequences this may lead. The new models and opportunities for development lie in the consideration and adoption of the bleak prospects and challenges as opportunities for development and integration of environmentally friendly, inclusive and economically sustainable mechanisms to address these challenges. Achieving this aim requires adaptation of the management control systems to the changing circumstances of the socioeconomic environment and inclusion of a territorial approach.

From challenges to opportunities

The challenges of tomorrow's cities should not be considered as problems to be solved but as opportunities to be obtained. In this sense we are offering the following vision of the future European cities:

One of the challenges in front of the cities of tomorrow is to break down the segregation and transform it into creative power of diversity for innovation, growth and prosperity. Social cohesion and social mobility are strongly dependent on the utilization of ethnic and cultural diversity for creativity and economic opportunities. There is a strong correlation between the effective utilization of the diversity and the social and territorial cohesion of the city and the enhancement of its economic competitiveness and investment attractiveness (Second 'State of European Cities Report', p. 15). Diversity is in culture, identity, history and heritage, forming the core of cities. According to Andrew Boraine (2011), people should be seen as a key urban asset, not as a demographic or social problem.

---

¹² A "two-speed Europe" or a "Multi-speed Europe" is a vision that suggests different parts of the European Union to be integrated in different ways and intensity and to adopt different levels of participation with the union depending on the political situation in each individual country. The term became recently popular in March 2017, when the European Commission President Jean-Claude Juncker issued five points for courses for the development of the EC and its 27 members after Brexit.

Another challenge to be resolved is achieving a balance between eradicating poverty and deprivation and providing accessible homes and neighborhoods that can accommodate urban residents and provide them a normal standard of living. This requires understanding of the functional role of all residential neighborhoods and the disadvantaged ones to be perceived as “temporary places” for the newcomers, young people and less affluent groups of the population. Addressing this issue generates a number of positive effects, such as successful integration of the newcomers, providing the young people with the opportunity to find their own first home and stimulation of the cultural and social diversity of the city. Cities face the challenge of improving the existing housing stock and finding the most adequate solutions that need to be flexible, cost-effective and sustainable. Energy efficiency can play a significant role in this process.

To ensure the quality of life in urban neighborhoods, modernization of physical space is essential, but long-term sustainability depends on a number of factors. Investments are also needed for energy efficiency, public transport and services, improving the quality of public spaces and commercial districts, etc. Universal access to quality education is also essential. Recently, social innovation has become more and more intense. They have a great benefit when targeting vulnerable groups in society. Social innovation can relate to many aspects: new educational mechanisms and approaches; projects to improve the lives of disadvantaged groups; microcredits for innovation and others.

In the coming years, the need to cope with the challenge of adapting cities to the needs and requirements of the aging population will grow more and more. Strongly linked to the projected trend of a decreasing EU population is the growing share of older individuals. The share of persons aged 65 years and older of the total EU population doubled from 1950 to 2015, rising from 8.9 % to 19.2 %. Over the coming decades, the EU ageing trend is projected to continue. By 2050, the share of persons aged 65 years and older is projected to be between 27 and 33 %¹³. The

---

¹³ EC, 2014, The 2015 ageing report — Underlying assumptions and projection methodologies, European Economy, 8/2014, European Commission, Brussels.

demographic trends of the European continent are towards an aging population that will affect cities differently, depending on the purchasing power, vitality and engagement of the adult population in society. Aging, but socially, culturally and economically active population should be seen as an advantage. The most challenged cities would be those confronted with a combination of low birthrates, migration of the active population, leading to an increasing age population with limited economic resources. The challenge for those cities would be increasing in the inactive population with reduced tax activity and, in parallel, increased demand for public services. Cities would have to meet the growing demand for social services, especially for health. New forms of service and advanced health-care are needed to create business and work opportunities as well as opportunities for social and market-oriented innovation. Tomorrow's cities will need not only to ensure that older people are well integrated into society but also to be attractive for young people and for young families offering quality of life and opportunities. Creating conditions for integration and intergenerational exchanges is crucial. Elderly people can play an important role in favorable sectors, for example by supporting the inclusion of marginalized groups, by helping with additional training needs, providing administrative services, helping newcomers to discover the cultural heritage of the city, etc.

Cities are not just economic drivers, they are also the insurers of basic aspects of quality of life in all its forms: environmental, cultural and social. Cities need to manage a range of environmental issues such as air and water quality, energy, waste and natural resources. In the future, cities will also have to provide the basic living needs of their populations. Cities can play a key role in shaping greener behavior and consumption. For cities, improving air quality, reducing congestion and securing the health of residents are mandatory and priority directions for action.

There is a wide variety of opportunities in front of the cities of tomorrow to promote their social and economic development. Other aspects that requires consideration are:

- Creating a sustainable economy; Ensuring a transition to an efficient and competitive local economy; Stimulating job creation and entrepreneurship; Usage of innovative technologies and collective intelligence; Linking to the Global economy;

- Striving for a polycentric territorial approach with balanced territorial development. Such approach has to be based on the "city-region" model of harmonious and balanced territorial development of the city with the surrounding area;

- Aiming for more comprehensive model of sustainable urban development that overcomes conflicts and contradictions between social, economic and environmental models of development. Such approach has to provide better understanding of realities, capacities and objectives of the Cities of tomorrow and has to offer alternative model of that development

Building the overall vision of European cities of the future has to be based on a common understanding and perception of both current and future realities. In order to achieve the desired vision and transform it into reality, it has to be understood and approved by all stakeholders and parties that are relevant to the future of the city (administration, citizens, business). This requires collective strategic planning.

CONCLUSION

Cities play a decisive role as generators of the economy as places of connection, creativity and innovation, and as centers of service for the surrounding areas. This is because they concentrate the bulk of the population on their territory. However, the urban situation generates a variety of problems and challenges, typical for the globalization. These include unemployment, segregation, poverty, pollution. Cities become peculiar scorers of the "Europe 2020" strategy, in their capacity management and administrative centers, serving the neighboring areas. Physically administrative boundaries of cities today are not able to adequately reflect neither territorial nor social, nor economic, environmental, cultural or ethnic urban development. This requires the implementation of new forms and mechanisms of integrated governance.

New cities can no longer be identified solely by their administrative boundaries, thus urban development policies can no longer address solely the administrative unit. Urban policies must gain a territorial nature, that considers broader territorial reality but also the internal urban environment. New urban development strategies will take into account the diversity of cities, their specificity in terms of their size, demographic status, social context, their traditions, culture, etc. The possibilities of applying smart specialization have to be explored, especially for those cities suffering from demographic, economic or social difficulties. "Cities of the future" require active promotion of innovation.

The European City of tomorrow should strive to achieve vision of an attractive, green, diverse, sustainable, inclusive and exploiting the social, cultural and ethnic diversity potential unit. Innovation should be applied in the search of new forms of governance needed in order to meet the complex future challenges. The scope of participants in the policy-making process and strategy development has to be broaden, including citizens. Policies must exist in the context of multilevel governance. Responsibility and commitment of the Government is to ensure that cities and urban agglomerations make full use of their potential, to the benefit of every European and the Union as a whole. The Europe being lies in the success of tomorrow's cities to overcome the challenges of the future.

References:

11. Drucker, P. Management - Challenges in the 21st Century. S., 2000.
12. European Commission, "Europe 2020", a European strategy for smart, sustainable and inclusive growth, Brussels, 2010
13. European Commission, The State of European Cities, 2016
14. European Commission, 2014, The 2015 ageing report — Underlying assumptions and projection methodologies, European Economy, 8/2014, European Commission, Brussels.
15. European Platform against Poverty and Social Exclusion: A European framework for social and territorial cohesion, Brussels, 2010
16. Nikolov, G., State Policies and Strategies for Regional Development, Ed. Publishing Complex - UNWE, 2016
17. OECD, 2015, Governing the City, Organisation for Economic CoOperation and Development (OECD).
18. Simeonov, O., Lambovska, M., Management control systems, Ed. Ex-Press, S., 2011
19. Toshkova, S. Theories for the Global Future. Ed. "Stopanstvo", 2005.

Bokovets Viktoriia,
Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Vinnitsia Institute of Trade and Economics KNUTE (Ukraine, Vinnitsia)
Prutska Tetiana
Ph.D
Vinnitsa National Agrarian University(Ukraine, Vinnitsia)

MANAGEMENT OF LAND RELATIONS THE AGRO-INDUSTRIAL COMPLEX OF UKRAINE

Боковець В.В.
д.е.н., доцент
*Вінницький торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-
економічного університету*
Прутська Т.Ю.
к.е.н.
Вінницький національний аграрний університет

МЕНЕДЖМЕНТ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН В АГРОПРОМИСЛОВОМУ КОМПЛЕКСІ УКРАЇНИ

The article reviews the current state of the agricultural sector of Ukraine and priorities of its development in market conditions. It is specified about the necessity of stimulation of agro-industrial complex's development, investment, innovations to provide an adequate level of competitiveness of the agricultural sector. One of the most effective directions of investment policy's development in agricultural sector in the absence of internal sources is the attraction of foreign investments, which contribute to the seamless integration of the country into the world economy.

Key words: *land relations, land market, economic and social development, logistics, agro-industrial complex.*

У статті розглянуто сучасний стан аграрного комплексу України та пріоритетні напрямки його розвитку в ринкових умовах. Зазначено щодо необхідності стимулювання розвитку АПК, залучення інвестицій, введення інновацій, щоб забезпечити належний рівень конкурентоспроможності аграрного сектору. Одним з ефективних напрямів розвитку інвестиційної політики в АПК в умовах відсутності внутрішніх джерел є залучення іноземних інвестицій, які сприяють органічній інтеграції країни у світове господарство.

Ключові слова: *земельні відносини, ринок землі, економічний і соціальний розвиток, матеріально-технічне забезпечення, агропромисловий комплекс.*

Відомо, що наша країна має значний і високоякісний фонд сільськогосподарських угідь. Більше третини з них - це особливо цінні продуктивні землі. Проте рівень сільськогосподарського використання їх значною мірою поступається розвинутим країнам світу. Для усунення цієї проблеми необхідно залучати інвестиції. Наприклад, в агропромисловому

комплексі Вінницької області здійснюються заходи щодо залучення інвестицій в розвиток галузі.

В 2017 році в АПК області реалізовувались 45 інвестиційних проектів на суму понад 4,7 млрд. грн., направлених на розвиток рослинництва, тваринництва, інфраструктури для зберігання зерна та плодоовочевої продукції. В цілому в 2016 році по всіх категоріях господарств було вирощено зернових культур на рівні 5,4 млн. тонн, цукрових буряків – 2,5 млн. тонн, соняшнику – 710,9 тис. тонн, картоплі – біля 1,9 млн. тонн, овочів – 435,5 тис. тонн, плодів та ягід – 280 тис. тонн., молока - 846,2 тис. тонн, м'яса (реалізація) – 445,9 тис. тонн, яєць – 895,7 млн. шт. В порівнянні з попереднім, 2015 роком, зросли обсяги виробництва зернових на 1,6 млн. тонн (43,5%), цукрових буряків – на 453,4 тис. тонн (22,0%), соняшнику – на 207,3 тис. тонн (41,2%), м'яса (реалізація) – на 18,1 тис. тонн (4,2%), молока – на 7,8 тис. тонн (0,9 %), яєць – на 25,5 млн. штук (3,0%) [7].

Згідно Програми економічного і соціального розвитку Вінницької області на 2018 рік, одними з пріоритетних напрямків є підвищення конкурентоспроможності агропромислового комплексу, стимулювання розвитку малих і середніх виробників, а також господарств населення до товарного сільськогосподарського виробництва та стимулювання створення і підтримка діяльності сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів та інших об'єднань виробників. Очікуваними результатами мають бути наступні: модернізація та розширення виробничих процесів та інфраструктури; реалізація інвестиційних проектів, направлених на збільшення виробництва продукції з високою доданою вартістю; розширення асортименту продукції АПК; збільшення кількості учасників організованого аграрного ринку; збільшення виробництва валової продукції сільського господарства; створення нових робочих місць; підвищення якості виробленої продукції; розширення видів діяльності сільського населення; підвищення рівня зайнятості в сільській місцевості; розширення видів отримуваних послуг, в т.ч. неаграрних; підвищення якості наданих послуг [7].

Важливою умовою подальшого розвитку агропромислового виробництва є його техніко-технологічне переозброєння. В цій галузі зосереджено п'яту частину основних виробничих фондів держави, зайнято майже 20 % працездатного населення, формується близько двох третин роздрібного товарообігу. Кризовий стан галузі значною мірою зумовлений істотними недоліками в матеріально-технічному забезпеченні галузей АПК, різким погіршенням платоспроможності сільськогосподарських товаровиробників. Рівень забезпеченості сільськогосподарських підприємств матеріально-технічними засобами здебільшого не перевищує 50 % нормативної технологічної потреби. Диспропорції в забезпеченні сільського господарства матеріальними і технічними засобами виникли через те, що не були враховані зміни економічного механізму функціонування аграрного виробництва розвитку багатокладності у сільському господарстві, рівня та напрямів спеціалізації, розмірів і форм виробництва, особливостей розвитку ринкових відносин. Враховуючи такий стан матеріально-технічного забезпечення галузей АПК, в країні слід впровадити схему реформування цієї системи. Необхідне стимулювання розвитку АПК, залучення інвестицій, введення інновацій, щоб забезпечити належний рівень конкурентоспроможності аграрного сектору.

Як відомо, у минулому виокремлювали землю, працю і капітал як ключові чинники виробництва; нині до них додають новий чинник – підприємницький потенціал (потенційну можливість максимально ефективного використання сукупності кадрових, матеріальних і нематеріальних ресурсів).

Одним з ефективних напрямів розвитку інвестиційної політики в АПК в умовах відсутності внутрішніх джерел є залучення іноземних інвестицій, які сприяють органічній інтеграції країни у світове господарство. Для досягнення поставленої стратегічної мети необхідний комплекс заходів державного регулювання, взаємопов'язаних між собою: створення для нових підприємств на принципах приватної власності системи стимулів, що забезпечують зацікавленість у господарській діяльності в нових умовах; завершення земельної реформи і створення правової основи для функціонування ринку

землі; розвиток інфраструктури, яка обслуговувала б потреби системи виробництва, переробки, розподілу сільськогосподарської продукції; створення у країні умов для розвитку фінансових послуг, сільськогосподарської пропаганди, освіти за рахунок інформаційного потенціалу сектору; забезпечення конкуренції у сфері забезпечення сільського господарства сферами виробництва і реалізації переробки сільськогосподарської продукції [4].

Для розвитку механізму конкуренції в аграрному секторі необхідні: впровадження у практику господарювання механізмів мотивації, що забезпечують належний рівень зацікавленості у функціонуванні сільськогосподарських товаровиробників на основі: приватної власності; формування економічних інститутів ринку в аграрному секторі, що впливають на створення конкурентного середовища; розвиток ринкової інфраструктури, що обслуговує сектор і розвивається на основі конкурентного механізму; захист вітчизняного виробника і вітчизняного ринку сільськогосподарської продукції; вдосконалення нормативно-правової бази, що регулює недосконалу конкуренцію й забезпечує соціальний захист населення; реструктуризація державних установ з метою децентралізації регулюючих функцій [5].

До системи регуляторів земельних відносин перш за все слід віднести зміну форм власності на землю, удосконалення організаційно-правових форм господарювання і внутрішньогосподарських економічних відносин, грошову оцінку (ціну) землі, оподаткування земель, орендну плату за землю [7].

Загально визнаним напрямом сільського розвитку є диверсифікація діяльності, у тому числі створення сприятливих умов для поширення її несільськогосподарських видів у сільській місцевості.

В процесі реалізації регіональної політики мали б враховуватись інтереси щонайменше для досягнення таких цілей: забезпечення високого рівня якості життя людини; максимального наближення послуг, що надаються органами публічної влади, до споживачів; розбудови та модернізації інфраструктури, що слугуватиме підвищенню інвестиційної привабливості регіонів; забезпечення

розвитку людських ресурсів; впровадження заходів державного регулювання [2].

Отже, сьогодні існує нагальна потреба прийняття в аграрному секторі невідкладних та ефективних заходів з метою припинення подальшого розвитку негативних тенденцій і забезпечення зростання масштабів виробництва більшості видів сільськогосподарської продукції, покращення якості продукції, поліпшення цінової кон'юнктури на споживчому ринку, тощо.

Щоб вивести Україну в число найбільш розвинутих в аграрному відношенні країн світу, необхідно здійснити організаційну, економічну, технічну та технологічну модернізацію комплексу, спрямовану на забезпечення його конкурентоспроможності, соціальної орієнтації, екологічності, рівноправної участі аграрної сфери в регулюючих і розподільчих діях суспільства і держави.

Література:

1. Зинченко А. Задача нашого ресурса – создание прозрачного аграрного рынка / А. Зинченко // Бизнес. – 2015. – № 25–26. – С. 38.
2. Підприємництво: підручник для студентів економічних спеціальностей / [В.В.Боковець, С.П. Медецька, І.І.Цаль та ін.].- В.: ВФЕУ, 2010.- 508 с.
3. Гримак О. Я. Маркетингові важелі становлення систем регіонального агробізнесу в Україні / О. Я. Гримак// Соціально-економічні дослідження в перехідний період : щорічник наукових праць. – Львів : ІРД НАН України, 1998. – Вип. 7. – С. 300–306.
4. Береза І. В. Економічна безпека зовнішньоекономічної діяльності АПК / І. В. Береза // Вісник аграрної науки. – 2006. – № 9. – С. 73.
5. Михасюк І. Становлення і розвиток приватних агроформувань : монографія / І. Михасюк, А. Герасимчук. – Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2000. – 206 с.
6. Міщенко Н. М. Досвід та проблеми державного регулювання аграрного сектора національної економіки / Н. М. Міщенко // Теорія і практика управління суспільним виробництвом в Україні. – К. : Ін-т економіки НАНУ, 1993. – С. 53–65.
7. Програма економічного і соціального розвитку Вінницької області на 2018 рік / Вінницька обласна рада. – Режим доступу: <http://www.vinrada.gov.ua>

5. MONEY, FINANCE AND CREDIT

Mnykh N.V.,

Doctor of Economics, Professor, Academician of the UAS,
Honored Economist of Ukraine
Institute for Economics and Forecasting

EVALUATION OF THE STATUS OF FINANCIAL CAPACITY OF LOCAL BUDGETS OF THE UNIONED TERRITORIAL COMMUNITIES

Мних Микола Володимирович

доктор економічних наук, професор, заслужений економіст України
Державна установа «Інститут економіки та прогнозування НАН України»

ОЦІНКА СТАНУ ФІНАНСОВОЇ СПРОМОЖНОСТІ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Targeted and efficient use of local budgets is based on a comprehensive analysis of their financial situation, the effectiveness of the functioning of the local government system, the level of financial autonomy of the regions, the sufficiency of funds for the implementation of their functions and responsibilities, and the steady financial status of the local budgets of the OTG indicates about the ability of local authorities to meet the needs of the population of the region in social needs. Thus, in order to maintain the financial sustainability of local budgets, OTG should provide a permanent opportunity to carry out socio-economic development of the territory and the ability to provide the population with the OTG of all necessary public services by drawing up such local budgets of OTGs, which, by income and expenditure, determine all sources of income and expenditures will ensure the financial sustainability of local budgets and the financing of all activities envisaged in the budget.

Keywords: local budgets, decentralization, financial sustainability of local budgets, united territorial communities.

Цільове та ефективне використання коштів місцевих бюджетів оцінюється на підставі комплексного аналізу їх фінансового стану, ефективності функціонування системи управління органів місцевої влади, рівня фінансової самостійності регіонів, достатності коштів для здійснення покладених на них функцій та зобов'язань, а стійкий фінансовий стан місцевих бюджетів ОТГ свідчить про здатність органів місцевої влади задовольняти потреби населення регіону у суспільних потребах. Таким чином, для збереження фінансової стійкості місцевих бюджетів, ОТГ повинна забезпечити постійну можливість здійснювати соціально-економічний розвиток території та здатність надання населенню ОТГ всіх необхідних суспільних послуг шляхом складання таких місцевих бюджетів ОТГ, які по доходах так і видатках з визначенням усіх джерел доходів та видатків забезпечить фінансову стійкість місцевих бюджетів та фінансування всіх заходів, передбачених в бюджеті.

Ключові слова: місцеві бюджети, децентралізація, фінансова стійкість місцевих бюджетів, об'єднані територіальні громади.

Дієздатність територіальних громад вимагає їх реальної спроможності та відповідальності самостійно в повному обсязі вирішувати питання місцевого та

регіонального значення, що віднесені до їх відання, на підставі власної матеріально-фінансової та ресурсної бази на рівні гарантованих державою соціальних стандартів. При цьому слід враховувати, що правова самостійність (самоврядність) місцевого самоврядування – повноваження, якими наділяються територіальні громади та відповідні органи місцевого самоврядування, повинні бути повними і виключними, тобто не можуть належати іншим органам. В межах цих повноважень територіальні громади та органи місцевого самоврядування мають діяти самостійно. Крім цього, організаційна самостійність місцевого самоврядування – це стан територіальної громади та відповідних органів місцевого самоврядування, коли вони виходячи з місцевих потреб та необхідності забезпечення ефективної діяльності, повинні мати можливість самостійно визначати власні внутрішні виконавчі структури та контролювати їх діяльність. Підзвітність і відповідальність органів місцевого та регіонального самоврядування перед територіальними громадами, характеризує ці органи як такі, що утворюються і функціонують з метою найбільш повного задоволення потреб та реалізації інтересів жителів адміністративно-територіальних одиниць, вимагає запровадження дієвих механізмів контролю територіальних громад за їх діяльністю. В цілому, бюджет ОТГ повинен бути підконтрольним громаді, адже в об'єктивній оцінці бюджетного потенціалу місцевого самоврядування зацікавлені різні суб'єкти ринкових відносин: інвестори, населення, органи місцевої та державної влади. За цих умов для місцевого самоврядування надголовним завданням є формування та нарощування власної ресурсної бази, упорядкування питань власності стосовно об'єктів соціально-культурної сфери з одночасним розглядом питань щодо їх можливої функціональної оптимізації, формування ефективних інституцій для результативної роботи і виконання всіх необхідних повноважень.

Наповнення доходів місцевих бюджетів фінансовим ресурсом залежить від наповнення їх власними фінансовими ресурсами та від встановленого обсягу нормативу фінансової забезпеченості по кожній галузі, який враховано у розрахунку трансфертів. Водночас цей норматив залежить не лише від обсягу

наявного фінансового ресурсу, тобто власних ресурсів, а також ресурсів, які держава планує спрямувати на утримання бюджетної сфери. При цьому, реальна потреба у видатках на поточне утримання бюджетних установ має враховувати реальну потребу соціально-культурних установ і мати обов'язковий характер для виконання керівниками бюджетних установ та органами місцевого самоврядування. Проте, звітні дані свідчать, що ОТГ не завжди і не в повній мірі ефективно використовують бюджетні кошти. В одних випадках ОТГ недостатньо здійснюють контроль за надходження коштів до місцевих бюджетів, а в інших випадках, недостатньо здійснюють контроль за цільовим та ефективним їх використанням.

Аналіз стану фінансової спроможності ОТГ в 2017 році свідчить про те, що найнижчі показники фінансової спроможності характерні для більшості невеликих громад. Виняток становлять окремі невеликі громади на території яких розміщені бюджетоутворюючі підприємства та потужні підприємства реального сектору економіки. Наявність закономірності між фінансовою спроможністю та чисельністю населення громади можна пояснити тим, що у великих громадах більш вигідно розвивати малий та середній бізнес, оскільки там є достатній трудовий ресурс, більш ємний місцевий ринок збуту товарів і послуг та кращі перспективи для сталого розвитку громади. Великі громади мають більший потенціал та більше можливостей для забезпечення належного утримання об'єктів інфраструктури, функціонування закладів та установ комунальної власності, а органи місцевого самоврядування можуть забезпечити надання якісних публічних та комунальних послуг. Необхідно відмітити наступні критерії, які можуть розглядатись як такі, що сприяють формуванню спроможних громад:

- чисельність громади не повинна бути меншою, ніж 5-7 тис. осіб;
- питома вага базової дотації – не більше 30% від суми власних доходів;
- витрати на утримання управлінського апарату – не більше 20% від обсягу фінансового ресурсу громади. Фінансовий ресурс при формуванні

спроможних громад є найбільш визначальним критерієм, який забезпечить сталий розвиток громад.

Вирішальним в цьому процесі є можливість доступу населення до соціальних послуг, які надаються (громадою) ОТГ через школи, дитячі садки, ФАПи, клуби і т.д. Найбільш важливим в системі оцінки фінансової спроможності ОТГ є показники надходження власних доходів місцевого бюджету ОТГ і, в першу чергу, доходів на 1 особу ОТГ та витрати на утримання соціально-культурних установ, в тому числі, утримання апарату управління.

Враховуючи зазначене та з урахуванням висновків та рекомендацій Мінрегіону України, оцінку фінансової спроможності місцевих бюджетів ОТГ доцільно здійснювати з урахуванням таких показників:

- площа ОТГ км²;
- чисельність населення на 01.01.2017 р.(тис. осіб);
- власні доходи на одного мешканця;
- рівень дотаційності м/б ОТГ (питома вага базової/реверсної дотації у доходах (%));
- капітальні видатки на 1 мешканця;
- питома вага видатків на утримання апарату управління у власних ресурсах (без транспортів).

Оцінюючи фінансову спроможність 366 ОТГ, які діяли у 2017 році за вищезазначеними показниками слід зазначити, що найбільша площа, яку займають ОТГ в Україні, це площа Олевської ОТГ в Житомирській області, яка складає 2235 км² з кількістю населення 34,0 тис. осіб. Другою, за площею в рейтингу, це Народицьке ОТГ також Житомирської області, площа якої складає 1284,0 км² з кількістю населення 9,4 тис. осіб і третьою, найбільшою за площею є Сновська ОТГ Чернігівської області з площею 1282,9 км² з чисельністю населення 23,6 тис. осіб. Слід зазначити, що найбільшу кількість населення об'єднує Лиманська ОТГ Донецької області, чисельність якої склала 43,6 тис осіб, другою стали - Дунаєвецька ОТГ Хмельницької області 37,7 тис. осіб,

Сторожинецька ОТГ Чернівецької області з кількістю населення 34,3 тис осіб, Олевська ОТГ Житомирської області з кількістю населення 34,0 тис. осіб, а третьою стали Волочиська ОТГ – 32,5 тис.осіб та Полонська ОТГ Хмельницької області - 32,4 тис. осіб, та Балтська ОТГ Одеської області 32,3 тис.осіб. Оцінюючи стан формування ОТГ з урахуванням двох показників слід зазначити, що найбільш ефективно об'єднання територіальних громад відбулося при формуванні Лиманської ОТГ Донецької області, де на 1 особу припадає найбільше території – 0.03 км². Олевської ОТГ Житомирської області з площею 0,06 км². Однак оцінюючи реальний стан формування ОТГ слід зазначити, що ні площа ОТГ ні чисельність населення ОТГ не відіграють вирішальної ролі при створенні ОТГ. Найбільш важливим в системі оцінки фінансової спроможності ОТГ є показник нарахування власних доходів місцевого бюджету ОТГ. і в першу чергу, доходів на 1 особу ОТГ. Цей показник за даними Мінрегіону розраховується як відношення суми власних доходів місцевого бюджету ОТГ на кількість осіб, що проживають на даній території, і тим самим визначається кількість доходів на одну особу населення ОТГ. Найбільша кількість доходу на 1 особу становить у Слобожанській ОТГ Дніпропетровської області 21524 грн; Шахівській ОТГ Донецької області - 13102,6 грн. Найменша сума власних доходів припадає на 1 особу в місцевих бюджетах Космацької ОТГ Івано-Франківської області 535,4 грн, Чудейської ОТГ Чернівецької області 600,2 грн, Новоміської ОТГ Львівської області 670,5 грн. Досить важливим в системі фінансової спроможності місцевих бюджетів ОТГ є також здатність забезпечити себе власними фінансовими ресурсами на виконання власних та делегованих повноважень. Таким чином, важливим в цьому процесі є рівень дотаційності місцевих бюджетів ОТГ. На підставі даних Мінрегіону. слід зазначити, що рівень дотаційності місцевих бюджетів 2017 року був різним незалежно від суми власних доходів. Найбільший рівень дотаційності місцевих бюджетів ОТГ (питома вага базової дотації, реверсної дотації у доходах (%)) має Чудейська ОТГ Чернівецької області, де рівень дотаційності якої склав 48,4 % та у Нижньовербізькій ОТГ Івано-Франківської

області рівень дотаційності 44,1%, а також Новоміської ОТГ Львівської області рівень дотаційності 48,6%. Найбільш високодохідний має місцевий бюджет Слобожанська ОТГ, де рівень доходів на 1 особу складає 21524 тис, рівень дотаційності -11,1%, капітальні видатки на 1 мешканця 7883,9 та утримання апарату управління 5,3%, а також Шахівське ОТГ Донецької області де власні доходи на 1 особу склали 13102,6 грн, рівень дотаційності 2,5%, капітальні видатки на 1 мешканця 8078,7 грн, а питома вага утримання апарату управління 12,3% та Вербківська ОТГ Дніпропетровської області де ці показники відповідно склали 12916,9 грн, 19,9%, 5818,5 грн на одного мешканця, а витрати на утримання апарату управління 12,4%. Таким чином, оцінюючи стан фінансової спроможності окремих місцевих бюджетів ОТГ слід відзначити, що власні доходи цих місцевих бюджетів ОТГ в розрахунку на 1 мешканця ОТГ в 2017 року становили від 21524,5 грн. у Слобожанській ОТГ Дніпропетровської області до 740,8 грн, у Печеніжинській ОТГ Івано-Франківської області, що практично в 3 рази більше. Важливе місце в системі вираження фінансової спроможності місцевих бюджетів ОТГ визначає показник рівня дотаційності цих місцевих бюджетів. Підводячи підсумки фінансової спроможності місцевих бюджетів ОТГ слід відмітити, що практично 90% бюджетів є дотаційними. Рівень дотаційної складової в місцевих бюджетах 366 ОТГ в 2017 році склав від 53,1% у Космацькій ОТГ Івано-Франківської області до 21,4% у Волоківській ОТГ Чернівецької області. Капітальні видатки на 1 мешканця складають від 262,6 грн. в Чудейській ОТГ Чернівецької області до 12661,8 грн. у Решетилівській ОТГ Полтавської області. Питома вага видатків на утримання апарату управління складає від 5,3% Слобожанська ОТГ Дніпропетровської області до 68,9% Воле-Баранецької ОТГ Львівської області.

При цьому слід зазначити, що із 366 створених ОТГ, в 14 ОТГ витрати на утримання апарату управління більше 50% внесків доходів. При цьому слід відзначити, що основна проблема в забезпеченні фінансової стійкості місцевих об'єднань територіальних громад є власний рівень витрат на утримання апарату управління, який досягає в окремих ОТГ більше 50% в масі доходів, що не є

ефективним в забезпеченні діяльності ОТГ. При цьому слід відзначити, що рівень дотаційності цих ОТГ складає від 48% до 37%, що свідчить про бездіяльність цих ОТГ в забезпеченні ефективного використання бюджетних коштів.

Таким чином, територіальні громади недостатньо контролюють кошти на утримання апарату управління, в результаті чого ці витрати в більшій половині ОТГ складають більше 30% і сягають 53,9%. Аналізуючи стан фінансової спроможності 366 ОТГ у 2017 році, слід зазначити, що більшість з них не є фінансово стійкими. Досить відмітити, що у 2017 році дотації з Державного бюджету отримували 90% територіальних громад і тільки 40 ОТГ їх не отримували. Рівень дотаційності місцевих бюджетів склав від 50% до 2,4% у доходах місцевих ОТГ. Аналіз показує, чим більше територіальні громади, то тим більше надходжень до місцевих бюджетів. Наприклад, Лиманська ОТГ Донецької області при чисельності 43,6 тис. осіб з площею 1209,3 км², забезпечує джерелами фінансування майже по 5 тис. грн на кожного мешканця ОТГ, забезпечивши при цьому нульовий рівень дотаційності. Капітальні видатки склали 2255,9 грн, витрати на утримання апарату управління на рівні 13% у всіх видах витрат і навпаки Печеніжинська ОТГ Івано-Франківської області при населенні 17,5 тис. осіб, площі території 129,8 км², забезпечили надходження власних доходів до місцевого бюджету ОТГ на рівні 740,8 грн. на одну особу, що майже у 8 разів менше при дотаційності бюджету 43,0%, а витрати на утримання апарату управління склали 54,1 % власних доходів.

Виходячи з рейтингу складеного Мінрегіоном в першій десятці ОТГ, які досягли найкращих показників: три ОТГ Дніпропетровської області (Слобожанська, Вербківська, Новоолександрівська), по одній ОТГ Донецької області (Шахівська ОТГ), Хмельницької області (Розсошанська ОТГ), Вінницької області (Оратівська ОТГ), Миколаївської області (Галицинівська ОТГ), та у двох ОТГ Полтавської області (Глобинська та Шишацька ОТГ).

Найгірші показники фінансової спроможності, які зайняли останні десять місць у рейтингу це чотири ОТГ у Чернівецькій області (Недобоївська,

Рукшинська, Красноільська та Чудейська ОТГ), три ОТГ в Івано-Франківській області (П'ядицька, Космацька, Печеніжинська ОТГ), та по одній в Рівненській області (Пісківська ОТГ), Львівській області (Заболотцівська ОТГ), Тернопільській області (Золотопотіцька ОТГ).

Крім цього, аналізуючи дані рейтингу 366 ОТГ за 2017 року, у підсумковому рейтингу за рік у першій двадцятці лідерів з'явилися нові громади. Тому саме від зусиль органів місцевого самоврядування та прийняття якісних управлінських рішень залежить успішний розвиток громади, ефективна мобілізація власних ресурсів, використання резервів та залучення додаткових ресурсів, раціональне і ефективне використання бюджетних коштів.

Проведений аналіз фінансової спроможності в розрізі місцевих бюджетів ОТГ показує, що саме доходи місцевих бюджетних об'єднань є досить важливим показником, на який впливає цілий спектр різних показників доходів та видатків та утримання апарату територіальної ОТГ, а розмір доходів, особливо на одну особу, що є дуже важливим при визначенні фінансової стійкості бюджетів.

Наприклад, розглянемо показники по кількох областях, так, середній показник надходжень у 2017 році власних доходів на 1-го жителя по 34-х ОТГ Дніпропетровської області збільшився на 1681,0 грн та склав 4829,7 грн (у тому числі: по 19-ти ОТГ, утворених у 2016 році цей показник зріс у 2,4 рази та становить 3125,1 грн, а по 15-ти ОТГ, утворених у 2015 році – на 31,4% і становить 6501,4 грн). Виходячи з фінансових ресурсів ОТГ за 2017 рік змогли спрямувати кошти на проведення капітальних видатків в сумі 553478,4 тис. грн, що в розрахунку на 1 жителя становить 2102,1 гривень. Виходячи з фінансових ресурсів ОТГ за 2017 рік змогли спрямувати кошти на проведення капітальних видатків в сумі 553478,4 тис. грн, що в розрахунку на 1 жителя становить 2102,1 гривень. У Дніпропетровській області найбільша штатна чисельність працівників місцевої ради затверджена Апостолівською ОТГ – 94 особи, найменша – Нивотрудівською ОТГ – 18 осіб (станом на 01.07.2017). Виходячи з розрахунку чисельності населення громад та чисельності службовців, можна

зазначити, що найбільше навантаження на 1 службовця з надання послуг у Зеленодольській ОТГ – 289 осіб, найменше – у Ляшківській ОТГ – 87 осіб. За підсумками 2017 року найбільша питома вага видатків на утримання службовців у фінансовому ресурсі ОТГ (без урахування трансфертів) припадає на бюджет Сурсько-Литовської ОТГ – 39 %, найменша – на бюджет Слобожанської ОТГ – 5 %

У Полтавській області середній показник надходжень власних доходів на 1-го жителя по 18-ти ОТГ області збільшився на 1629,5 грн та склав 4770,6 грн (у тому числі: по 6-ти ОТГ, утворених у 2016 році цей показник зріс у 2,5 рази та становить 3926,2 грн, а по 12-ти ОТГ, утворених у 2015 році – на 32,6% і становить 5194,5 грн). Виходячи з фінансових ресурсів ОТГ за 2017 рік змогли спрямувати кошти на проведення капітальних видатків в сумі 416118,7 тис. грн, що в розрахунку на 1 жителя становить 3256,0 гривень. Найбільша штатна чисельність працівників місцевої ради Полтавської області затверджена Засульською ОТГ – 112 осіб, найменша – Пришибською ОТГ – 20 осіб (станом на 01.07.2017). Виходячи з розрахунку чисельності населення громад та чисельності службовців, можна зазначити, що найбільше навантаження на 1 службовця з надання послуг у Семенівській ОТГ – 256 осіб; найменше – у Білоцерківській ОТГ – 69 осіб. За підсумками 2017 року найбільша питома вага видатків на утримання службовців у фінансовому ресурсі ОТГ (без урахування трансфертів) припадає на бюджет Клепачівської ОТГ – 38 %, найменша – на бюджет Пирятинської ОТГ – 12 %.

У Донецькій області середній показник надходжень власних доходів на 1-го жителя по 6-ти ОТГ області збільшився на 1970,0 грн та склав 4542,5 грн (у тому числі: по 3-х ОТГ, утворених у 2016 році цей показник зріс у 5,5 разів та становить 4174,7 грн, а по 3-х ОТГ, утворених у 2015 році – на 17,7% і становить 4857,7 грн). Виходячи з фінансових ресурсів ОТГ за 2017 рік змогли спрямувати кошти на проведення капітальних видатків в сумі 190043,9 тис. грн, що в розрахунку на 1 жителя становить 1830,9 гривень. Найбільша штатна чисельність працівників місцевої ради затверджена Лиманською ОТГ – 240

осіб, найменша – Шахівською ОТГ – 34 особи (станом на 01.07.2017). Виходячи з розрахунку чисельності населення громад та чисельності службовців, можна зазначити, що найбільше навантаження на 1 службовця з надання послуг у Миколаївській ОТГ – 239 осіб, найменше – у Шахівській ОТГ – 88 осіб. За підсумками 2017 року найбільша питома вага видатків на утримання службовців у фінансовому ресурсі ОТГ (без урахування трансфертів) припадає на бюджет Черкаської ОТГ – 41 %, найменша – на бюджет Шахівської ОТГ – 12 %.

Середній показник надходжень власних доходів на 1-го жителя по 5-ти ОТГ Кіровоградської області збільшився на 1686,7 грн та склав 3671,9 грн (у тому числі: по 3-х ОТГ, утворених у 2016 році цей показник зріс у 2,6 рази та становить 4121,9 грн, а по 2-х ОТГ, утворених у 2015 році – на 31,2% і становить 3164,0 грн). Виходячи з фінансових ресурсів ОТГ за 2017 рік змогли спрямувати кошти на проведення капітальних видатків в сумі 63616,4 тис. грн, що в розрахунку на 1 жителя становить 1180,3 гривень. Найбільша штатна чисельність працівників місцевої ради затверджена Новоукраїнською ОТГ – 73 особи, найменша – Великоандрусівською ОТГ – 24 особи (станом на 01.07.2017). Виходячи з розрахунку чисельності населення громад та чисельності службовців, можна зазначити, що найбільше навантаження на 1 службовця з надання послуг у Маловиськівській ОТГ - 340 осіб, найменше – у Соколівській ОТГ – 95 осіб. За підсумками 2017 року найбільша питома вага видатків на утримання службовців у фінансовому ресурсі ОТГ (без урахування трансфертів) припадає на бюджет Великоандрусівської ОТГ – 31 %, найменша – на бюджет Новоукраїнської ОТГ - 12 %.

У Вінницькій області середній показник надходжень власних доходів на 1-го жителя по 21-й ОТГ області збільшився на 1489,0 грн та склав 3502,3 грн (у тому числі: по 19-ти ОТГ, утворених у 2016 році цей показник зріс у 3,4 рази та становить 3404,0 грн, а по 2-х ОТГ, утворених у 2015 році – на 37,7% і становить 4097,1 грн). Виходячи з фінансових ресурсів ОТГ за 2017 рік змогли спрямувати кошти на проведення капітальних видатків в сумі 220601,6 тис. грн,

що із в розрахунку на 1 жителя становить 1323,3 гривень. Найбільша штатна чисельність працівників місцевої ради у Вінницькій області затверджена Немирівською ОТГ – 89 осіб, найменша – Мельниківською та Сокиринцецькою ОТГ – по 15 осіб (станом на 01.07.2017). Виходячи з розрахунку чисельності населення громад та чисельності службовців, можна зазначити, що найбільше навантаження на 1 службовця з надання послуг у Калинівській ОТГ – 629 осіб, найменше – у Райгородській ОТГ – 72 особи. За підсумками 2017 року найбільша питома вага видатків на утримання службовців у фінансовому ресурсі ОТГ (без урахування трансфертів) припадає на бюджет Мельниківської ОТГ – 47 %, найменша – на бюджет Калинівської ОТГ – 7 %.

Натомість найбільший середній показник надходжень власних доходів на 1-го жителя по 19-ти ОТГ у Миколаївській області збільшився на 2201,5 грн та склав 3454,6 грн (у тому числі: по 18-ти ОТГ, утворених у 2016 році цей показник зріс у 2,9 рази та становить 3509,3 грн, а по 1-й ОТГ, утвореній у 2015 році – на 10,3% і становить 2540,0 грн). Враховуючи ОТГ в 2017 році змогли спрямувати кошти на проведення капітальних видатків в сумі 143541,2 тис. грн., що в розрахунку на 1 жителя становить 1023,1 гривень. У Миколаївській області найбільша штатна чисельність працівників виконавчого апарату затверджена Баштанською ОТГ – 106 осіб, найменша – Чорноморською ОТГ – 15 осіб (станом на 01.07.2017). Виходячи з розрахунку чисельності населення громад та чисельності службовців, можна зазначити, що найбільше навантаження на 1 службовця з надання послуг у Воскресенській ОТГ - 294 особи; найменше – у Кам'яномостківській ОТГ – 102 особи. За підсумками 2017 року найбільша питома вага видатків на утримання службовців у фінансовому ресурсі ОТГ (без урахування субвенцій) припадає на бюджет Воскресенської ОТГ – 25 %, найменша – на бюджет Галицинівської ОТГ - 7 %.

У Черкаській області середній показник надходжень власних доходів на 1-го жителя по 6-ти ОТГ області збільшився на 1615,0 грн та склав 3315,7 грн (у тому числі: по 3-х ОТГ, утворених у 2016 році цей показник зріс у 2,6 рази та становить 3546,4 грн, а по 3-х ОТГ, утворених у 2015 році – на 32,0% і

становить 2941,5 грн). Виходячи з фінансових ресурсів ОТГ за 2017 рік змогли спрямувати кошти на проведення капітальних видатків в сумі 42509,6 тис. грн, що в розрахунку на 1 жителя становить 893,1 гривень. Найбільша штатна чисельність працівників місцевої ради затверджена Тальнівською ОТГ – 62 особи, найменша – Єрківською ОТГ – 31 особа (станом на 01.07.2017). Виходячи з розрахунку чисельності населення громад та чисельності службовців, можна зазначити, що найбільше навантаження на 1 службовця з надання послуг у Тальнівській ОТГ – 258 осіб; найменше – у Мокрокалигірській ОТГ – 100 осіб. За підсумками 2017 року найбільша питома вага видатків на утримання службовців у фінансовому ресурсі ОТГ (без урахування трансфертів) припадає на бюджет Білозірської ОТГ – 37 %, найменша – на бюджет Тальнівської ОТГ – 12 %.

Середній показник надходжень власних доходів на 1-го жителя по 14-ти ОТГ Сумської області збільшився на 1943,4 грн та склав 3304,6 грн (у тому числі: по 13-ти ОТГ, утворених у 2016 році цей показник зріс у 2,6 рази та становить 3284,7 грн, а по 1-й ОТГ, утвореній у 2015 році – на 23,3% і становить 3584,4 грн) спрямувати кошти на проведення капітальних видатків в сумі 102096,7 тис. грн, що в розрахунку на 1 жителя становить 1255,8 гривень. Найбільша штатна чисельність працівників місцевої ради затверджена Миколаївською ОТГ (Білопільський район) – 104 особи, найменша – Бездрицькою ОТГ – 26 осіб (станом на 01.07.2017). У сумській області виходячи з розрахунку чисельності населення громад та чисельності службовців, можна зазначити, що найбільше навантаження на 1 службовця з надання послуг у Дружбівській ОТГ – 182 особи; найменше – у Шалигинській ОТГ – 82 особи. За підсумками 2017 року найбільша питома вага видатків на утримання службовців у фінансовому ресурсі ОТГ (без урахування трансфертів) припадає на бюджет Шалигинської ОТГ – 41 %, найменша – на бюджет Хотінської ОТГ – 17 %.

У Херсонській області середній показник надходжень власних доходів на 1-го жителя по 12-ти ОТГ області збільшився на 1893,1 грн та склав 3293,2 грн

(у тому числі: по 11-ти ОТГ, утворених у 2016 році цей показник зріс у 2,4 рази та становить 3327,2 грн, а по 1-й ОТГ, утвореній у 2015 році – на 35,5% і становить 2461,5 грн). Спрямувати кошти на проведення капітальних видатків в сумі 84231,5 тис. грн, що в розрахунку на 1 жителя становить 1054,2 гривень. Найбільша штатна чисельність працівників місцевої ради затверджена Каланчацькою ОТГ – 82 особи, найменша – Зеленопідською та Музиківською ОТГ – по 31 особі (станом на 01.07.2017). У Херсонській області виходячи з розрахунку чисельності населення громад та чисельності службовців, можна зазначити, що найбільше навантаження на 1 службовця з надання послуг у Чаплинській ОТГ – 221 особа; найменше – у Мирненській ОТГ – 76 осіб. За підсумками 2017 року найбільша питома вага видатків на утримання службовців у фінансовому ресурсі ОТГ (без урахування трансфертів) припадає на бюджет Кочубеївської ОТГ – 41 %, найменша – на бюджети Каланчацької та Чаплинської ОТГ – по 15 %.

Середній показник надходжень власних доходів на 1-го жителя по 16-ти ОТГ Чернігівська області збільшився на 1863,2 грн та склав 3286,2 грн (у тому числі: по 11-ти ОТГ, утворених у 2016 році цей показник зріс у 3,2 рази та становить 3029,3 грн, а по 5-ти ОТГ, утворених у 2015 році – на 21,7% і становить 4551,7 грн). Зазначені ОТГ за 2017 рік змогли спрямувати кошти на проведення капітальних видатків в сумі 196995,9 тис. грн, в розрахунку на 1 жителя становить 1380,5 гривень. Найбільша штатна чисельність працівників місцевої ради затверджена Сновською ОТГ – 144 особи, найменша – Остерською ОТГ – 14 осіб (станом на 01.07.2017). У Чернігівській області виходячи з розрахунку чисельності населення громад та чисельності службовців, можна зазначити, що найбільше навантаження на 1 службовця з надання послуг у Остерській ОТГ – 552 особи; найменше – у Макіївській ОТГ – 71 особа. За підсумками 2017 року найбільша питома вага видатків на утримання службовців у фінансовому ресурсі ОТГ (без урахування трансфертів) припадає на бюджет Макіївської ОТГ – 41 %, найменша – на бюджет Гончарівської ОТГ – 9 %.

Середній показник надходжень власних доходів на 1-го жителя по 11-ти ОТГ Івано-Франківської області збільшився на 597,0 грн та склав 995,3 грн (у тому числі: по 8-ми ОТГ, утворених у 2016 році цей показник зріс у 3,5 рази та становить 1042,7 грн, а по 3-х ОТГ, утворених у 2015 році – на 50,2% і становить 901,4 грн). Виходячи з фінансових ресурсів ОТГ за 2017 рік змогли спрямувати кошти на проведення капітальних видатків в сумі 89480,1 тис. грн, що в розрахунку на 1 жителя становить 877,3 гривень. Найбільша штатна чисельність працівників місцевої ради затверджена Тлумацькою ОТГ – 86 осіб, найменша – Старобогородчанською ОТГ – 36 осіб (станом на 01.07.2017). Виходячи з розрахунку чисельності населення громад та чисельності службовців, можна зазначити, що найбільше навантаження на 1 службовця з надання послуг у Печеніжинській ОТГ – 240 осіб, найменше – у Білоберізькій ОТГ – 61 особа. За підсумками 2017 року найбільша питома вага видатків на утримання службовців у фінансовому ресурсі ОТГ (без урахування трансфертів) припадає на бюджет Космацької ОТГ – 64 %, найменша – на бюджет Тлумацької ОТГ – 23 %.

Підсумовуючи результати аналізу фінансової спроможності місцевих бюджетів ОТГ слід відмітити, що в даний час ОТГ не справились зі своїми повноваженнями щодо розширення прав по використанню бюджетних коштів на утримання управлінського апарату об'єднаних територіальних громад. Як правило, після створення ОТГ залишився весь апарат управління, який був до цього великим та ще й збільшився після створення ОТГ, через що витрати на утримання апарату управління нерідко займають більше 50% власних надходжень ОТГ, а штатна чисельність апарату перевищує 100 одиниць, крім цього дотаційність цих бюджетів ОТГ складає 50%.

Виходячи із зазначеного, слід відмітити, що основними чинниками, які впливають на фінансову стійкість місцевих бюджетів, є недосконала безконтрольна система витрат, які здійснюються на утримання апарату ОТГ.

Розглядаючи наявний фінансовий потенціал ОТГ як складову економічного розвитку регіонів, забезпечивши при цьому фінансову стійкість

місцевих бюджетів, при цьому фінансова стійкість місцевих бюджетів повинна враховувати умови використання та відновлення цих потенціалів. Таким чином, при оцінці фінансової стійкості місцевих бюджетів слід також враховувати інвестиційну діяльність, а також фінансові ресурси, що обслуговують тіньовий оборот економіки ОТГ. Звичайно поділ фінансових ресурсів є дещо умовним, оскільки його складові постійно змінюються в результаті дії різних соціально-економічних, в т.ч. політичних чинників, що призводять до перетоку фінансових ресурсів з однієї частини в іншу. Важливо підкреслити, що реальний процес регулювання фінансової стійкості знаходиться під впливом багатьох факторів розвитку регіонів, а саме від соціально - економічних, а також чисто суб'єктивних факторів розвитку суспільства в т.ч. діяльності окремих суб'єктів господарювання, залежить успіх розвитку реформ місцевого самоврядування.

Література:

1. Бюджетний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://zakon0.rada.gov.ua/rada/show/2456-17>;
2. Закон України «Про Державний бюджет України на 2016 рік» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://zakon0.rada.gov.ua/rada/show/928-19>;
3. Закон України «Про Державний бюджет України на 2017 рік» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://zakon3.rada.gov.ua/rada/show/1801-19>;
4. Закон України «Про Державний бюджет України на 2018 рік» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/rada/show/2246-19>;
5. Офіційний сайт Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунальних послуг України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://www.minregion.gov.ua/>;
6. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://zakon5.rada.gov.ua/rada/show/280/97-%D0%B2%D1%80>;
7. Електронний ресурс. – Режим доступу: // <http://decentralization.gov.ua>.

6. ACCOUNTING, ANALYSIS AND AUDIT

Daniela Georgieva

Assistant professor, Ph.D.,

International business school - Botevgrad, Bulgaria

CAPITALIZATION OF TANGIBLE AND INTANGIBLE ASSETS IN NON-PROFIT ORGANIZATIONS IN BULGARIA

Abstract. *The report analyzes applicability of the equity capital approach for the acquisition of tangible and intangible assets by non-profit organizations in Bulgaria. Attention is also paid to the accounting of depreciation of the assets. Without any claims of comprehensiveness, the conclusions in the report are based on analysis of accounting and legal literature, Bulgarian national accounting standards, as well as data collected from individual interviews that the author conducted among accountants.*

Key words: *non-profit organizations, depreciation, long-lasting assets, capitalization.*

INTRODUCTION

Non-profit organizations (NPO) are in general voluntarily formed unions that are created to meet public needs and to help identify and address issues of social significance. In Bulgaria the accounting regulations of such organizations are introduced only at the texts of national accounting standard №9 (NAS 9) "Presentation of financial statements of non-profit organizations". Currently there is no international accounting standard, regarding non-profit organizations, endorsed by the International Accounting Standards Board. As a reason it can be pointed out that legislative and financial control of society is let to be a subject to the political will and the existing attitudes in every member state of the European Union. The last changes of the Bulgarian law for non-profit organizations are made at the beginning of 2018. No changes are introduced at the texts of NAS 9, which is a prerequisite for different accounting practices in accounting the assets, liabilities, revenues and expenses of the organizations in the sector. It should be noted that the resources of non-profit entities must be spent in accordance to their ideal objectives which are set out in the statutes or the constitutive act. This as well as the possibility NPOs to conduct business activities directly affect the accountability of long-lasting assets, so the existence of different accounting practices is inappropriate.

A main goal of the paper is to analyze the applicability of the equity capital approach¹⁴ for accounting the acquisition of tangible and intangible assets. The hypothesis advocated by the author is that the use of the approach is appropriate in terms of accounting the specific activities of such kind of organizations, but it is impracticable in practice because of the legal requirements and procedures, arising from the change of the capital. A main object of analysis are long-lasting tangible and intangible assets of non-profit entities in Bulgaria. A subject of analysis are applicable accounting and legal literature, Bulgarian national accounting standards, as well as data collected from individual interviews that the author conducted among accountants.

USE OF THE EQUITY CAPITAL APPROACH FOR ACQUISITION OF TANGIBLE AND INTANGIBLE ASSETS

In accounting practices the most common ways to acquire tangible and intangible assets by NPOs are through donation, as a subsequent property contribution from a founder of the organization and on the basis of inventory surpluses. Accounting entries reflecting the previously mentioned ways of acquisition do not differ materially from their accounting in business enterprises. However, it is essential for non-profit organizations that the property contributions of the founders (initial and subsequent) should be accounted as capital of the organization [4, art.3.3]. Damyanov, Pancheva and Atanasov support the thesis that long-lasting assets, which are not property contributions and will be used only for the purposes of the non-profit activities of the organization, and are acquired after the date of establishment of the non-profit entity, should also be accounted as an increase of the equity capital [1, p. 75-76; 2]. This requires introduction of additional accounting entry through which increases the capital and lowers the other reserves (such as: Debit 119 "Other reserves" and Credit 105 "Capital of non-profit organizations" [1, p.75]). The foregoing does not apply to assets that are acquired after the date of establishment of the non-profit organization, which are not property contributions and will be used

---

¹⁴ By equity capital approach the author refers to an increase of the equity of the non-profit organization with the amount of the acquired tangible and intangible assets.

only for business activities of the organization. The idea of using the equity capital approach when an NPO is acquiring tangible and intangible assets can be supported with the following arguments:

1. The specific nature of the activities of non-profit organizations require their property to be spent directly and solely for the purposes set out in the statutes or the constitutive act. Because of that the economic benefits from the activities of the NPO are not in a relation to distribution of profits and property, but to a pursuit of the “ideal” goals of the organization.

2. Because of the lack of funds, non-profit organizations primarily rely on grants and donations. The selection criteria when applying for project funding from national and European funds and framework programs, are based on the financial security and economic stability of the applicant. The foregoing can be proved mostly by evidences for money and capital provision.

3. In a case when the tangible and intangible assets of the non-profit organization are not "preserved", this may lead to their rapid liquidity [7, p.203]. The fast consumptions of these resources is appropriate mainly for relatively large and economically active non-profit entities.

The use of the equity capital approach for acquisition of tangible and intangible assets by non-profit organizations, raises the question of properly accounting the depreciation of these resources.

ACCOUNTING OF DEPRECIATION IN NON-PROFIT ORGANIZATIONS

Accounting of the depreciation in non-profit organizations in Bulgaria must be done in accordance to the applied national accounting standards [4, art.3.6]. However, some specialists claim that depreciation must be accounted only for tangible and intangible assets used solely for the business activities of the NPO [2, p.28; 1, p.77; 3, p.125]. A main argument for such an opinion is that the positive results of non-profit activities of NPOs are not taxed with corporative taxes. In addition the results of the non-profit activities do not contribute to the reimbursement of the depreciation expenditures. In this respect the range of assets for which

depreciation should be accounted must exclude those used for non-profit activities. Pancheva [5, p. 68] advocates that for depreciable assets used for the purposes of both non-profit and business activities, depreciation should not be accounted.

To outline the accounting practices regarding the issues under discussion, individual interviews with Bulgarian accountants were conducted¹⁵. Critical analysis of the collected data regarding the accounting practice in the field, indicates neglect of the requirement that depreciation should not be accounted for assets used only for non-profit activities of the NPO. However, if depreciation is accounted for such assets, then the information on account 119 "Other reserves" will not fairly present the financial result of the non-profit activities, when using the equity capital approach for the initial recognition of the assets. It is so because account 119 "Other reserves" will be once debited with the full amount of the asset when it is acquired, for the purposes of increasing the capital and will be debited once again with the amount of the asset's depreciation at the end of the reporting period. In this respect we join the opinion of the specialists that depreciation should not be accounted on tangible and intangible assets, which are reported as an increase of the capital of the NPO and will be used only for its non-profit activities. It is appropriate and useful to have this circumstance disclosed in the accounting policy of the organization.

None of the interviewed accountants applies the capital approach for accounting the NPO's tangible and intangible assets. It is so because they consider it completely "unjustified" when it comes to administrative burdens while registering the capital increase in the Commercial Register. However it is more appropriate the property of a non-profit organization to be used rather than "canned" [6, p.20]. Almost 29 % of the respondents point out that long-lasting assets, acquired for the purposes of the non-profit activities of the organization, are reported off-balance sheet. Therefore they do not account depreciation for such assets. Around 35% of the interviewed claim that they report all long-lasting assets in a similar way as they

---

¹⁵ The time period of the data collected by the interviews is from 15.05.2018 to 30.06.2018. The interviews were conducted on the basis of personal meetings or by phone calls. The percentage of respondents that participated in the study was 35% of total 40 respondents. The defined target group includes accountants with more than 5 years of experience, who individually are practicing the profession or are employed in an accounting firm and have nonprofit clients. As the main limitation of the survey, it can be stated that interviewees provide accounting services to non-profit organizations with low turnovers.

account them in a business enterprise. In this respect, regardless the purpose of use of the assets, they account depreciation for them. Around 26% indicate that most non-profit organizations to which they provide accounting services at, are "almost inactive". Because of that the acquisition of property, plant, equipment and intangible assets "is not commonplace". Interviewees share common opinion that essential for accountability is the correct and separate accounting of revenues and expenses from business and non-profit activities of NPOs. Illegal reporting of revenues and expenses from the business activities might "distort" the accounting and tax financial results of that activity. In this case it is a priority for the accountants to make distinguish between the business and the non-profit activities. The respondents think that "not reporting depreciation of the long-lasting assets will reflect to the formation of a higher positive financial result. This will not lead to an administrative sanction, when a check by the control authorities is made. It is so because the controllers mostly look for to find someone who do not properly account their revenues".

CONCLUSIONS

As a conclusion, the main effects of the capitalization approach of tangible and intangible assets used by NPOs for non-profit purposes are as follow:

1. Based on the precautionary principle a measurement subsequent to initial recognition must be made to all long-lasting assets of the organization. In case that the asset is used solely for the purposes of the non-profit activities, it falls into the hypotheses of non-depreciable. If depreciation is not accounted it would result in false and incorrect presentation of the information in the financial statements of the organization. In this respect the use of the equity capital approach can lead to avoid a breach of the precautionary principle.

2. Property and financial capabilities of non-profits organizations are main criteria when awarding a grant. By increasing the capital with the value of the acquired tangible and intangible assets, the requirements for awarding a grant are more easily achieved and the organization's chances of receiving funding are increased.

3. The equity of the non-profit organization is also a factor influencing the image of the entity. Bigger capital is a factor for citizens to have trust towards the organization, hence the public attitudes towards donating and volunteering for the organization's causes are increasing.

4. Changes in the registered capital of non-profit entities should find a documentary justification in the statutes or constitutive act of the organization. In this respect, any change in the capital should be approved by a general meeting of the NPO's members and announced at the Commercial Register. The foregoing is related to expenditure of money and time resources, and frequent administrative and bureaucratic procedures.

5. The write-off of fixed asset should be carried out as a result of a marriage, by decision of the management body or in case of an established lack. In this case it is necessary an additional accounting entry for reduction of the capital to be made. The reduction in the amount of the capital should be approved by a general meeting of the NPO's members and announced at the Commercial Register.

Because of the two previously mentioned negative aspects and based on the analyzed data from the interviews, it can be suggested that at the accounting practices in Bulgaria regarding NPOs, the use of the capital approach is rare.

References:

1. Atanasov, At. (2013). Accounting of non-profit organizations. Svishtov: AP "Tzenov".
2. Damyanov, D., Pancheva, St. (2008). Accounting of non-profit organizations. Faber.
3. Georgieva, D. (2017). Accounting of non-profit organizations. Botevgrad: IBS.
4. NAS9 „Presentation of financial statements of non-profit organizations“, prom. SG. no. 30 from 2005, amended and supplemented SG. No. 86 from 2007.
5. Pancheva, St. (2009). Reporting and information problems regarding the use of non-current assets in non-profit enterprises // Dialog journal. 2009 (3).
6. Pozarevska, R. (2008). Accounting the activities of non-profit organizations. Forkom.
7. Zlatareva, M. (2002). Non-profit organizations. Sofia: Siela.

Zorya O.,

Candidate of Sociological Sciences, Associate Professor of the Department of
Accounting and Taxation,

Gazieva V.V.,

master, the 6 th course,

Zaporozhye National Technical University

ACCOUNTING POLICY IN MANAGEMENT ACTIVITIES OF THE BANKING INSTITUTION

Зоря О. П.,

к. с. н., доцент кафедри обліку та оподаткування,

Газієва В.В.,

магістрант 6 курсу,

Запорізький національний технічний університет

ОБЛІКОВА ПОЛІТИКА В УПРАВЛІННІ ДІЯЛЬНІСТЮ БАНКІВСЬКОЇ УСТАНОВИ

The essence of accounting policy is disclosed in the article, aspects of the accounting process in the management of the banking institution of JSC are considered MetaBank.

Keywords: *assets, banking institution, accounting statement, liabilities, accounting policies, accounting process, financial results.*

В статті розкрито сутність облікової політики, розглянуто аспекти облікового процесу в управлінні банківської установи АТ «МетаБанк».

Ключові слова: *активи, банківська установа, бухгалтерський облік, зобов'язання, облікової політики, обліковий процес, фінансові результати.*

В умовах невизначеності сучасного фінансово-економічного середовища, високої ризикованості інвестиційно-кредитних операцій конкурентоспроможність і ринкову позицію отримують банки, здатні забезпечити взаємодію всіх елементів системи управління, включаючи управління обліковим процесом. Виходячи із європейських та загальносвітових тенденцій щодо посилення змісту і параметрів обліку корпоративних структур, обліковий процес об'єктивно визнається важливою підсистемою фінансового управління банківських установ. Доцільна і дієва організація системи облікового процесу визначально впливає на загальну ефективність діяльності банку, оскільки облікові відносини опосередковують всі банківські операції.

Облікова політика – сукупність принципів, методів і процедур, що використовується банком для ведення бухгалтерського обліку, складання та подання фінансової звітності

Основним завданням облікової політики забезпечення організації бухгалтерського обліку банку як цілісної системи, яка має охоплювати всі аспекти (елементи) облікового процесу – теоретичний, методичний та організаційний. Теоретичний обліковий процес включає: принципи обліку; законодавчі акти; наукові положення; побудова інформаційної системи. Методичний обліковий процес включає: принципи та правила отримання облікової інформації; правила оцінки; ведення рахунків; складання реєстрів обліку та форм звітності; проведення інвентаризації майна та зобов'язань. Організаційний обліковий процес включає: структура бухгалтерії; форми обліку; система обробки інформації; розроблення інструкцій, внутрішніх стандартів та положень; організація внутрішнього контролю; спосіб ведення обліку; взаємодія бухгалтерії з іншими службами; послідовність проходження документів та їх обробка.

Досконало сформована облікова політика банку є одним із вагомих складників механізму управління діяльністю установи. Проте для прийняття управлінських рішень про облікову політику установи потрібно сформувати об'єктивну, достовірну, повну, зрозумілу та правдиву облікову інформацію, яка би для зацікавлених користувачів (зовнішніх та внутрішніх) максимально розкривала дані про фінансово-господарську діяльність банку.

Банк самостійно визначає свою облікову політику, розробляє систему і форми управлінського обліку, внутрішньої звітності і контролю за операціями, визначає права працівників на підписування документів, затверджує правила документообігу технологію оброблення облікової інформації, додаткову систему рахунків і реєстрів аналітичного обліку.

Організація реєстрації і оброблення даних повинна забезпечити суцільне і безперервне відображення всіх операцій, доказовість інформації, збереження узагальненої інформації в електронному вигляді, а також можливість

здійснення будь-якого подальшого контролю і створення та засвідчення копій електронних документів на паперових носіях.

Правління банку затверджує положення про облікову політику банку. Зміст положення про облікову політику банку доводиться до відома всіх структурних та відокремлених підрозділів банку. Цим документом встановлюється порядок ведення бухгалтерського обліку операцій, які здійснює банк згідно із законодавством України. У ньому мають відобразитися особливості організації та ведення бухгалтерського обліку банку.

Облікова політика банку має передбачити постійне (із року в рік) застосування прийнятої облікової політики. Облікова політика може змінюватися, якщо зміна:

1) вимагається нормативно-правовими актами Національного банку України та міжнародними стандартами фінансової звітності;

2) приводить до того, що фінансова звітність надає достовірну та доречнішу інформацію про вплив операцій, інших подій або умов на фінансовий стан, результати діяльності банку або грошові потоки банку.

Банк зазначає в обліковій політиці: принципи обліку активів, зобов'язань, капіталу, доходів, витрат банку; методи оцінки активів та зобов'язань банку; факти, що стосуються змін в обліковій політиці.

Банк не повинен здійснювати взаємозалік активів та зобов'язань або доходів і витрат (крім випадків, передбачених міжнародними стандартами фінансової звітності та законодавством України).

Обов'язково мають розроблятися та затверджуватися основні складові облікової політики банку: характеристика аналітичних рахунків внутрішнього плану рахунків; додаткові реєстри аналітичного обліку та форми первинних документів, на підставі яких здійснюються операції; правила документообігу технології оброблення облікової інформації; перелік визначених прав працівників банку на підписування документів; перелік операцій, що потребують додаткового контролю; порядок проведення інвентаризації і методи оцінки активів та зобов'язань; порядок контролю за здійсненими

внутрішніми операціями; порядок розрахунків між структурними підрозділами банку (внутрішньо-системні розрахунки); порядок консолідації фінансової звітності асоційованих та дочірніх компаній; порядок застосування в обліку принципу нарахування доходів та витрат (включаючи порядок амортизації активів банку, формування та використання резервів); процедури вивірки та контролю (операцій, звітності); інші документи банку, що регулюють питання організації бухгалтерського обліку.

Розглянемо облікову політику АТ «МетаБанк», яка базується на наступних основних принципах бухгалтерського обліку: повне висвітлення, превалювання сутності над формою, автономність, історична (фактична) собівартість, обачність, безперервність, послідовність. Забороняється взаємний залік активів та зобов'язань, або доходів та видатків, як в бухгалтерських записах, так й в фінансовій звітності, а саме: кредитів, депозитів та іншої кредиторської та дебіторської заборгованості різних юридичних та фізичних осіб; кредитів, депозитів та іншої кредиторської та дебіторської заборгованості одних й тих же юридичних чи фізичних осіб, що враховуються в різній валюті та з різними термінами погашення; депозитів та кредитів, наданих під заставу депозиту; витрат на виплату відсотків та доходів у вигляді відсотків тієї ж самої юридичної особи.

Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку визначають чотири категорії фінансових інструментів: інвестиції, утримувані до погашення, непохідні фінансові активи з фіксованими платежами, а також фіксованим строком погашення, що їх суб'єкт має намір та здатність утримувати до погашення; фінансовий актив або фінансове зобов'язання за справедливою вартістю, з відображенням переоцінки як прибутку або збитку, фінансовий актив або фінансове зобов'язання, що класифікується як утримувані для продажу або після первісного визнання призначаються як оцінені за справедливою вартістю з відображенням переоцінки як прибутку або збитку; позики та дебіторська заборгованість – непохідні фінансові активи з фіксованими платежами або платежами, які підлягають визначенню та не

мають котирування на активному ринку; фінансові активи, доступні для продажу – непохідні фінансові активи, призначені як доступні для продажу і не класифіковані як: позики та дебіторська заборгованість; утримувані до строку погашення інвестицій; фінансові активи за справедливою вартістю з відображенням переоцінки як прибутку або збитку.

Всі банківські операції відображаються в обліку в день виникнення прав або зобов'язання незалежно від дати руху коштів. Операції обліковуються та розкриваються у звітності відповідно до суті та економічного змісту, усі рахунки активів та пасивів оцінюються окремо.

Банк здійснює облік фінансових інструментів в розрізі всіх складових їх вартості - номіналу фінансового інструменту, нарахованих доходів/витрат, дисконту/премії, резерву, результату переоцінки.

Отже, повнота та достовірність операцій у сфері обліку забезпечуються обліковою політикою і внутрішніми процедурами АТ «МетаБанк», що проводяться відповідно до законодавства України, у тому числі нормативно-правових актів Національного банку України та міжнародних стандартів фінансової звітності.

Література:

1. Лемішовська О. С. Інформаційно-аналітичного забезпечення облікової політики банку / О.С. Лемішовська, Т.Р. Хом'як // «Молодий вчений» – 2015 – № 5 (2) – С. 20– 24.
2. Положення про організацію бухгалтерського обліку, бухгалтерського контролю під час здійснення операційної діяльності в банках України: Постанова Правління НБУ № 75 від 04.07.2018 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://bank.gov.ua/document/download?docId=73046656>
3. Річний звіт АТ «МетаБанк» за 2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mbank.com.ua/>
4. Юнацький М.О. Формування облікової політики банківської установи / М.О.Юнацький // «Економіка і суспільство» – 2017 – № 10 – С. 853– 858.

Olga Katerna

Associate Professor, Ph.D. (Economics),
National Aviation University, Kyiv, Ukraine

**INTEGRATION PROCESSES OF INTELLIGENT TRANSPORT SYSTEMS
DEVELOPMENT**

Abstract. *Integration processes of the development of intelligent transport systems have been described in the research. To achieve the goal of the article, a systematic approach has been used. It was noted, that modern intelligent transport systems are a new type of transport and infrastructure management systems. The main conclusion of the article is that the modern integration of qualitatively different management methods into a single complex with increasing complexity and information volumes is possible only with the use of intellectual approaches.*

Key words: *infrastructure, integration, intelligent transport systems, transport management*

INTRODUCTION

Integration processes play a significant role in the development of the world economy and expansion of international cooperation, development of transport infrastructures, information and telecommunication systems, organization of multimodal transportations

In economic theory, integration is a complex economic process, replenishing, restoring the temporary equilibrium of socio-economic systems by combining their elements and functions. Integration – from Latin “integration” – restoration, replenishment, from “integer” - whole. It is noted that integration can be considered as an action (process) and as a result of a process or object state [5].

Integration as a process is, first of all, uniting, linking, convergence, adjustment, cooperation, unity and solidarity. As a state or result, integration in the context of the quality of the object (which, what property) is the whole, single, unified. For further research, integration is an economic category. Economic literature uses the generally accepted definition that Integration is a process of mutual adaptation, expansion of economic and production cooperation, the unification of national economies of two or more states, and the form of internationalization of economic life [2].

Integration is manifested both in the expansion and deepening of industrial and technological relations, resources sharing, pooling of capital, and in creating each other favorable conditions for the implementation of economic activity, the removal

of mutual barriers. At the same time, individual researchers distinguish the features of integration as a process and interaction. Economic integration takes place both at the level of the economies of entire countries, and between enterprises, firms, companies, corporations.

In the world an independent scientific direction is being formed that studies integration in socio-economic systems with a sectoral focus - innovative direction (construction) [6], marketing direction (transport) [1], increasing competition (industry) [7], prerequisites for economic integration (industry) [8].

According to D.A. Pumpyanskogo [7], integration is an institutionally prepared systemic process of accumulating links between economic agents, leading to their subsequent legal interaction for mutually beneficial activities and increasing competitive advantages. E.V. Budryna notes that integration in the economic sphere determines the unification of economic processes and systems into a single whole in order to achieve the common goals of sustainable development [1].

Nevertheless, the issue devoted to the integration processes of the development of intelligent transport systems is poorly known.

Purpose. The goal of the research is to investigate the integration processes in the world and to determine their influence on the development of intelligent transport systems.

Results. In studies on the theory of integration [7], the evolution of scientific thought is systematized in the context of the development of schools of economic theory. In the neoclassical theory, two areas of motivation for the integration process are highlighted: the growth of market power of integrated business structures due to the increase in market volumes and the increase in the performance of merging firms due to the synergy effect of the system.

The goal of integration as a mechanism of institutional transformations in the system of economic ties is considered from the point of obtaining the maximum synergetic effect. In this context, the term “synergy” is an advantage from joint activities or from the unification of any elements (functions of finance, organizational

structures, etc.) that is achieved if the effectiveness (efficiency) of the formed integral exceeds the effectiveness of all the elements individually.

For the Ukrainian transport system, the integration of the transportation services market will mean:

- liberalization of all spheres of transport work, rejection of discriminatory regulation, intensification of competition, and in the final result leads to a decrease in the price of transport costs for the price of world trade goods and, as a consequence, lowering the restrictions on the formation of financial relations;

- unification and universalization of the technology of vehicles and technical requirements, which will mean bringing the criteria for the functioning of the state market of transport proposals in accordance with international practice;

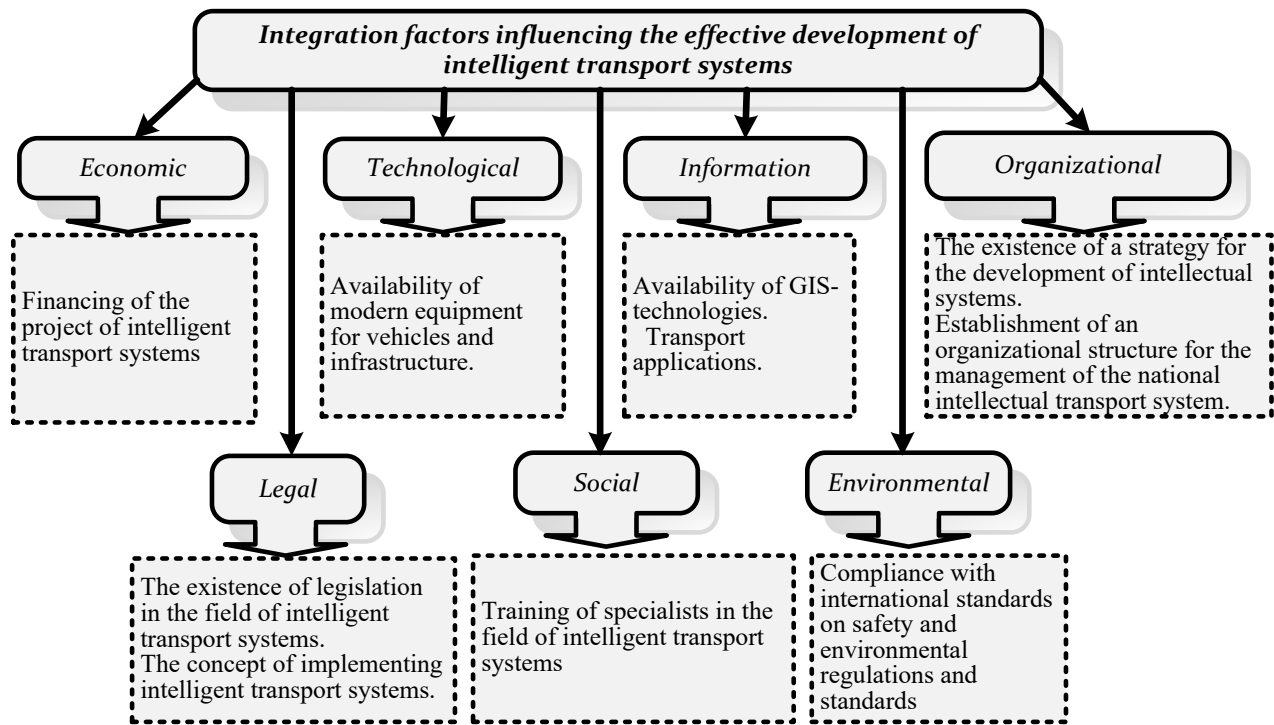
- increasing the availability of the Ukrainian market for transport offers and especially the transparency of information (including financial information).

Any country at a certain stage of its development faces problems in the transport sector that require the adoption and implementation of quality measures that would enable the government to innovate in any industry. In transport, such innovations are ITS, which have become widespread in the leading countries of the world. The implementation of ITS provides the following main functions:

- interaction of various types of transport activities;
- transport management;
- providing traffic information to users, to ensure their better information;
- improving road safety;
- increase the efficiency of transport routes.

The author analyzed and determined the following Integration factors affecting the development of intelligent transport systems, which are presented in fig. 1.

The transport sector, being not only the most important, but also a dynamic component of national geopolitical and geo-economic strategies, is one of the priorities of Ukraine's development and a means of realizing its foreign economic potential in a rapidly transforming global competitive environment.

Fig. 1. Integration factors influencing the effective development of intelligent transport systems

Transport is not only a significant combination of elements of the production and logistics and terminal-customs infrastructure, a key branch of the national and international economy as a whole, but also an effective mechanism of the state geo-economic policy of various countries of the world community.

Conclusion. Integration in transport is the physical expression of one of the megatrends of the 21st century, namely, completes cohesion. Integration allows you to more successfully connect people and markets, as well as connect industries, businesses and business ideas. Among other things, integration implies the convergence of traditional transport infrastructure with the digital sphere, and this process is already changing how we perceive transport and how we use it.

References:

1. Budrina, E.V. (2002). Problemy formirovaniya i upravleniya razvitiem regional'nogo rynka transportnyh uslug. Sankt-Peterburg, Rossiya.
2. Evseeva, A.A. and Birjukov, E.O. (2017). Analiz vnedreniya integracionnyh processov na transporte pri osushhestvlenii mezhdunarodnyh perevozok. Nauchno-metodicheskij jelektronnyj zhurnal «Koncept». Vol. 39. – 1521–1525.
3. Uskov, N.S. (1999). Organizacija i upravlenie territorial'nymi i proizvodstvenno-transportnymi kompleksami. Moskva. Rossiya.
4. Садриев Д.С. Управление грузовым автотранспортным комплексом. Системно-синергетический подход. СПб. : СПбГИЭА, 1999. 198 с.

5. Sadriev, D.S. (1999). Upravlenie gruzovym avtotransportnym kompleksom. Sistemno-sinergeticheskij podhod. SPb. Sankt-Peterburg, Rossiya.
6. Streligova, A.N. (2005). Analiz znanija termina «integracija» v kontekste upravlenija organizacij. Logistika i upravlenie cepjami postavok. Vol. 6. 70–79.
7. Asaul, V.V. (2007). Metodologija povyshenija konkurentosposobnosti stroitel'nyh organizacij. SPb. Sankt-Peterburg, Rossiya.
8. Pumpjanskij, D.A. (2007). Formirovanie i razvitie konkurentnyh preimushhestv integrirovannyh struktur v uslovijah globalizacii. Ekaterinburg, Rossiya.
9. Antonov, G.D. and Ivanova, O.P. (2002). Predposylki integracii i jevoljucija integracionnyh struktur v Rossii. Menedzhment v Rossii i za rubezhom. Vol 5. 14–18.

Максименко І.У.,
Candidate of Economic Sciences
Філатова О.Л.
master's degree, the 5th course
Zaporozhye National Technical University

FEATURES OF DEATH OF MAIN ASSETS IN ACCOUNTING ACCOUNTS OF THE ENTERPRISE

Максименко І.Я.,
кандидат економічних наук
Філатова О.Л.
магістр 5 курсу
Запорізький національний технічний університет

ОСОБЛИВОСТІ НАРАХУВАННЯ АМОРТИЗАЦІЇ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ В БУХГАЛТЕРСЬКОМУ ОБЛІКУ ПІДПРИЄМСТВА

The article discloses the features of accrual of depreciation of fixed assets in the accounting of the enterprise.

Keywords: *depreciation, accounting, fixed assets, non-current assets.*

В статті розкрито особливості нарахування амортизації основних засобів в бухгалтерському обліку підприємства

Ключові слова: *амортизація, бухгалтерський облік, основні засоби, необоротні активи.*

Згідно із п. 4 П(С)БО 7, амортизація це систематичний розподіл вартості, яка амортизується, необоротних активів протягом строку їх корисного використання (експлуатації).

При цьому вартість, яка амортизується, — це первісна або переоцінена вартість необоротних активів, зменшена на ліквідаційну вартість. У свою чергу, ліквідаційна вартість є сумою коштів або вартістю інших активів, яку підприємство очікує отримати від реалізації (ліквідації) необоротних активів

після закінчення строку їх корисного використання, за вирахуванням витрат, пов'язаних з продажем (ліквідацією).

При визначенні строку корисного використання (експлуатації) ОЗ слід враховувати (п. 24 П(С)БО 7):

- очікуване використання об'єкта підприємством з урахуванням його потужності або продуктивності;
- фізичний і моральний знос, що передбачається;
- правові або інші обмеження щодо строків використання об'єкта та інші фактори.

Об'єктом амортизації є вартість ОЗ, окрім вартості земельних ділянок і природних ресурсів (п. 22 П(С)БО 7).

У бухгалтерському обліку амортизацію нараховують за всіма об'єктами ОЗ, незалежно від того, в яких цілях вони використовуються — для господарської (виробничої) діяльності підприємства або в невиробничих цілях, а також незалежно від того, як сформувалася вартість, що амортизується, — шляхом придбання ОЗ, його безоплатного отримання або переоцінки.

Починають нараховувати амортизацію з місяця, наступного за місяцем, у якому об'єкт ОЗ став придатним для корисного використання, а якщо застосовується виробничий метод, то з дати, наступної за датою, на яку об'єкт ОЗ став придатним для корисного використання.

Нарахування амортизації тимчасово призупиняють на період переведення об'єкта ОЗ на реконструкцію, модернізацію, добудову, дообладнання, консервацію.

Амортизацію припиняють нараховувати з місяця, наступного за місяцем вибуття об'єкта ОЗ (переведення його на реконструкцію, модернізацію, добудову, дообладнання, консервацію), а при використанні виробничого методу — з дати, наступної за датою виведення з експлуатації.

Підприємство згідно з п. 26 П(С)БО 7 може нараховувати амортизацію ОЗ із застосуванням одного з п'яти методів (табл. 1).

Таблиця 1

Методи нарахування амортизації

Суть методу	Сума амортизації	Додаткові показники	Примітки
1. Прямолінійний метод			
Розмір амортизації залежить тільки від строку використання об'єкта ОЗ	$A_{\text{рік}} = \text{АмВ} : T$	$\text{АмВ} = \text{ПВ} - \text{ЛВ}$	Переваги: вартість об'єкта ОЗ списується рівними частинами протягом усього строку його експлуатації. Недоліки: не враховується моральний знос об'єктів ОЗ і фактор підвищення витрат на ремонти протягом його експлуатації (особливо в останні роки використання об'єкта ОЗ)
2. Метод зменшення залишкової вартості			
Річна сума амортизації визначається виходячи із залишкової вартості об'єкта ОЗ на початок звітного року або з первісної вартості (за введеними протягом року об'єктами ОЗ) і річної норми амортизації	$A_{\text{рік}} = 3В (\text{ПВ}) \times H_a$	$H_a = 1 - \sqrt[T]{\frac{\text{ЛВ}}{\text{ПВ}}}$	Переваги: протягом перших років експлуатації об'єкта ОЗ накопичується значна сума коштів, необхідних для його відновлення. Недоліки: передбачає обов'язкову наявність ліквідаційної вартості
3. Метод прискороного зменшення залишкової вартості			
Є різновидом методу зменшення залишкової вартості	$A_{\text{рік}} = 3В (\text{ПВ}) \times H_a$	$H_a = 2 : T$	Ліквідаційна вартість не враховується при визначенні амортизації, за винятком останнього року, коли суму амортизації визначають як різницю між залишковою і ліквідаційною вартостями активу. Переваги: протягом перших років експлуатації об'єкта ОЗ накопичується значна сума коштів, необхідних для його відновлення
4. Кумулятивний метод			
Річна сума амортизації визначається як добуток вартості, що амортизується, і кумулятивного коефіцієнта	$A_{\text{рік}} = \text{АмВ} \times k_i$	$k_i = K_p : C_p;$ $C_p = ((T + 1) \times T) : 2$	Переваги: 1. У перші роки, коли інтенсивність використання об'єкта ОЗ максимальна, амортизується більша частина його вартості. 2. Забезпечується можливість збільшення суми витрат на ремонт, що припадають на останні роки використання ОЗ, без відповідного збільшення витрат виробництва (собівартості продукції) за рахунок того, що сума амортизації, яка нараховується, в ці роки зменшується

5. Виробничий метод			
Застосовується для нарахування амортизації об'єктів ОЗ, технічний стан яких залежить від кількості виробленої продукції	$A_{\text{міс}} = N_{\text{міс}} \times H_a$	$H_a = A_{\text{мв}} : N_{\text{заг}}$	<p>Переваги: дозволяє враховувати інтенсивність використання об'єктів ОЗ. Його зручно застосовувати при визначенні амортизації автотранспорту залежно від його пробігу, верстатів та іншого виробничого устаткування залежно від обсягів виробництва.</p> <p>Недоліки: виникають складнощі при визначенні очікуваних загальних обсягів виробництва продукції (робіт, послуг) за окремими об'єктами ОЗ</p>

Амортизація інших необоротних матеріальних активів нараховується прямолінійним або виробничим методом. А для МНМА і бібліотечних фондів можна використовувати на додаток ще й один з таких методів (п. 27 П(С)БО 7):

— «50 % на 50 %». Його суть полягає в нарахуванні амортизації в першому місяці використання об'єкта в розмірі 50 % його вартості, яка амортизується. Решту 50 % відображають у витратах у місяці виключення об'єкта зі складу активів;

— «100 %». Відповідно до цього методу амортизація об'єкта в першому місяці використання нараховується в розмірі 100 % його вартості.

Метод амортизації підприємство обирає самостійно з урахуванням очікуваного способу отримання економічних вигод від використання ОЗ

Інформацію про нараховану суму амортизації об'єктів ОЗ та інших необоротних матеріальних активів відображають за кредитом таких субрахунків рахунка 13 «Знос (амортизація) необоротних активів»:

— 131 «Знос основних засобів»;

— 132 «Знос інших необоротних матеріальних активів».

Одночасно зі збільшенням суми зносу збільшують суму витрат. Крім того, якщо ОЗ використовують для будівництва (виготовлення, модернізації) інших необоротних активів, сума амортизації може капіталізуватися (тобто збільшувати первісну вартість таких необоротних активів).

Таким чином, на рахунках бухгалтерського обліку суму нарахованої амортизації відображають залежно від напряму використання об'єктів ОЗ.

Література:

1. Наказ Міністерства Фінансів України 27 квітня 2000 р. N 92 «Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби».
2. Податковий кодекс України від 02 грудня 2010 р. № 2755-VI (із змінами та доповненнями).
3. Максименко І.Я. Особливості обліку переоцінки основних засобів підприємства / І. Я. Максименко, П.Б. Черевко // International Scientific Conference economy and society: Modern foundation For human development, Part 2, October 31, 2016. Liipzig, Germany: Baltija Publishing. – С. 169–171.
4. Максименко І.Я. Особливості визначення основних засобів у процесі управління підприємством: бухгалтерський та податковий аспекти / І. Я. Максименко, О.П. Зоря, Є.О. Березін // Агросвіт. – 2017. – №19 - 20. – С. 47-50.

Tolmachova Alla

Postgraduate

Lviv University of Trade and Economics, Ukraine

INTERNAL AUDIT AS A MEASURE FOR IMPROVEMENT OF ACCOUNTING AND CONTROL IN INDEPENDENT ORGANIZATIONS

Толмачова А.М.

аспірант

Львівський торговельно-економічний університет

ВНУТРІШНІЙ АУДИТ ЯК ЗАСІБ УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ ТА КОНТРОЛЮ В НЕПРИБУТКОВИХ ОРГАНІЗАЦІЯХ

The article considers the peculiarities of the formation of the internal audit department in non-profit non-budget organizations, defines the purpose of internal audit, describes the main objects of internal audit, the peculiarities of the use of methodological techniques and describes the sources of information for conducting internal audits to ensure the effective operation of non-profit non-budget organizations.

Keywords: *internal audit, non-profit organizations, internal audit service, accounting.*

У статті розглянуто особливості формування відділу внутрішнього аудиту у неприбуткових небюджетних організаціях, визначено мету внутрішнього аудиту, надана характеристика основних об'єктів внутрішнього аудиту, особливостей застосування методичних прийомів та опис джерел інформації для проведення внутрішнього аудиту для забезпечення ефективної діяльності неприбуткових небюджетних організацій.

Ключові слова: *внутрішній аудит, неприбуткові організації, служба внутрішнього аудиту, облік.*

Неприбуткові організації становлять одну з важливих складових соціально-економічного розвитку будь-якої держави. До складу таких організацій у різних країнах включають громадські, бюджетні, благодійні, релігійні організації; професійні спілки, недержавні пенсійні фонди, товариства власників житла тощо.

На сучасному етапі розвитку економічних відносин контроль перетворюється на важливу функцію управління. За таких умов створена система внутрішнього аудиту у неприбуткових небюджетних організаціях повинна відповідати запитам сьогодення, дотримуватися чітких організаційно-методологічних принципів, а також використовувати сучасний інструментарій методичних прийомів.

Питання організації обліку та контролю діяльності неприбуткових небюджетних організацій досліджувалися такими науковцями: Н.О. Гура, Л.В. Гусарова, Ю.В. Кірсанова, С.О. Левицька, Я.В. Олійник, Ю.Б. Слободяник, В.Н. Шаталін та інші.

Організація системи внутрішнього аудиту у неприбуткових небюджетних організаціях має базуватися на вимогах Цивільного та Господарського кодексів України. У свою чергу, в Наказі про облікову політику відповідної організації мають бути передбачені порядок формування та основні компетенції відділу внутрішнього аудиту (обов'язки, права, підпорядкованість та зв'язок з іншими підрозділами неприбуткової небюджетної організації), методи проведення внутрішнього аудиту; об'єкти аудиту тощо.

Відділ внутрішнього аудиту у неприбуткових небюджетних організаціях повинен бути незалежним підрозділом, який періодично здійснює перевірки та виявляє: своєчасність та повноту ведення обліку; достовірність та об'єктивність звітності неприбуткової небюджетної організації; дотримання організації, методики та методології ведення обліку відповідно до чинного законодавства.

В Міжнародних стандартах аудиту під внутрішнім аудитом розуміють діяльність з оцінювання, яка організована у межах відповідного суб'єкта господарювання і виконується певним відділом даного суб'єкта. До основних функцій системи внутрішнього аудиту відносять перевірку, моніторинг та оцінювання ефективності функціонування системи обліку та оцінка її відповідності чинному законодавству [2].

Виходячи з вищезазначеного, відділ внутрішнього аудиту неприбуткової небюджетної організації має виконувати наступні завдання: сприяння

організації належної системи обліку; виконання неприбутковою небюджетною організацією вимог нормативно-законодавчих актів України; створення повної, достовірної та ефективної обліково-інформаційної системи для потреб управління; своєчасне виявлення недоліків і порушень у веденні первинного та зведеного обліку й формуванні фінансової та інших звітів з метою їх усунення, виправлення та недопущення у майбутніх періодах.

На організацію системи внутрішнього аудиту у неприбуткових небюджетних організаціях впливатимуть такі фактори: організаційно-правова форма; види і масштаби діяльності організації; стратегія розвитку; рівень матеріальної бази і інформаційного забезпечення; масштаби управлінської структури організації (в цілому) і бухгалтерії (зокрема); рівень кваліфікації керівництва організації, бухгалтерського та економічного персоналу [6].

Об'єктами аудиту в неприбуткових небюджетних організаціях, як і у комерційних бізнес-структурах, є активи, зобов'язання, капітал, господарські процеси та операції, а також витрати та доходи.

Проте, необхідно зосередитись на особливостях об'єктів аудиту у неприбуткових небюджетних організаціях, а саме обмеженості їх складу: серед активів зазвичай є відсутніми капітальні інвестиції та довгострокова дебіторська заборгованість, обмежені операції з фінансовими інвестиціями, не визначаються відстрочені податкові активи; відсутні статутний капітал, а також резервний, неоплачений та вилучений капітали; практично не виникають довгострокові зобов'язання, досить рідко виникають зобов'язання за банківськими позиками, заборгованість постачальникам характеризується незначною часткою, не визначаються відстрочені податкові зобов'язання, проте вагоме місце займає рівень і різноманітність операцій з цільового фінансування; практично відсутні господарські процеси, що притаманні комерційним підприємствам, зокрема процеси виробництва та реалізації; процес постачання займає незначне місце в частині придбання канцелярського приладдя та інших запасів для обслуговування власної діяльності; специфічний склад доходів і витрат [6].

Процес планування діяльності відділу внутрішнього аудиту передбачає здійснення таких основних заходів: проведення підготовчих організаційних робіт; формування річного календарного графіку перевірок служби внутрішнього аудиту; формування методичного забезпечення внутрішнього аудиту; перевірка усунення попередніх зауважень та виконання пропозицій внутрішнього та зовнішнього аудиту, наказів керівництва тощо; підготовка і подальша перепідготовка (підвищення кваліфікації) спеціалістів відділу внутрішнього аудиту неприбуткової небюджетної організації [7].

Основну увагу внутрішньому аудиту доцільно приділяти перевірці тих показників господарської діяльності неприбуткової небюджетної організації, які можуть позитивно вплинути на ефективність діяльності. Така перевірка спрямовується на попередження (профілактику) відхилень від нормативно-правових документів чи наявних зловживань. Важливо також досить ретельно дослідити ті господарські операції, що мають бути документально оформлені й своєчасно відображені в системі облікових реєстрів та у звітності [3].

До основних процедур системи внутрішнього аудиту доцільно віднести такі: вивчення засновницьких документів неприбуткової небюджетної організації, дослідження первинної документації, реєстрів бухгалтерського обліку, звітності, зустрічна перевірка документів і господарських операцій, проведення інвентаризації, порівняння даних аналітичного і синтетичного обліку тощо. За допомогою поточного аудиту слід здійснити вибірккові перевірки обґрунтованості і правильності господарських операцій одночасно із суцільними перевірками каси, банку, розрахунків із підзвітними особами, списання матеріалів на витрати, реагування на виявлені порушення і вчасне їх усунення.

Таким чином, проведення періодичних перевірок правомірності господарської діяльності неприбуткової небюджетної організації службою внутрішнього аудиту надасть змогу підготовки обґрунтованих рекомендацій з удосконалення системи бухгалтерського обліку, надасть змогу проведення всебічної експертизи фінансової та оперативної інформації, моніторинг

ефективної діяльності неприбуткової небюджетної організації, здійснення всебічного контролю за дотриманням вітчизняного законодавства і виконанням всіма підрозділами вимог, що визначені внутрішньою політикою щодо здійснення діяльності.

Література:

1. Гура Н., Методика бухгалтерського обліку в неприбуткових не бюджетних організаціях / Н. Гура // Бухгалтерський облік і аудит. – 2012. - № 10. – С.3-8.
2. Гусарова Л.В. Особенности организации и методология внутреннего и внешнего аудита в некоммерческих организациях / Л.В. Гусарова // Международный бухгалтерский учет. – 2011. – № 17 (167). – С. 15–23.
3. Левицька С.О. Облік та контроль діяльності неприбуткових організацій: [Монографія] / С.О. Левицька - Рівне: НУВГП – 2005.
4. Слободяник Ю.Б. Некоммерческие организации в Украине: бухгалтерский учет, налогообложение и аудит / Ю.Б. Слободяник // Бухгалтерский учет в бюджетных и некоммерческих организациях. – 2013. – № 6 (318). – С. 29–36.
5. Толмачова А. Концептуальні основи бухгалтерського обліку в профспілкових організаціях / А. Толмачова, Ю. Панченкова, Н. Головай // Економіка і суспільство. – 2017. – № 11. – С. 561-565.
6. Толмачова А. М. Основи формування облікової політики неприбуткових організацій. / Толмачова А. М. // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Економіка. – 2018. – Вип. 1 (51). – С. 463-467.
7. Шаталин В.Н. Особенности аудита в некоммерческих организациях / В.Н. Шаталин // Бухгалтерский учет в бюджетных и некоммерческих организациях. – 2010. – № 17 (257). – С. 39–41.

7. TAXATION AND ACCOUNTING SYSTEM

Saudin Terzic,

M.Sc.

PhD student (doctorant) on Faculty of Economics at the
University of Banja Luka, Bosnia and Herzegovina

FACTORS OF TAX EVASION IN BOSNIA AND HERZEGOVINA¹⁶

Abstract. *The functioning of the tax system and taxation in one economy is of crucial importance to overall financial stability, and tax evasion is one of the major risks, if not addressed adequately, and, depending on the amount of taxes evaded, can trigger severe financial instability in a country. Taxes are one of the essential factors of economic growth and development, they are subject to constant change and improvement, and every tax form, be it a direct or indirect tax, contributes to generating tax revenue to a smaller or greater extent.*

Key words: *Tax evasion, tax system and organization, taxpayer audit, fines and sanctions, tax burden and tax rate, tax moral and corruption and attitude of tax payers*

INTRODUCTION

There are numerous factors that affect and encourage tax evasion, there is also interaction between individual factors and these can present a structural problem of one country. Factors of tax evasion are mutually connected and complementary in all countries as countries and societies are significantly different from the point of view of economic system and level of development, different legislative and tax framework, or historical development. Most countries are trying to influence on factors, but as this can have significant consequences, such a decision should not be taken without conducting a careful research.

The first major comprehensive review on tax payers' behavior concerning the tax evasion in literature was given by (Jackson and Milliron, 1986, p. 3, in general) and they have established 14 the most important determinants of tax evasion. Those determinants include: age, gender, education and occupation, status (demographic determinants) income level, source of income, marginal tax rate, sanctions, penalties and possibility of being caught (economic determinants) and the complexity and fairness of tax system, tax administration activity, ethics and tax morale (behavioral determinants). When these determinants are clearly and systematically identified through empirical analysis, certain answers can be drawn, enabling the economic

---

This work is based on the research conducted by Saudin Terzic with the purpose of doing a doctoral dissertation „Model for determination of subjective and objective tax evasion factors“ at Faculty of Economics, University of Banja Luka, Bosnia and Herzegovina

policy makers to formulate an economic strategy for minimizing harmful effects of tax evasion (Richardson, 2006, p.151).

Allingham and Sandmo (1972) are the first ones who established the theoretical basis for research on tax evasion, based on the traditional economic model. They have introduced the theoretical model, and what affects taxpayers to avoid paying the tax obligations. In the standard financial literature the causes of tax evasion are commonly classified as; (Jovasevic, Gajic-Glamoclija, 2008, p.100). Subjective factors and Objective factors. The term subjective comes from the Latin word *subiectus* (subject) and the subjectivity derives from a personal taxpayer's mutual relationship. In economic relations, subjective factors are almost always present, characteristic of human behavior, with an unpredictable function (Lovric, Komic, Stevic, 2017, p. 383). The term objective comes from the Latin word *obiectus* (object), which means object, what is placed in front. Various researches state subjective (qualitative) or objective (quantitative) factors, and the level of tax burden, tax system, tax rate and level of fines, corruption, inefficient organization of tax administration, tax morale, attitudes of respondents toward the compliance with tax regulations, social norms and national culture are being mentioned as the most frequent ones. Each of the above mentioned factors have different "weight or importance", some factors that affect tax evasion may not have been known yet, for some that are considered to be currently irrelevant, those may have different relevance in the future, and some factors become relevant just through their interaction with other factors.

1. FACTORS OF TAX EVASION

Tax system is the most effective and the most efficient instrument of one country in collecting revenues, it plays an important role and it is the basis for functioning of a state, but tax system has an impact on wider economic and social implications, too. According to Stiglitz (2004, p. 464), five desirable characteristics of each tax system are: economic efficiency, simplicity in administrative point of view, flexibility, political accountability and fairness. The application of tax regulations is an assignment for taxpayers and for tax administrations themselves.

The existence of a large number of different rules in taxation makes a tax system complicated and with no guidance in the form of clear rules and principles, gray zones appear. A simpler tax system reduces tax evasion (Richardson, 2006, p. 165).

Tax administration is an important determinant within each economic system and it cannot be operational if it is isolated from other institutions. The tax evasion issue and poor efficiency of the control function and the underdevelopment of tax administration are interlinked, since introducing the enhanced measures through control procedures may lead to increased administration with taxpayers and not fair relations towards regular taxpayers. The efficiency of tax controls depends to a large extent on properly designed strategy for choosing the control that should focus on high risk taxpayers (Khwaja and others, 2011). More efficient tax collection that is based on clearly defined principles of tax controls and checks through the equal approach to all taxpayers, based on risk assessment and analysis that provides greater possibility of detection and correction of non-compliance with tax legislation, in the end it should lead to an increase in collection of tax revenues and reduction of tax evasion. One of the determinants in the scope of non-compliance with tax regulations is the perceived possibility that the attempt of tax evasion will be detected and punished (Aaron, Slemrod, 2004, p. 90). The increase in possibility of tax evasion detection through quick control and checks as preventive measures may forestall taxpayers from making the evasion. Allingham and Sandmo (1972) explain that increase of possibility for detection can be related to the actual revenue shown.

High tax burden and tax rates often imply different distortions in the economic behavior of taxpayers. Total tax burden, tax rate, its height and accelerated growth dynamic affect the dynamic of economic growth, the level of employment and other macroeconomic performances of a country. Nur-tegin (2008) points out that corruption is significant determinant of tax evasion and supports the literature, which proves that companies will enter into gray economy domain when a state cannot control corruption. The level and the attitude towards compliance with tax regulations by taxpayers is an important determinant of tax evasion phenomenon. As factors of

tax evasion in literature, the social demographic characteristics of taxpayers are also mentioned.

2. METHODOLOGICAL FRAMEWORK OF RESEARCH AND THE OUTCOME

By phase of field research, two groups of taxpayers are interviewed, by the nature of the "contradictory parties", the directors of companies or other responsible persons (Federation of Bosnia and Hercegovina, Republic of Srpska and Brcko District of Bosnia and Herzegovina) who have intensive contacts with the tax service and employees in professional organizations (Tax Indirect Taxation Authority inspectors, tax inspectors Federation BiH, tax inspectors Republic of Srpska and tax inspectors Brcko District BiH). During the processing of the collected relevant data, statistical procedures and statistical tools have been used with the help of valid research instruments that were mostly appropriate to the nature of distribution of the received data, in the first place: measures of statistical significance of differences of frequency distribution between segments of crossed variables, measures that are indicating to the level of connection between variables as well as procedures for examining the structure of attitudes through regression and correlation analysis (regression and correlation tests) possibly in addition with exploratory factor's analysis. The correlation coefficient of the rank between variable of tax evasion level as an index variable and variables of what is the attitude towards the tax evasion, the satisfaction of respondents and priorities in eliminating the obstacles in fighting the tax evasion have been analyzed. According to the level of significant correlation coefficients, a ranking list of claims that are expressing the attitude towards the tax evasion, the satisfaction of respondents and priorities in eliminating the obstacles in fighting the tax evasion has been made in context of the strength of their impact on tax evasion level: Tax evasion is the biggest impediment to the development of society; Taxpayers who have not committed tax evasion are rare; Fines/sanctions for tax evasion are disproportionate and ineffective and should be a lot stricter; Regulation of informal sector; Change and improve of tax regulations; Improve of controlling system and tax collection; Regulation of social benefits and security;

Improvement of economic working conditions; Persons with “high positions“ do not comply with norms within a society; Tax evasion is the one of important indicators of value system drop; Only people who are not directly responsible for the suppression of tax evasion are those who report negatively about it; Tax evasion is traditionally characteristic of our mentality and the reason for tax evasion is poor education.

In general, it can be concluded that, based on research results and causative consequence links of all these factors, priority should be given to those factors by which, with measures and activities, the situation will improve faster and more efficiently. Measures that lead to the improvement of indicators that have high correlation coefficient should be of higher priority.

CONCLUSION

The research conducted has presented the entire analysis of the tax evasion problem in Bosna and Herzegovina, and has shown „hot spots“ and the key objective and subjective tax evasion factors. So far, in Bosnia and Herzegovina, no researches related to the factors of tax evasion have been carried out neither in such a way, nor in this scope. This work is an attempt to analyze tax evasion from a poorly illuminated side and in particular, as the research has provided a basis for quality and critical review of content and the importance of certain factors necessary for understanding the question of tax evasion.

References:

1. Jackson, B. R., Milliron, V. C. (1986) Tax compliance research: Findings, problems and prospects. *Journal of Accounting, Literature*, 5, 125–165.
2. Richardson, G, (2006) Determinants of tax evasion: A cross-country investigation, *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation* 15, 150–169.
3. Allingham, M.G., Sandmo, A., (1972) „Income Tax Evasion: A Theoretical Analysis“ *Journal of Public Economic*, 1: 323–338.
4. Jovasevic, D., Gajic-Glamoclija, M., (2008) Tax evasion – manifestation forms and suppression measures, Beosing, Belgrade.
5. Lovric, M., Komic, J., Stevic, S., (2017) Statistical analysis, Methods and implementation, 2nd edition, Banja Luka, National and University library of Republic of Srpska.
6. Stiglitz J., (2004) *Economy of public sector*, First edition, Center for publishing activity of the Faculty of Economics in Belgrade.
7. Khwaja, M., Awasthi, R., Loeprick, J., (2011) *Risk-Based Tax Audits, Approaches and Country Experiences*, World Bank, Washington DC.
8. Aaron, H., Slemrod, J., (2004) *the Crisis in Tax Administrations*, the Brookings Institution, Washington DC.
9. Nur-tegin, K. D., (2008) Determinants of Business Tax Compliance, *The B.E. Journal of Economic Analysis and Policy* 8, no. 1.

8. MATHEMATICAL METHODS IN ECONOMY

Etleva Gjellaj

Ph.D., in Mathematics
Faculty of Mathematics
University of Tirana

ANALYTICAL TOOLS FOR SOLVING RBC MODELS

Abstract. *This paper borrows from mathematical tools in solving analytically neoclassical growth models with business cycles. In specific, the paper delves into basic mechanism of solving a standard Real Business Cycle (RBC) model. Among others, this paper employs static optimization tools including the Lagrangian, stationarization, calibration and L'Hopital's rule. The results determine that the steady state level of capital is higher in the stochastic case, and this goes in line with the expectations that people tend to save owing to the uncertain future.*

Key words: *RBC, stationarization, calibration, stochastic, deterministic, steady state.*

1. Introduction

This paper provides several methods of solving an RBC (Real Business Cycle) model analytically. The methods are based on Stokey, Lucas and Prescott (1989), Romer (2012) and McCandless (2008). This work considers both deterministic and stochastic models. First, the model is stationarized, i.e., transformed into a more convenient solvable form. Second, we calibrate the model, i.e., set parameters at their appropriate values and calculate the variables of interest, so that we can determine the balanced growth path of capital. Lastly, we solve a different version of the model without shocks and without capital depreciation.

2. Stationarizing a Stochastic RBC Model

Consider the following stochastic RBC model with fixed labor and with TFP growth (Romer, 2012). The share of capital and labor (constant) are the textbook weights (see Mankiw, Romer&Weil, 1992; Barro&Martin-i-Sala, 2004; Solow, 1956; Swan, 1956).

$$\max_{\{c_t, I_t, K_t\}_{t=0}^{\infty}} E_0 \sum_{t=0}^{\infty} \beta^t \log c_t$$

s.t.

$$C_t + I_t = K_t^{0.36} [\text{exp}(A_t)]^{0.64} \quad (1)$$

$$\text{exp}(A_t) = (1 + g)^t \text{exp}(z_t) \quad (2)$$

$$Z_t = \rho Z_{t-1} + \varepsilon_t \quad (3)$$

$$K_{t+1} = (1 - \delta)K_t + I_t \quad (4)$$

Note that β is the discount rate. Eq. (1) represents the budget constraint or the resource constraint. Further, Eq. (2) is the evolution of technology (A_t) or the total factor productivity (TFP), with g being the technology growth rate and Z_t is the detrended TFP. The former follows an autoregressive process of order 1, AR(1) (see Enders, 2014). Lastly, Eq. (4) is the accumulation law for capital. In order to stationarize the model, one can divide by $(1+g)^t$. Hence, the budget constraint (1) becomes:

$$\frac{C_t}{(1+g)^t} + \frac{I_t}{(1+g)^t} = \left[\frac{\exp(A_t)}{(1+g)^t} \right]^{0.64} \cdot \left[\frac{K_t}{(1+g)^t} \right]^{3.6}, \quad (5)$$

and redefining the components, budget constraint can be written as:

$$\tilde{C}_t + \tilde{I}_t = \tilde{K}_t^{0.36} [\exp(Z_t)]^{0.64} \quad (6)$$

The latter comes from plugging for $\exp(A_t) = (1+g)^t \exp(Z_t)$. Similarly, the accumulation of capital, law of motion (*LoM*) becomes:

$$(1+g)^{t+1} K_{t+1} = (1+g)^t \left[(1-\delta) \tilde{K}_t + \tilde{I}_t \right] \quad (7)$$

Dividing both sides by $(1+g)^t$, it simplifies to:

$$(1+g)K_{t+1} = (1-\delta)K_t + \tilde{I}_t \quad (8)$$

Finally, we can rewrite the stationarized maximization problem as:

$$\begin{aligned} \max_{\{\tilde{C}_t, \tilde{I}_t, \tilde{K}_t\}_{t=0}^{\infty}} E_0 \sum_{t=0}^{\infty} \beta^t \log \left[(1+g)^t \tilde{c}_t \right] \\ s.t. (6) \& (8) \end{aligned}$$

Depicting only the objective function (without uncertainty, i.e., no expectations),

$$\begin{aligned}
 & \sum_{t=0}^{\infty} \beta^t \log((1+g)^t \widehat{c}_t) = \\
 & = \sum_{t=0}^{\infty} \beta^t [t \cdot \log(1+g) + \log \widehat{C}_t] \\
 & = \underbrace{\sum_{t=0}^{\infty} \beta^t \cdot t \cdot \log(1+g)}_{*} + \sum_{t=0}^{\infty} \beta^t \cdot \log \widehat{C}_t \tag{9}
 \end{aligned}$$

Note that the * term is not problematic since it converges to a constant.

$$\sum_{t=0}^{\infty} \beta^t \cdot t \cdot \log(1+g) = \underbrace{\log(1+g)}_{constant} \cdot \sum_{t=0}^{\infty} \beta^t \cdot t,$$

where $\lim_{t \rightarrow \infty} \beta^t \cdot t = 0$ because $\beta \in]0,1[$ and $\beta^t \rightarrow 0$ faster than $t \rightarrow \infty$. To prove the former proposition, one could apply the L'Hopital rule:

$$\beta^t \cdot t = \frac{t}{\frac{1}{\beta^t}} \xrightarrow{\text{L'Hopital}} \frac{1}{-\ln \beta \cdot \beta^{-t}}$$

and thus, for $t \rightarrow \infty, \beta^t \cdot t \rightarrow \frac{1}{-\infty} = 0$.

Therefore, we can rewrite the original maximization problem in the following equivalent way:

$$\max_{\left\{ \underbrace{C_t, I_t, K_t}_{t=0} \right\}} \left\{ const + E_0 \sum_{t=0}^{\infty} \beta^t \cdot \log \left[\left((1+g) \right)^t \widehat{c}_t \right] \right\}$$

s.t.

$$\widehat{C}_t + \Gamma_t = K_t^{0.36} [\text{exp}(Z_t)]^{0.64} \tag{6}$$

$$\text{exp}(A_t) = (1+g)^t \text{exp}(Z_t) \tag{2}$$

$$(1+g)K_{t+1} = (1-\delta)K_t + \Gamma_t \tag{8}$$

3. Calibration

Consider the following maximization problem. For the calibration part, it is recommended to set $\beta = .96$ for annual data. The main idea is to define the balanced growth path (BGP), i.e., a state where the variables grow at rate zero (Romer, 2012) and define the Marginal Product of Capital (MPK) in the BGP. Further, we calibrate

the depreciation rate (δ) such that the capital to output ratio in steady state is 3 for annual data. To obtain the desirable result, it is sufficient to express the MPK as a function of K/Y .

$$\begin{aligned} \max_{\{C_t, K_{t+1}\}} E_0 \sum_{t=0}^{\infty} \beta^t \log C_t \\ C_t = \exp(A_t)^{0.64} K_t^{0.36} + (1 - \delta)K_t - K_{t+1} \end{aligned} \quad (10)$$

Where (10) is the new budget constraint, plugging for investment from the *LoM* (4).

Then, substituting consumption in the maximization problem,

$$\begin{aligned} \max_{\{K_{t+1}\}} E_0 \sum_{t=0}^{\infty} \beta^t \log(\exp(A_t)^{0.64} K_t^{0.36} + (1 - \delta)K_t - K_{t+1}) \\ \exp(A_t) = (1 + g)^t \exp(Z_t) \end{aligned} \quad (2)$$

$$Z_t = \rho Z_{t-1} + \varepsilon_t \quad (3)$$

Output-capital ratio:

$$\frac{Y_t}{K_t} = \frac{\exp(A_t)^{0.64} K_t^{0.36}}{K_t} = \left(\frac{\exp(A_t)}{K_t} \right)^{0.64} \quad (11)$$

In steady state, i.e. $K_t = K$ & $Y_t = Y$:

$$\frac{1}{3} = \frac{Y}{K} = \left(\frac{\exp(A)}{K} \right)^{0.64} \quad (12)$$

Considering any of the above formulations of the maximization problems (for instance consider the one without plugging for consumption), and solving it, i.e., 1) take first order conditions (F.O.C) with respect to consumption and the next period's capital; 2) shift the F.O.C with respect to consumption one period ahead; 3) equate the F.O.Cs. The Euler Equation would be:

$$\beta = \frac{1}{\exp(A_{t+1})^{0.64} \cdot 0.36 K_t^{-0.64} + (1 - \delta)} \quad (13)$$

$$1 = \beta(0.36 \left(\frac{1}{K}\right)^{0.64} + (1 - \delta)) \quad (14)$$

Eq. (13) presents the Euler equation in steady state. In steady state, $A = a$ because $\forall t A_t = A_0 = \log(1+g)^0 + z_0 = z_0 = a$. Additionally, we can think of an economy without shocks in the steady state. Note that $\left(\frac{1}{K}\right)^{0.64}$ is merely the output to capital ratio equaling $1/3$. Hence, (14) can be written as:

$$1 = \beta(0.36 \frac{1}{3} + (1 - \delta)) \quad (15)$$

from where $\delta \approx 0.078$ and the steady-state level of capital is:

$$K^{ss} = \left(\frac{0.36}{\frac{1}{\beta} - (1 - \delta)} \right)^{-0.64} \quad (16)$$

The value of capital at steady state is roughly 0.5. Additionally, we solve a version of this model without shocks, i.e., $z_t = 0$ for every period, and $K_{t+1} = I_t$ for every t :

$$\max_{\{c_t, I_t, K_t\}_{t=0}^{\infty}} \sum_{t=0}^{\infty} \beta^t \log c_t$$

s.t.

$$C_t + I_t = K_t^{0.36} [\exp(A_t)]^{0.64} \quad (17)$$

$$\exp(A_t) = (1+g)^t \exp(z_t) \quad (18)$$

First, we stationarize the model as follows:

$$\frac{(1+g)^{t+1}}{(1+g)^{t+1}} \cdot K_{t+1} = \left[\left(\frac{\exp(A_t)}{(1+g)^t} \right)^{0.64} \cdot \left(\frac{K_t}{(1+g)^t} \right)^{0.36} \right] \cdot (1+g)^t$$

The latter simplifies to:

$$\begin{aligned} (1+g)^{t+1} \cdot \bar{K}_{t+1} &= [1^{0.64} \cdot \bar{K}_t^{0.36} - \bar{C}_t] \cdot (1+g)^t = \\ &= (1+g) \cdot \bar{K}_{t+1} = [\bar{K}_t^{0.36} - \bar{C}_t] \end{aligned} \quad (19)$$

Therefore, the maximization problem becomes:

$$\max_{\{\bar{K}_{t+1}\}_{t=0}^{\infty}} \left\{ const + \sum_{t=0}^{\infty} \beta^t \cdot \log \bar{C}_t \right\}$$

Note that $\bar{C}_t = \bar{K}_t^{0.36} - (1+g) \cdot \bar{K}_{t+1}$. Taking first order conditions with respect to K_{t+1} :

$$\{K_{t+1}\}: \beta^t \cdot \frac{(1+g)}{\left[\bar{K}_t^{.36} - (1+g) \cdot \bar{K}_{t+1} \right]} = \beta^{t+1} \cdot \frac{0.36 \cdot \bar{K}_t^{-.64}}{\left[\bar{K}_{t+1}^{.36} - (1+g) \cdot \bar{K}_{t+2} \right]} \quad (20)$$

At steady state:

$$K_{ss} = \left[\frac{0.36 \cdot \beta}{1+g} \right]^{\frac{1}{.64}} \quad (21)$$

Gjelaj (2018) determined a value of $g=0.031$ and β for annual frequency equals 0.96. Hence, the steady state level of capital equals 0.182.

4. Conclusion

The goal of this work is to provide numerical methods in solving analytically an RBC model with stochastic and deterministic shocks. From the calibration part, the discount rate equals 0.96 for annual data, the technological growth rate is 0.31, the depreciation rate equals 0.078, and the capital to output ratio is 3. That would yield a 0.5 steady-state level of capital in the stochastic case and a value of 0.182 in the deterministic case. Hence, the capital is higher in an economy exposed to shocks. This is in line with the expectations of the RBC model as people are uncertain about the future and hence they save more.

References:

1. Barro, R. J., & Sala-i-Martin, X. (2004). *Economic Growth*. MIT Press. Cambridge, Massachusetts.
2. Gjelaj, E. (2018). An application of the RBC model: Kaldor's facts and Solow residuals Manuscript submitted for publication to the International Journal of Scientific & Engineering Research.
3. Mankiw, N. G., Romer, D., & Weil, D. N. (1992). A contribution to the empirics of economic growth. *The quarterly journal of economics*, 107(2), 407-437.
4. McCandless, G. (2008). *The ABCs of RBCs*. Cambridge, Massachusetts, London.
5. Romer, D. (2012). *Advanced macroeconomics*. New York: McGraw-Hill/Irwin.
6. Solow, R. M. (1956). A contribution to the theory of economic growth. *The quarterly journal of economics*, 70(1), 65-94.
7. Stokey, N. L., Lucas, R. E., & Prescott, E. C. (1989). *Recursive methods in dynamic economics*. Cambridge, MA: Harvard University.
8. Swan, T. W. (1956). Economic growth and capital accumulation. *Economic record*, 32(2), 334-361.

Natalia Klymenko

PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Economic Cybernetics
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

“ECOLOGIZATION”: OPPORTUNITIES FOR UKRAINE

Abstract. *Conceptual provisions of systemic interaction of ecological and economic factors in the optimization of modern system of land use are specified. The processes of agricultural land use under current conditions, principles and regularities of environmentally sound use and protection of lands are investigated; economic and environmental assessment of ecologically safe farming system is made.*

Keywords: *ecologization, biologization, farming system, land use, environmentally friendly products, soil fertility, crop allocation modelling, optimization of soil nutrition.*

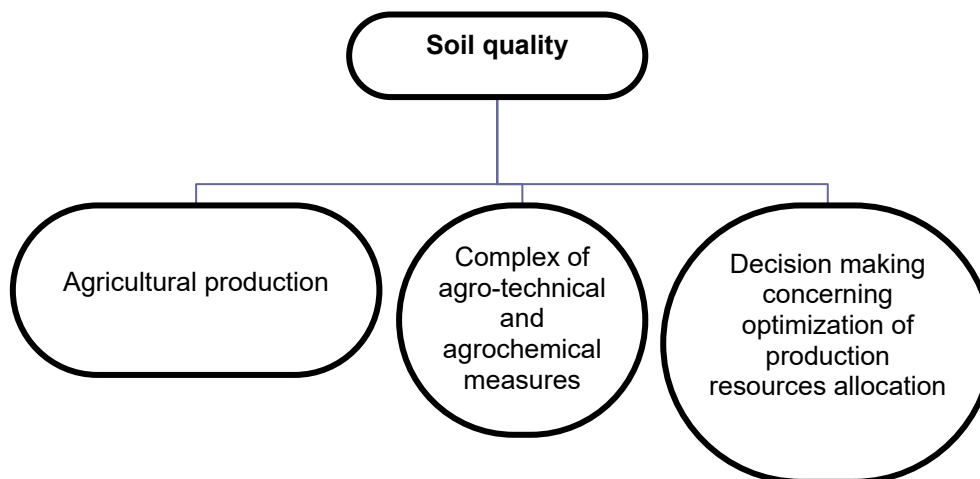
INTRODUCTION

The problem of environmentally sound use of land in recent years is of particular relevance, as the irrational use of agricultural land in Ukraine led to soil fertility fall, spread of erosion processes, increasing the area of contaminated and degraded land. This requires the development, justification and implementation of measures to ensure their effective and environmentally sound use.

One of the essential and objective properties of the soil, causing its extraordinary usefulness and indispensability for human life and activities, is its fertility. The problem of soil conservation, yields gain, agriculture intensification or ecologization, search and implementation of economic and mathematical methods to study land-use factors were always of scientific interest, since their solution allows for ecological and economic interactions in field husbandry and, finally, improve living standards, human wellbeing [5]. Therefore, this problem remains relevant to this day: the economic crisis is reflected primarily on the quantity and quality of products manufactured in agriculture, reduction of product range, and deterioration of quality. The subject relevance attracts attention of researchers of different branches of human knowledge: soil scientists who study the nature of soil and plant properties as well as experts in applied mathematics, cybernetics, trying to offer directions of optimal use of soil resources by application of mathematical methods, modern information technologies to solve such problems. One of the component parts of economic reform in Ukraine aimed at the market relations is land reform, its strategic

goal is to provide the most rational and highly effective land-use, comprehensive protection and extended reproduction of soil fertility, ecologically balanced farming and promptly solution on this basis to food problem, creation of national agroindustrial complex, competitive on the European and world agrofood markets [4,6].

Only it is necessary to realize the potential productivity of crops not by high doses of fertilizers, but through optimization of all the properties and life processes in the soil that will ensure its fertility recovery - creation of nutrient, water and air regimes in the soil, meeting the biological requirements of plants and optimization of biotic soil activity level. Although the effect of environmental conditions on the production is not adequately investigated, these conditions are beginning to play ever increasing role in the planning system of agricultural production and investment flow priority. The objective of ecological and economic planning is to ensure balance between the production and the environment, where the prime importance should be given to the land. Based on the study and analysis of the general concepts of ecoentrepreneurship [1-2] a scheme of model of ecological and economic planning in agriculture is proposed (Figure 1).

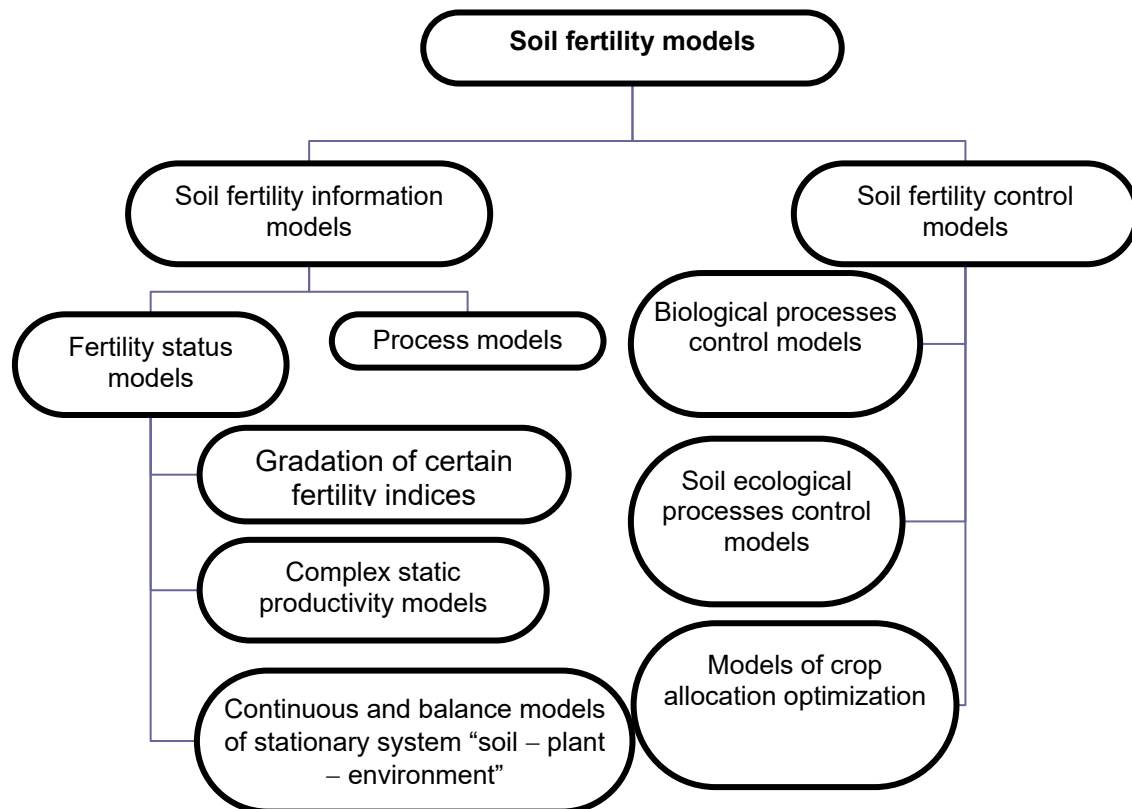
Figure 1. Model of ecological and economic planning of agricultural production

Developed by the authors

Mathematical modelling of land management is a complex economic and environmental target.

The purpose of soil fertility models development is regulation of knowledge about fertility, the impact assessment on the state of land use and the possibility of optimal crops allocation within farms on soils of different fertility.

Ecologo-ensuring direction of modern agricultural production requires high yields along with land friendliness, maintenance and restoration of soil fertility. Fertility models are an approximate reflection of soil properties to meet the needs of crops under certain environmental and socioeconomic conditions. Developed as part of the study, a scheme of system of soil fertility models on the basis of the model of optimization of crop allocation makes it possible to optimize the basic processes of soil fertility (Figure 2).

Figure 2. The system of mathematical models of soil fertility

Developed by the authors

The proposed system of models compared to other environmental models is characterized by its compactness, takes into account all agronomic conditions and requirements of soils and crops sufficiently complete.

Forecasting of yield indices of certain cultures is taking into account non-linear character of cause-effect relationship in the system “soil fertility - fertilizer – yield”.

But demand for environmentally friendly products is growing every year. And that is why there is an urgent need to expand environmentally friendly food production. Therefore every country that cares about the future needs to develop a network of such technologies and enterprises.

Taking into consideration all the features of modern land-use, simulation of this process and the specific formulation of our problem, ecological and economic model of optimization of soil nutrition of crops will be as follows [1-2]:

Let us maximize total yield per unit:

$$Z = \sum \sum t_{ij} X_{ij} \rightarrow \max \quad (1),$$

where $i \in M_1 \quad j \in M_2$

M_1 – set of land plots ($i = n$);

M_2 – set of crops ($j = m$);

t_{ij} – economic efficiency of production cultivation of the j -th crop on the i -th field;

X_{ij} – the desired planting acreage of the j -th crop on the i -th field;

S_i – the area of each of n land plots;

S_j – the area of each of m crops in the cropping pattern;

ξ_{ij} – logical factor, which provides for possible allocation of the j -th crop on the soil of the i -th plot;

Optimal allocation of crops must meet the following conditions:

1. According to the use of arable land:

$$\sum_{j \in M_2} \xi_{ij} X_{ij} = S_i, \quad (i \in M_1) \quad (2),$$

$j \in M_2$

2. According to the cropping pattern:

$$\sum_{i \in M_1} \xi_{ij} X_{ij} = S_j \quad (j \in M_2); \quad (3),$$

$i \in M_1$

3. According to acceptable region of the variables:

$$S_{ij}^{\min} \geq X_{ij} \geq S_{ij}^{\max}; \quad (4),$$

where $S_{ij}^{\min}$, $S_{ij}^{\max}$ – minimum and maximum acceptable values of variables.

4. Natural conditions of non-negativity of variables:

$$X_{ij} \geq 0, \quad (i \in M_1 \quad j \in M_2)$$

The analysis performed and results testing confirm the efficiency of optimization of crop allocation. The practical importance of the results obtained is that the proposed and adapted to the conditions of farm model can be used to plan the structure of crop rotation and the spatial crop allocation in fields of different fertility to ensure ecological and economic requirements in agricultural production.

In the market conditions, an effective use of land resources for organic or ecologically balanced farming is of high priority. One of the ways to solve assigned tasks on harmonization of ecological and economic requirements of modern land use is the proposed system of mathematical models that includes rational organization of cropping patterns, optimizing mineral and organic fertilizers usage, programming of crop yields, based on the use of mathematical optimization methods, application software programs and information systems.

References:

1. Key World Energy STATISTICS. (2012). Paris: OECD, International Energy Agency. Retrieved from: <http://www.iea.org/publications/freepublications/publication/kwes.pdf>.
2. Клименко Н.А. (2010) Біологізація виробництва як шлях зближення економіки та екології, Аграрна наука і освіта, 154,112-117
3. Danish Organisation for Renewable Energy. (2017). Retrieved from: <http://www.ove.org>.
4. Kvach, Y. P., Firsova, K. V. & Borisov, O. G. (2015). «Green Economy»: possibilities for Ukraine. Global and national problems of the economy, 6, 52-56.
5. Ukraine–European Union Association Agreement. Retrieved from: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/984_011.

9. STATE ADMINISTRATION, SELF-GOVERNMENT AND GOVERNMENT SERVICE

Larisa Talmazan

Master of modern philosophical sciences

Pridnestrovian state University. T. G. Shevchenko

post-graduate student of the Moldovan state University majoring in political science

RECRUITMENT OF THE POLITICAL ELITE IN PRIDNESTROVIE

Abstract. *This article is devoted to the study of the features of recruiting political elite in Transnistria. Just not a little attention is paid to the category of "political elite". The forms of recruitment of political elite are explained. The study is based on the study of scientific literature and media sources.*

Key words: *the political elite, the recruitment of the political elite, especially, the political power.*

INTRODUCTION

The question of political elite has always aroused great interest in political science. Beginning with the interpretation of the concept of "political elite" and ending with the process of the elite selection. It should be noted that, unlike professional elite communities, the political elite is an open system, because its composition is replenished by people of different educational, professional, and property status.

The analysis of modern and classical political science has shown that there are many interpretations of the term which in fact do not differ considerably and underline that the elite persons are special. Categories of the "elite" differ from each other by the principles of recruitment.

Traditionally, the "political elite" has included persons from three main categories, which are determined by origin, financial position or personal merit.

In political science, there are two systems of elite selection: closed and open. The first system assumes that in the process of circulation the dependence of the political elite on voter's mood isn't essential. This system is called 'system of guilds'. The main characterizing elements of this system are: seniority, age, education and previous position. Candidates for improvement of their official status are selected from the lower layers of the elite by an inner circle or even by a single governing

person in some cases. If such system is used, functions of the political elite will be carried out predictably, without significant risks. Another positive aspect is that the system will serve as an incentive for all the employees in their career path. The negative aspect is that this kind of recruitment is very bureaucratized and conservative.

It can also be assumed that such system could lead to a gap between society and the political elite, as, for example, it is now in the Pridnestrovian state. So, we can come to the conclusion that the system of guilds eventually turns the political elite into an inner privileged group, which is very difficult to penetrate or to provide with "diversity".

The open system of the political elite selection was created at the time of democratization of states. This system is realized through the respect for human rights. Based on this opinion, we can characterize this system as providing wide opportunities for representatives of various public groups to enter the hierarchical ladder of the political elite. There is also a high competition of candidates for various political positions. Great importance is given to the personal qualities and professional merits of the selected. One of the important conditions of this type of selection is the participation of the entire electorate of the state or of its major part.

The significance of the political elite can be traced from the perspective of the performance of its functions, the most important of which is making political and managerial decisions, which, in their turn, apply to all social classes.

The political elite defines the goals in development of a certain society, its prospects, develops the strategy of interaction of the society with the political elite both on the international and domestic levels using the state resources.

Any political elite has a complex internal structure and, in its essence, is highly differentiated.

Speaking about the peculiarities of the activity of the political elite in Pridnestrovie, it is necessary to note that first of them appeared in the period of Soviet Union, and the political culture of that time imposed its impact.

It is possible to observe and analyze changes in structure, priority directions, and methods in political and administrative activity of the elite in 1990s. It is connected to the processes which were taking place at that time in the world.

It is important to note that the future Pridnestrovian elite had no "privileged status" at the beginning. In 1990, the Supreme Council of the first convocation consisted of about 80% of the deputies belonging to the United Work Collective Council.¹⁷ The majority of members of the first parliamentaries were from the CPSU, and therefore the way of recruitment of Pridnestrovian elite from parties and nomenklatura did not matter.

The political elite of that time is characterized by openness which over time was changed into a closed type. This is evident especially after the reforms of the year 2000, when the republic was transformed from parliamentary into presidential one. It is considered that "the first generation of the Pridnestrovian political class" was created then.¹⁸

Today, one of the channels of the recruitment political elite of Pridnestrovie is education and residency, that is, the majority of representatives entering the upper echelons of power were born in this territory and received higher education in PSU of T. G. Shevchenko, which, of course, is a positive factor.

As in other states, in Pridnestrovie a subjective factor also plays a significant role in the recruiting. It includes personal acquaintances, territorial affiliation, and kinship. Now it is difficult to eliminate this factor completely, but, in my opinion, it can be minimized a certain type of attestations on a professional level.

In Pridnestrovie we can observe the recruitment of political elite from business circles, which is not an innovation of the Pridnestrovian Moldavian Republic. Such practice is caused by the fact that at all times the business elites have wanted to get some privileges from the political authorities and have aspired to participate in or influence it. As in other societies, the political power can not forbid or prevent business elite taking part in politics. Here the important point is to keep the priorities

---

¹⁷ Bomeshko B. The Supreme Council of the Pridnestrovian Moldavian Republic, 1990 – 2010 / B. Bomeshko. Bendery: Poligrafist, 2010. 26 p.

¹⁸ Soin D. U. Legislative power of Pridnestrovie in the Mirror of Elections 2000/ D. Soin; published by PhD History, prof. V. I. Protsenko. Tiraspol, 2001. 19 p.

for the implementation and promotion of public interest, rather than "personal-economic", which unfortunately does not always coincide.

The external factor also is important. We can find in media such phrases as "non-independent Pridnestrovian elite", i.e. "dependent from the Russian Federation".

¹⁹This context is defined by the implementation of various Russian humanitarian projects in the socio-economic plan on the territory of Pridnestrovie.

We can conclude that the difference between the political elite and the rest of society is defined quite clearly. In every society there are individuals and groups that aspire to get into the circle of the elite by using such channels of recruitment as the government apparatus, political parties and organizations, including religious, the bodies of local government and public authorities.

Many researchers in the field of elitology note that the mechanisms of reproduction of political elites are combined with the social reproduction of the members of the elites. It is noted that the disproportion in the social characteristics of the political elite and the population is quite large. The pattern of this disproportion was revealed and it was found that it is growing as the official status of an individual increases.

In the modern democratic society, mechanisms of control over political elites are carried out by state and public institutions: elections, media channels, interest groups, lobby, population surveys, etc.

In political science, there are several ways of optimization of the system of political-administrative eliterecruitment. First of all, it is electivity, and then it is qualification examinations and contests of candidates for public offices; party affiliation and activity.

The strategy in the elite personnel policy has been studied less extensive, but nevertheless V.M. Kolpavkov and G.A. Dmitrenkov write: «... the development of organization's personnel strategy takes into account its mission, goals and strategies. At the functional level, the personnel strategy is consistent with the development of

---

¹⁹Popescu N. *Politica externă a Uniunii Europene și Conflictetele post-sovietice* / Nicu Popescu; trans. in Engl. by Alexandru Șiclovan. Chisinau: Cartier, 2013. 77 p.

financial and other strategies of an organization. The developed strategy is fulfilled as activity of the management personnel in the area of inner organizational relations in the form of personnel policy through daily personnel work ".²⁰

The concept of "personnel reserve" is used in the practice of modern states more often. The personnel reserve implies "education" and "training" of younger generation in the bodies of political and state power. Different kinds of youth movements (e.g. "Zvezda"), the youth parliament, the young diplomat society point to the fact that the subsequent "renewal" of the political elite will be fulfilled latently.

The Pridnestrovian Republic needs to renew the state personnel policy, which will correspond to all modern principles of democracy and social state. It is necessary to develop the state strategy and tactics in formation, development, and rational use of intellectual and labor resources.

A very important point is prevention of gerontocracy in the state, i.e. the ageing of the political elite. However, to replace completely the "experienced" political elite with a "younger" one is also quite risky. This process could be observed by Pridnestrovian citizens during the E.V. Shevchuk presidency, when the "younger" generation replaced the "experienced" one. In order not to swing from one extreme to another it is necessary to maintain proportion which can be expressed by existence of the "Council of Elders" (in TMR it is the Council of Founders of Republic).

In conclusion, it is necessary to note that the process of transformation of the political elite into highly qualified and morally stable should be based on the level of education, upbringing, creation of conditions of formation of a Pridnestrovian elite of high-quality. The selection of the political elite is a multi-component process that contains social stratification, conflict between different classes of society, structural changes in the political sphere. The chosen model of recruitment certainly defines the basic, priority directions of the state development.

References:

1. Popescu N. Politica externă a Uniunii Europene și Conflictetele post-sovietice / Nicu Popescu; trans. in Engl. by Alexandru Șiclovan. Chisinau: Cartier, 2013. 77 p.
2. Bomeshko B. The Supreme Council of the Trasnistrian Moldavian Republic, 1990 – 2010 / B. Bomeshko. Bendery: Poligrafist, 2010. 26 p.

---

²⁰ Kovpalkov V.M., Dmitrenkov G.A., Strategic personnel management. Kiev, 2005. 22 p.

3. Kovpalkov V.M., Dmitrenkov G.A., Strategic personnel management. Kiev, 2005. 22 p.
4. Soin D. U. Legislative power of Pridnestrovie in the Mirror of Elections 2000/ D. Soin; published by PhD History, prof. V. I. Protsenko. Tiraspol, 2001. 19 p.

10. LAW

**Nebojsa Bojanic,
Muamer Kavazovic**

Faculty for criminalistics, criminology and security studies of the
University of Sarajevo

PROTECTION OF THE RIGHT ON PRIVACY AND VIDEO SURVEILLANCE IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

***Abstract.** Nowadays, mass usage of video surveillance is reaching its peak. The goal of this paper is to analyze the right on privacy, and usage of video surveillance in Bosnia and Herzegovina. Usage of the information acquired by video surveillance must be within the legal frame, in order to avoid its misuse. The subject of this paper is to point out limitations in protection of the right on privacy by implementation of European Convention for the Protection of Human Rights and legal regulations in Bosnia and Herzegovina. The problem is possible misuse of video surveillance. The method used in this paper is the content analysis and inductive deductive method. The results of the analysis are proving that the legal regulations in Bosnia and Herzegovina are harmonized with requirements of European Convention.*

***Keywords:** video surveillance, the right, privacy, misuse.*

Introduction

Video surveillance, definitely with good reason, is contributing to our sense of improved safety, but at the same time is causing citizens' distress that have right to walk freely in the public places, without any disturbance. Quite often, we are passing by cameras, but there is no visible warning that certain area is under surveillance, or who is surveilling that area and for what purposes they will use acquired information. In Western Europe, this kind of warnings are in place and visible. Usage of complex systems of video surveillance for protection of private and public property started at the end of 1960s, in order to create conditions for safe capital investment and to reduce the fear of possible criminal activities by reducing the rate of committed crimes at the covered areas. First cameras in USA were placed within the banks, and in Great Britain within small stores (Kovačević-Lepojević, Žunić-Pavlović, 2012).

Primary function of video surveillance is crime prevention, crime solving, by improving public security, more efficient traffic control, and state and national security. Video surveillance is important for protection of public peace and order, but it must be balanced with the right on privacy and confidentiality of personal data.

Video surveillance systems are being used in public buildings, squares, bus stations, parking places, streets, shopping malls and residential buildings. Basic function of video surveillance is to register and store data on movement within protected object, with a purpose of preventing possible criminal activities, such as thefts, burglaries, etc. and easier identification and finding of perpetrators (Bojanić, 2017). United Kingdom has the most developed CCTV project. There are more than 4 million cameras within the UK. Meaning, one camera per 14 citizens (Center for privacy of electronic data/Centar za privatnost elektronskih informacija, "Surveillance in focus/Nadzor u žiži," December 2005). Video surveillance can be used, such as the case in Great Britain, to cover almost the whole city, but it is important to emphasize that they are doing that by strictly following public procedures, and equipment is installed by authorized service. If there is a need, data acquired by video surveillance is taken by authorized bodies, first of all the police. In the countries of continental Europe, the practice of covering the whole city with video surveillance is more or less implemented, and the accent is on covering the airports and train stations, with large circulation of people and possibility of terrorist attacks. Public areas are under video surveillance, according to the rules. Contemporary trends are indicating larger number of cameras in public places. All of this must be accompanied by better regulation of installation and supervised usage in order to protect human rights. With the advancements in technology, citizens accepted the possibility that certain area is covered by video surveillance, according to the official regulations, and they recognize the importance of video surveillance for crime prevention in public areas.

Security of one city - through the eyes of the citizens, is subjective feeling considering the fact that criminal activities are directed towards the citizens, public property, environment, information and at the end to the critical infrastructure (Gelo, 2017). There is lot of misunderstanding when it comes to the usage of video surveillance for the purpose of protecting buildings and public areas. In order to clarify that, Personal data protection agency in Bosnia and Hercegovina, explained the possibilities and procedures regarding the usage of video surveillance, and placed that information on their official web site. We have used that information for the

purpose of this paper. When we are analyzing the information on usage of video surveillance, provided by this Agency, it is necessary to emphasize that everything is performed according to the strict legal regulations related to the Personal data protection Law, as well as the Law on agencies and internal services for the protection of people and the property, in Federation of BiH, and relevant laws in Republika Srpska and Brčko District of BiH (Personal data protection agency in BiH, 2016).

THE RIGHT TO PRIVACY ACCORDING TO EUROPEAN CONVENTION

Video surveillance must be placed in a manner prescribed by the law, and according to the law all acquired data must be processed and stored in a manner to protect the privacy of the citizens. This rule must be applied in cases when video surveillance is used by private companies or citizens, but also when it is used by the state. European regulations mostly referring to the issues of privacy protection and handling of the data acquired by video surveillance.²¹

The most important legal instrument related to personal data protection within European Community is Regulation 2016/679 of European Parliament and of the Council on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data and repealing Directive 95/46/EC, with the goal to protect fundamental rights and freedoms of natural persons, in particular the fundamental right to respect for private life with regard to the processing of personal data.²² This Regulation is being directly implemented since May 25, 2018 and is replacing Directive 95/46/EC²³ that contained policies regarding protection of fundamental rights and freedoms, with the accent on privacy, and it is more concrete

---

²¹ In that regard, particularly important is the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, the European Convention for the Protection of Individuals with regard to Automatic Processing of Personal Data and *Directive 95/46/EC* of the European Parliament and of the Council on the protection of individuals with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data.

²² Regulation 2016/679 of the European Parliament and of the Council of on the protection of individuals with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive 95/46/EC, from April 27, 2016; Official Journal, L 119/1, from May 4, 2016.

²³ Directive 95/46/EC of the European Parliament and of the Council of on the protection of individuals with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, from October 24 1995; Official Journal, L 281, 23.11.1995., pp. 31–50 (furthermore: Directive 95/46/EC).

and extended version of Convention of European Council from January 21, 1981.²⁴ The Regulation present a substantial progress in the area of personal data protection because it ensures even and uniform actions of the supervisory bodies for the protection of personal data, which will result in equal protection of the rights of all individuals in the European Union. Also, this Regulation simplify some of the existing definitions and introduce new ones, that were not legally defined in the past, such as biometric and genetic data, accurately describe existing concepts, and strengthen the rights of individuals that are being interviewed (Boban, M., 2018). The policies on protection of rights and freedoms are applied to all kinds of data processing and all individuals performing data processing, that are part of the area of application of EC rules [according to Bodiřoga-Vukobrat, N., Dulčić, K., op. cit., pg. 336. (Bodiřoga-Vukobrat, N. and Martinović, A. (2009)]. Directive is defining the personal data as any information relating to an identified or identifiable natural person. Personal data can be collected and processed only in accordance with the law, for specific purpose and in proportion to the purpose of collection. (Art. 6 of Directive 95/46 / EC). The obligation of the controller is to take care of accuracy and update of acquired data. All data that are inaccurate or incomplete must be rectified, erased or blocked (Art. 12, paragraph 1, item b of Directive 95/46 / EC).

In all EU countries, labor law has reacted by protection of personal data and voluntary agreement of employees to be monitored and up to what level, according to the national laws on personal data protection and labor laws (Bodiřoga, Vukobrat, Martinović, 2009). Within European Community law, directives are the main source for harmonization of regulations relating to personal data protection in all member states.²⁵ Existing legal framework in Bosnia and Herzegovina is harmonized with Directive 95/46/EC, and obligation of harmonization with Regulation 2016/679 is

---

²⁴ Convention for the Protection of Individuals with Regard to Automatic Processing of Personal Data, Council of Europe, Strassbourg, 1981. More on this topic: Bodiřoga-Vukobrat, N., Dulčić, K., Personal data protection in European and Croatian law (*Zaštita osobnih podataka u europskom i hrvatskom pravu*). Proceedings of the Law Faculty of the University of Split (*Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Splitu*), No. 29/2005, pp. 327-356.

²⁵ According to Bodiřoga, Vukobrat and Martinović (2009) Directives are obligatory for all member states regarding the results that should be achieved by their implementation, according to the article 249. of EC Treaty, and it is up to the national bodies to choose the form and method of transposition of directives into their own legal system.

imposed by Stabilization and Association Agreement and according to that, the new Law must be adopted no later than June 1, 2021 (Fena, 2018).

LEGAL FRAME FOR VIDEO SURVEILLANCE USAGE IN BIH

Legal regulations in Bosnia and Herzegovina can be viewed from macro²⁶ and micro level: Constitution, Personal data protection Law, and the Law on the Prevention of Occupational Risks.²⁷

On micro level: Book of Rules on the manner and conditions of performing private security in public spaces; Law on Agencies and Interior Services protection²⁸ and Book of Rules on the technical means and equipment²⁹ and Directive of the Government of Federation of BiH. Video surveillance is the part of technical protection and agencies that are providing the technical protection services are obliged to comply with the provisions of this Law. Precisely, video surveillance as a form of technical protection is defined by the Directive of the Government of Federation of BiH on tasks of technical protection.³⁰

There is no clear legal frame on video surveillance in public areas. It is necessary to pass the new legislation or to amend the current one, in order to guarantee legal security for the citizens, relating the video surveillance, especially in the public areas, and to provide the Law Enforcement Agencies with capabilities to sanction the perpetrators of criminal activities. But, the important thing is the public notification for the citizens, that certain area is under video surveillance. That notification can be in writing or image, with a symbol for video surveillance that is prescribed by the Law.³¹

---

²⁶ For example, on macro level, in Republic of Croatia there is a Law on critical infrastructure, that regulates national and European critical infrastructures, sectors for national critical infrastructures, managing of the critical infrastructures, development of Risk Analysis, Security Plan for owners/managers, security coordinator for critical infrastructure, handling of sensitive and classified information and monitoring and control of the proper implementation of that law (Law on critical infrastructure, Official Gazette No. 56/13)

²⁷ In Federation of BiH, the effective Law on the Prevention of Occupational Risks is taken from SRBiH (SRBiH Official Gazette 22/90), while Republika Srpska and Brčko Distric passed their own laws. It can be expected for Federation of BiH to pass the new Law on the Prevention of Occupational Risks, because it is required by the Stabilization and Association Agreements, as a form of harmonization of national legislation with EU legislation, especially in the area of working conditions and safety at work.

²⁸ Law on Agencies and Interior Services protection („Official Gazette of Federation of BiH“, No. 78/08, 67/13).

²⁹ Book of Rules on the technical means and equipment („Official Gazette of Federation of BiH“, No. 92/14).

³⁰ Directive of the Government of Federation of BiH on tasks of technical protection („Official Gazette of Federation of BiH“, No 72/15)

³¹ Article 21a. Personal data protection law („Official Gazette of BiH“, No: 49/06, 76/11 and 89/11).

Legislation of Bosnia and Herzegovina introduced some innovations regarding the video surveillance. Personal data protection law is defining the requirements for collection and processing of data related, rights of persons in relation to whom data are collected and processed, restrictions on personal data protection, the procedure before the competent authority for the protection of personal data, securing of the data, records, transfer of data out of Bosnia and Herzegovina and oversight over the exercise of the aforementioned Law.

REQUIREMENTS FOR VIDEO SURVEILLANCE INSTALLATION

According to the provisions of the personal data protection law, video recording acquired by the video surveillance camera is personal data of natural person.³² In cases when video recording contains his-her face and/or biometric characteristics³³ (way of walking, ear shape, etc.), it is necessary to accent that such video material that is seen as personal data of natural persons is a subject to the Personal data protection law³⁴ and other regulations. It is necessary to point out the obligation to inform the citizens (prior to collection of any personal data).³⁵ Precisely, if video surveillance is placed within certain public or other object, it is necessary to have an internal act that will regulate its usage, the purpose, volume of collected data, method and the time frame of data storage and usage of recorded data, as well as protection of the personal rights, in a manner to familiarize the clients and employees, in a proper and timely manner, with the fact that video surveillance is in place. Furthermore, it is necessary to indicate that video surveillance (set in place for security purpose) should cover just common areas (hallways, entry area, etc.) yard of a school or kindergarten, sports center, etc. (without coverage of neighboring area), while it is not acceptable that video surveillance is covering private premises, for example offices, classrooms, locker rooms and toilets. The question is, if the video surveillance is owned by the citizens, is it possible to cover with it public area? According to the Personal Data Protection Law, video surveillance can cover the area

---

³² Personal data is any information relating to an identified or identifiable natural person., according to the provisions of the article 3, paragraph 1 of Personal data protection law.

³³ Biometric characteristics can be acquired by video surveillance and are part of special categories of data protected by the Personal data protection law, listed in article 3. Paragraph 3, item c. ("Official Gazette of BiH", No: 49/06, 76/11 and 89/11)

³⁴ Chapter II, provision of the articles 4. thru 21a, in provision of the article 21.a determines requirements for collection, processing and further usage of data acquired by video surveillance ("Official Gazette of BiH", No: 49/06, 76/11 and 89/11).

³⁵ Provision of Article 10. Personal data protection law ("Official Gazette of BiH", No: 49/06, 76/11 and 89/11).

that is the property of the object that installed it. Our law is harmonized with the Directive 95/46/EC, and in the next period, we are expecting harmonization with current Regulation 2016/679. At the same time, upon installing the video surveillance, it is necessary to put a visible and clear sign (image and text) that the specific area is under video surveillance. This information is for people that are entering the building or specific area, so they are aware of the fact that their movement is being recorded and their personal data are being collected. It would be good to include in that sign, the name of manager of personal data database (authorized individual within that building or eventually the name of technical protection company that is providing their services). According to the aforementioned facts, and to the provisions of the Personal Data Protection Law, it is necessary to ensure that all the obligations are met relating authorized individual for managing the data base of personal data (regarding collection, processing and usage of personal data, i.e. type, form, volume, purpose, data retention time frame and protection of personal data), as well as submission of personal data records³⁶ and respect of data subjects' rights.

EXAMPLES OF VIDEO SURVEILLANCE MISUSE

Misuse of video surveillance is happening quite often at the work places and schools, where employer is setting up cameras in order to control employees, but that is also happening at the public areas.³⁷ That violates the privacy, dignity and integrity of employees, students and third parties visiting the building with installed video surveillance at the working place or working premises, classrooms or areas that are outside of the building.³⁸ It is especially important to take into consideration the fact that employees at their working places also have specific (reduced) level of protection of privacy and personal data.³⁹ Considering that, video surveillance within

---

³⁶ Provisions of Articles 4., 5., 13 and 25. Relating to the Articles 15., 16., 17. and 18. Personal data protection law ("Official Gazette of BiH", No: 49/06, 76/11 and 89/11).

³⁷ Video surveillance can be misused by criminals, and that is not rare phenomenon. For example, in Kotor, Montenegro, police found out 18 illegal cameras, used by criminals to control who is entering or leaving the town, who is getting close to them and to monitor people business and movement. Cameras were installed in public places, lightning poles, electrical sub-stations, etc. and not even one public utilities company reacted to that (Koprivica, 2016). Video surveillance system in towns is usually related to the traffic control and prevention of traffic offences.

³⁸ The goal of the Personal Data Protection Law is to secure the right to privacy, and that is explicitly mentioned in the provision of the Article 1.

³⁹ That is why it is necessary to pay attention and to adhere to the provisions under which video surveillance can be put into service

business premises, monitoring movement and behavior of employees is not supported by the Law on the Prevention of Occupational Risks⁴⁰, and it is not tool for recommended protection within working premises. That is encroaching upon the right to privacy and violation of this right, without legal foundation. Cameras at the work place or within business premises, can be used to control entering and exiting the work premises, and to reduce possibility of robberies, burglaries, violent crimes, thefts and similar events at the working place. It is necessary to analyze if the nature of work is requiring afore mentioned need for surveillance. This is quite important in financial institutions.

Video material acquired by video surveillance cameras, as already mentioned, it is form of personal data. Provisions of the Personal Data Protection Law are defining that personal data can be processed in a lawful manner, meaning that any further collection and processing of personal data is requiring legal purpose and sound legal basis. Provision of the Personal Data Protection Law⁴¹ are defining the legal basis for collection and processing of personal data. Personal data can be processed only with the consent of a data subject, stating the purpose for which the consent has been granted, in cases defined by the Law.

If video surveillance is to be set up within the working premises, that recording would be allowed only in extraordinary cases, where specific purpose is above the right to privacy, and it is justified (robberies, money related working places, security of the employees), and there is sound legal basis.⁴² At the same time, if there is sound legal basis and lawful purpose for video surveillance within official premises (hallway, entrance) or within working places, employer is obliged to create internal document (Book of Rules) that will regulate all issues related to collection, usage, keeping and protection of personal data acquired by video surveillance, in order to

---

without agreement of data subject (according to the Article 6, item e. of the Law), where is obvious that video surveillance would protect the right and interests of employees and visitors of the pool. Personal data protection law ("Official Gazette of BiH", No: 49/06, 76/11 and 89/11).

⁴⁰ In Federation of BiH the Law on the Prevention of Occupational Risks from 1990. is still effective.

⁴¹ According to the provisions of the Article 4. of the Personal Data Protection Law, personal data are processed only within the period of time necessary for the fulfilment of the purpose of their processing. Personal data are kept in the format that allows identification of the data subject for not longer than required for the purpose for which the data are collected or further processed.

⁴² Provision of the Article 9, paragraph 2, item b. of the Personal Data Protection Law ("Official Gazette of BiH", No: 49/06, 76/11 and 89/11).

inform employees on processing of their data.⁴³ That internal document should contain the purpose of video surveillance, premises covered with video surveillance, the volume of collected data, time frame of keeping the data, authorized persons that have access to video material, other individuals that have right to access the collected personal data (example: police), reasons for accessing the video material, and if the justification for that access is in accordance with the purpose of video surveillance.

Video surveillance of certain company sometimes can cover large part of the public area. They do not have right to do that and Personal Data Protection Agency, through their controllers, should determine all relevant facts if such case has been reported.

Conclusion

Within situational approach framework, video surveillance is seen as a measure of formal supervision, used for influencing the risk perception of potential offenders, that they will be discovered and apprehended, and that should divert them from committing the offence (Kovačević- Lepojević, Žunić-Pavlović, 2012).

In the context of securing the right to privacy, video surveillance means acquiring and storing of sound, visual and other recordings from covered areas, where there is a movement of natural persons, through installed system of video cameras, for example by passive monitoring of the area, acquiring of specific recordings (tracked movements) or in a reportage form. Systems of video cameras are providing the capability to store recording in different ways, from the old system of video tapes, to the modern digital storing of data that are processed by different computer technologies.

Whoever is planning to install video surveillance, in order to record and store the video material of covered areas where there is a movement of natural persons, must determine the purpose and means for data processing. First of all, the controller of the video surveillance must possess the clear idea if the installation of this system is in accordance with a law. At the same time, it is necessary to take into the consideration the question if there is a need to install the video surveillance and are

---

⁴³ This is regulated by the Article 4. of the Personal Data Protection Law ("Official Gazette of BiH", No: 49/06, 76/11 and 89/11).

there other solutions in place that can assist in achieving the goal, what are the consequences of this problem when it comes to the implementation of the legal regulations relating personal data protection, and its compliance with the appropriate provision of the Personal Data Protection Law in Bosnia and Herzegovina (furthermore: The Law).

Also, it is necessary to emphasize the possibility of collision of usage of video surveillance with principles of personal data protection, and that leads us to discussion about two questions:

1. When video surveillance is considered as personal data processing, and when not?
2. According to the Law, when video material is considered as personal data?

Video surveillance means personal data processing when performing a recording on natural person monitoring, according to the definition of personal data processing, prescribed by the article 3. of the Personal Data Protection Law. In this case, there is a systematic collection of recordings relating individuals in the specific area, in specific time frame, with expected further usage of these recordings.

Therefore, if video surveillance does not have a function of recording, there is not personal data processing and the Law cannot be applied, which does not exclude application of some other legal regulations related to the implementation of article 8. Of the Convention for protection of humans' rights and fundamental freedoms, that guarantees the right to family and private life.

It is more difficult to answer the second question, due to the fact that there is certain discrepancy in published opinions relating personal data processing using video surveillance. As a reminder, personal data is any information relating to an identified or identifiable natural person. When information acquired by video surveillance is not related to identified person or the person cannot be identified, it is not considered that personal data processing occurred.

There is no doubt, that every recording that contains characteristics that can be used to distinguish one person from another, can be considered as minimal potential personal data. If one has a possession of recording with afore mentioned

characteristics, we cannot exclude the possibility that certain person will be identified in the future. Identification is the main reason for acquiring such recording. If the video surveillance is connected to the data base of personal data, then it is obvious that personal data processing took place.

If we continue to follow the logic of the Law, it will be necessary to apply the article 4. Item b. of the Law, meaning that we need to define the purpose of collecting such recordings, and possibility of their usage as the evidence of committed crime or caused damage. At the same time, time frame for retention of video material is also very important, in cases when video surveillance is being installed by private subjects such as banks and shopping malls. When there is long time frame of data retention, there is high risk for the clients of the banks or shopping malls relating their habits and customs, which can be misused causing great intrusion of their privacy.

Video surveillance can be performed with or without consent of data subject, according to the article 6. Item e. of the Law, which prescribes: “if it is necessary for the protection of rights and interests exercised by the controller or user, and if such processing is not in contradiction with the right of the data subject to protection of personal privacy and personal life “. The mentioned provision can be applied when the subject that is protected cannot be protected by other legal means, for example it is possible to protect the property, in order not be stolen, by locking the rooms, and in this case mentioned provision cannot be applied. It is necessary to emphasize the last part of the provision “the right of the data subject to protection of personal privacy and personal life “, meaning that it is forbidden to use the video surveillance in the premises that are used for strictly private purposes, private property, etc.

Controller is obliged to fulfil the other responsibilities defined by the Law relating the protection of recording according to the article 11, fulfil the obligations pertaining the data subject, and of course such processing should be reported to the authorized institution in BiH – Personal Data Protection Agency

References:

1. Boban, M., (2018). “Personal Data protection and new EU Data Protection Regulation” (“Zaštita osobnih podataka i nova EU Uredba o zaštiti podataka”). Bilten HDMI, Vol. 24, No. 1, pp. 26-40.

2. Bodiroga-Vukobrat, N., Dulčić, K., (2005). "Personal data protection in European and Croatian Law" ("Zaštita osobnih podataka u europskom i hrvatskom pravu"). Proceedings of the Law Faculty University of Split, No. 29/2005, pp. 327-356.
3. Bodiroga-Vukobrat, N., Martinović, A., (2009). "New technologies challenges on the workplace" (special legal solutions) ("Izazovi novih tehnologija na radnom mjestu (posebnosti pravnih rješenja)"). Proceedings of the Law Faculty of the University of Rijeka, Vol. 30, No. 1, pp. 63-89.
4. Bojanić, N., (2017). "Organization and requirements of physical and technical protection with criminalistics aspects" ("Organizacija i uslovi obavljanja fizičke i tehničke zaštite sa kriminalističkim sadržajima"), Sarajevo.
5. Book of Rules on the technical means and equipment of Federation of Bosnia and Herzegovina, Official Gazette of Federation of Bosnia and Herzegovina: 92/14.
6. Council of Europe, (1981). Convention for the Protection of Individuals with Regards to Automatic Processing of Personal Data. Strassbourg.
7. Deliberating in a Democracy, (2009). "Video surveillance - time plan" ("Video nadzor-plan časa"), taken 12.03.2018. from: http://www.did.deliberating.org/languages/documents/Lessons_SER_Surveillance.pdf
8. Directive of the Government of Federation of Bosnia and Herzegovina on tasks of technical protection, Official Gazette of Federation of Bosnia and Herzegovina: 72/15.
9. Directive 95/46/EC of the European Parliament and of the Council of on the protection of individuals with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, from October 24th 1995; Official Journal, L 281, 23.11.1995., pp. 31–50.
10. FENA (2018). "The implementation of the new Regulation on personal data protection" ("Počela primjena nove Uredbe o zaštiti ličnih podataka"), taken 23.07.2018. from: <http://ba.n1info.com/a262781/Vijesti/Vijesti/Pocela-primjena-nove-Uredbe-o-zastiti-licnih-podataka.html>
11. Gelo, D., (2017). "A safer city - a guide to smart video surveillance" ("Sigurniji grad – vodič za pametan video nadzor"). Presentation. IX Regional Conference on City Safety. Opatija, taken 12.03.2018. from: <http://www.zastita.info/UserFiles/file/zastita/SIGG/SIGG%202017/Prezentacije/10.%20Dar ko%20Gelo.pdf>
12. Koprivica, V., (2016). "Video surveillance misuse: Criminals and the police as a big brother" ("Zloupotreba video nadzora: Kriminalci i policija kao veliki brat"). Monitor online, taken 12.03.2018. from: http://www.monitor.co.me/index.php?option=com_content&view=article&id=6813:zloupotreba-video-nadzora-kriminalci-i-policajci-kao-veliki-brat&catid=4704:broj-1332&Itemid=6050
13. Kovačević-Lepojević, M., Žunić-Pavlović, V. (2012). "Video surveillance in Crime controle" ("Primena video-nadzora u kontroli kriminala"). Specijalna edukacija i rehabilitacija Vol. 11. No. 2, pp. 325-345.
14. Law on Agencies and Interior Services protection of Federation of Bosnia and Herzegovina, Official Gazette of Federation of Bosnia and Herzegovina: 78/08 and, 67/13.
15. Law on Personal Data Protection of Bosnia and Herzegovina, Official Gazzette of Bosnia and Herzegovina: 49/06 from 27.06.2006., changes and amendments, Official Gazzette of Bosnia and Herzegovina:76/11 and 89/11.
16. Regulation 2016/679 of the European Parliament and of the Council of on the protection of individuals with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive 95/46/EC, from April 27, 2016; Official Journal, L 119/1, 04.05.2016.

11. TOURISM ECONOMY

Radostina R. Dimitrova

PhD Student

Department “Economics of Tourism”

University of National and World Economy, Sofia, Bulgaria

INFLUENCE OF CONSUMER EXPECTATIONS ON TOURISM SUPPLY CHANGES

***Abstract.** The article has the purpose to analyze the impact of consumer expectations influence on the changes in tourism industry. The relation between the requirements of the tourists and the actual alterations in the sector is thoroughly discussed. An emphasis has been put on information technologies and their application in the method tourist supply is created. The role and implementation of new communication channels which are used by consumers of tourist services is highlighted. The necessity for swift and easy access to information is justified. The article identifies the “hyper-connectivity” as one of the most important premises on the way to the future tourism supply. A special place is dedicated to the new types of trips that are sought by consumers of tourist services. The influence of dynamic packaging of tourism products as well as online reservation portals and the emergence of low-cost airlines are outlined. The author believes that tourism supply should be formed on the basis of an in-depth analysis of the rapidly changing preferences and expectations of the tourists.*

***Key words:** tourist requirements, information technologies, tourism supply, tourist services, tourists' expectations.*

Introduction

The main purpose of tourism industry is to manage a business that meets the needs of customers. The expectations and satisfaction level of the tourists' experience are considered as two important components measuring service quality. The analysis of their different requirements is essential for all end suppliers and intermediaries in the sector.

Object of research in the article are the expectations of tourists. **The subject** are the changes in the tourism supply. The article **aims** to analyze and discuss the increasing demands of tourists and their importance for tourism supply. In order to achieve this goal, the following **research tasks** are solved:

- exploration of tourism expectations in the context of globalization;
- analysis of the changes in tourism supply that arise in response to new consumer expectations.

Tourism expectations in the context of globalization

The main objective of the tourism industry is to define **the profile of the tourists**. This would assist in the process of forecasting tourism demand [2, p. 304]. Such a

prerequisite is essential for the development of sustainable and **efficient tourism supply**. A crucial feature for most tourists is the growing need for premium technology and direct real-time communication with travel service providers. These are all intermediaries such as the airline, the hotels, the travel agency or the destination in which they are located. Changes in requirements can be addressed in a number of aspects that affect different sectors in the industry.

Personalization of tourist services

Tourists require more personalized products and services tailored to their preferences and needs. Standardized leisure holidays near the seaside or ski resorts are offset by newcomer “**custom**” **trips**. These individual offers are characterized by the fact that they are fully compliant with the tastes of travelers. It is because of this fact that the tourist supply needs to take into account factors such as age group, marital status, specific desires, practiced sports, activity during the trip, inclination to side activities, etc. Tourists expect **personal attitude** from all service providers before and during the trip. The traditional model of the tourist service can not fully meet the individual needs of the passengers anymore. Personalization of the tourist service leads to a **fundamental change** in the infrastructure of the industry [5, p. 130].

Access to information

The modern landscape of the tourism sector is strongly influenced by the use of **new communication channels**. Information technology puts the end customer at the center of the production process. Consumers require rapid exchange of information as nowadays they have access to a great quantity of information. That is why recently we have witnessed an increase in the number of **online travel agencies**, the launch of **booking applications**, the arrival of smart hotels and so on. The flexibility offered by the internet allows businesses in the tourism industry to adapt their products to any market segment.

Customers are now considered to be much more dynamic and mobile, so marketing managers create specific promotional messages. A well-informed user has the ability to interact more effectively with local resources in order to choose goods

and services that are compatible with his / her own requirements. In support of this statement is the emergence of one of the newest **megatrends** – “infolust” [1, p. 319]. It is strongly related to expanding the impact of the Internet and mobile applications.

Search for new experience

More than ever, tourists today are interested in visiting new destinations that are not so well-known and overcrowded. Popularity of all kinds of **alternatives to hotels** such as private apartments, hostels, bungalows, campsites and luxury caravans is rapidly growing. Tourists aim to distance themselves from the conventional way of travel, established in recent decades. They expect opportunities to use alternative and faster transport, attractive accommodation and detailed information about all the additional places they would like to visit. During the trip, the possibility of organizing **side activities** in the destination also has a big influence. This quest for more unusual activities makes the search for unique experiences directly related to local culture [6, p. 304]. Tourists expect more opportunities developed alongside local people, allowing them to immerse themselves in the region’s lifestyle.

New types of trips

New types of trips have emerged in recent years - wellness, ecotourism, post-tourism, etc. There is a trend in which the established group packages step back to individual short breaks. One of the latest ones are the so-called “**hipster**” **trips**. They incorporate subculture related to sensitivity and fashion in order to represent the main cultural trends and promote alternative lifestyles. Travel agencies are now looking to offer packages for passengers who are interested in unconventional breaks. There are already hotels which adapt common areas specifically designed for these types of travelers.

Hyperconnectivity

The hyperconnectivity forms the future success of the tourist supply. The technology dictates the success or failure of many enterprises in the industry. In the era of “**sharing experiences**”, users set social networks as the main source of information when choosing their holidays. Consumers require tour operators, accommodation, transport and destinations to fully adapt to the rapidly changing

technological superstructure. New applications play a significant role in many aspects of tourism. This is especially evident when searching for information and making travel decisions. Focusing on good practices for user interaction based on technology in the sector is a key factor for effective tourism supply.

Changes in tourism supply

In recent years, tourism has undergone **turbulent changes** in many aspects. Accommodation is no longer limited to hotels and motels. The popular method of renting private apartments and rooms from local hosts is currently the most preferred among young tourists. The traditional way of booking holidays with the help of a travel agents has been replaced by **online booking portals**. Most companies in the industry now have 24-hour customer service centers. The transportation and emergence of **low-cost airlines** increase passengers' daily opportunities by providing them with a variety of services to suit every requirement. The growth in expectations of tourists corresponds with changes in the main sectors of the tourism industry.

Changes in the hotel industry

Rising tourist expectations have a huge impact on the hotel industry. One of the most important results of their interaction is related to the **technological infrastructure** that should be present at the accommodation. From online reservations to mobile accommodation options - the internet is the **dominant decision maker**. High-tech hotels nowadays provide guests with an option to request a range of services before, during and at the end of their stay [3, p. 473].

Hotels are adapting to the trend of offering **personalized services** to a great extent. Tourists can choose a type of room service menu, lighting, entertainment or even the atmosphere of the room they are staying in. To a large degree, the hotels offer maximum "adaptation" to the client's needs in order to make their stay more comfortable.

Changes in travel agencies

Much of the traditional tour operators and agents have already positioned themselves on the internet. Tourists are becoming more and more informed and independent when choosing a holiday. The last years have introduced the market to

dynamic packaging [8, p. 327]. The user can quickly and easily combine the desired travel services with only one or two online booking applications. New systems enable travel agencies to combine real-time holiday packages with a **competitive advantage**. They guarantee the tourists a choice, control, flexibility and security. At the same time, one of their most attractive features is that they give consumers a sense of personalization.

Changes in destination services

The host countries also strive to adapt to the **increased expectations of tourists** [4, p. 6]. The experience of the passengers starts from the airport, where many destinations have made the most to accomplish their comfort. They offer amenities such as “quiet rooms”, rooms to rest, spa, wellness facilities and more. Tourists can now benefit from a personal welcome assistant, personal coordinator for their overall stay and a variety of basic and complementary activities to optimize their stay [7, p. 120]. Hosts of destination companies skillfully use social networks as a pivotal point to send relevant **marketing messages** to consumers. Much of their effort focuses on virtual advertising to strengthen their market positions.

Conclusion

One of the most important prerequisites for successful tourism supply is for it to be based on the actual preferences and needs of tourists. The motivational factors of the passengers are constantly changing and developing. Therefore, consumers are getting increasingly heterogeneous. Conventional travel patterns are changing due to the modern trends in every society. On the other hand, emerging markets create new tourist flows whose tastes need to be thoroughly analyzed. Tourists raise their requirements based on the fact that they regard travel as a right, not a luxury and consider it an increasingly important part of their lives. It is because of this fact that companies and destinations which are the foundation of tourism supply have to adapt to the changing expectations of their strategic markets.

References:

1. Carlos Costa, Emese Panyik, Dimitrios Buhalis, Trends in European tourism planning and organisation, Channel View Publications, 2013, p. 319.

2. David Bowie, Jui Chi Chang, Tourist satisfaction: A view from a mixed international guided package tour, Department of Hospitality, Leisure and Tourism Management, Business School, Oxford Brookes University, Gipsy Lane, Oxford OX3 0BP, UK, 2005, p. 304.
3. Dimitrova, R., Impact of innovative hotel technologies on tourism supply in the changing world, Faculty of Geology and Geography, Geography of Tourism Department, International Scientific Conference "Contemporary Tourism – Traditions and Innovations", 19 – 21 October 2017, Sofia, pp. 471-479.
4. Luis Diaz-Serrano, Decomposing the tourist satisfaction gap: The role of expectations and cognitions, Universitat Rovira i Virgili and CREIP, 2012, p. 6.
5. Parusheva, T., El Turismo Cultural – Factor de Desarrollo Economico, Scientific Journal "Economics and Finance", Problems of the development of modern science: theory and practice: Collections of Scientific Articles. – Cartero Publishing House, Madrid, Spain, 2018, pp. 129-134.
6. Parusheva, T., Trends in Cultural Tourism Market, Sofia University "St. Kliment Ohridski", Geography of Tourism Department, International Scientific Conference "Contemporary Tourism – Traditions and Innovations", 19 – 21 October 2017, Sofia, pp. 336-342.
7. Parusheva, T., Влияние культуры и самобытности на туризм в направлениях, Scientific Journal "Economics and Finance", Problems of modern science: Collections of Scientific Articles. – Fadette Editions, Namur, Belgium, 2018, pp. 118-123.
8. Reyhan A. Ayazlar, Dynamic packaging applications in travel agencies, Elsevier Publishing, 2014, p. 327.

Tanya P. Parusheva

PhD of Economics, Professor

Department "Economics of Tourism", Scientific Secretary
University of National and World Economy, Sofia, Bulgaria

CULTURAL TOURISM: A BRIDGE BETWEEN THE PAST, THE PRESENT AND THE FUTURE

The article aims to analyze and discuss the increasing share of cultural tourism as a bridge between the past, the present and the future. The research interest is focused on cultural tourism as a future form of travel. "Cultural Packages" are considered to be well received by local and foreign guests. Different profiles of cultural tourists and their behavior were studied. An emphasis has been placed on the development of cultural tourism in Europe. An important place is dedicated to selected European cultural centers, which with their identity and rich cultural heritage attract thousands of tourists from all over the world. Examples of successful cultural and tourist projects are outlined. The influence of communications and technologies for cultural tourism promotion is highlighted. The author protects the thesis that cultural tourism is a bridge connecting different people, races and religions. It brings significant benefits to the local and national economy.

Key words: *cultural tourism, cultural tourists, cultural centers, cultural and tourism projects, communications and technologies.*

Introduction

Cultural tourism is one of the many manifestations of the common phenomenon tourism. However, its most important is that, through its characteristic recreation and entertainment, it emphasizes the elements of personality development. It contributes to harmony between people and reducing tensions between different cultures through exploration and contact with different people and cultures.

Cultural tourism as a future form of travel

According to the statistics of the European Union, every year 200000 people travel around the world for cultural tourism purpose. Tourist companies offer more and more “**cultural packages**”, which are well received by local and foreign guests [3, pp. 265-270].

In recent decades, cultural tourism has become a very important economic fact, especially for countries that are industrially weak.

Satisfaction from the experience and self-awareness characterizes this new type of tourist behavior, which differs through a purposeful and conscious journey. With the alienation of economic and the emphasis on intangible values, the new type of tourism contributes to the independent development of the personality and **the enrichment of his culture**. With its contemplative dimension, cultural tourism marks not only a historical step but also a great step forward in **the development of the individual personality**.

In this already developed specific form of cultural tourism, travelers are changing their views and motives for their travel. Of particular importance are the cultural and historical states, their cultural heritage, the impressions of the culture of the various nations.

Cultural heritage brings together all natural and cultural, tangible and intangible elements that are inherited or have recently been created. It includes language, literature, music, dancing, games and recreation, rituals, customs, art and architecture. Objects – interest in cultural heritage must be presented in a reasonable and creative way [5, pp. 32-35].

The main intention of **cultural-oriented trips** is related to meeting different cultures or at least visiting and exploring other environment. These meetings can be labeled as personal experiences, highly dependent on the rank of landmarks that a given country or region has.

Tourism in Europe is a means of enhancing the **quality of** the economic, socio-cultural and environmental aspects of the populations’ **life**. To this aim, a strategy leading to a **sustainable tourism industry** is implemented that brings long-term

benefits to the population, tourists and tourist business without harming the natural and anthropogenic environment in the destination [7, pp. 5-6].

Profile of cultural tourists

After a number of empirical studies, the following **trends** have been observed [4, pp. 336-342]:

- 75% of all summer guests visit sights during the holiday;
- 42% visit museums or exhibitions;
- 30% can be met at local events;
- 17% travel for festivals or concerts;
- 10% attend theatrical, musical or opera performances;
- 14% of all summer tourists are defined as cultural tourists;
- Cultural tourists are employees and clerks
- people with leading positions;
- partners without children;
- young unbounded without children.
  - Preferred types of accommodation are hotels and boarding houses in average 4 and 5 star categories.
  - The daily expenses of each tourist are average high.
  - Mouth-to-mouth advertising and the Internet occupy an increasingly important place. The Internet, social media, and travel literature and travel guides are extremely important in the search for information.
  - The majority of cultural tourists fall into the group of individual tourists who book directly at check-in.

The profile of a cultural tourist is limited to the following **characteristics**:

- relatively young, educated and solvent tourists;
- mobile and predisposed to travel abroad tourists who have a wealth of experience;
  - package tours (hotel, airplanes) occupy a large share;
  - cultural tourist is active (visits to cultural and historical objects, photography, excursions for scientific purposes, national cuisine, shopping);

- high travel costs;
- Typical expectations of tourists: oriented towards innovation and adventure, entertainment and socialization, approaching to other nations' culture [1].

Cultural Centers in Europe

Destinations must find an **identity** that is unique and distinguishes them from other destinations in the global market. Natural recreational and tourism resources are the aim of the majority of tourist travels worldwide. **Forecasts** for the development of destinations on the global tourist market show that in **2020** international travel trips will grow to **1.6 billion**. Europe will remain a popular destination [9].

The capitals of most Western and Central European countries are perceived as Europe's cultural centers and attract thousands of tourists from all over the world with their unique architecture, culture and historical heritage. Some of **the most remarkable** are [8]:

Berlin – is the city of unlimited possibilities. It is the contrast between historic buildings and modern architecture, between tradition and modernity that give the city a unique look. Berlin sights tell the story of an entire nation – from the Brandenburg Door (Brandenburger Tor) to the Federal Chancellery (Bundeskanzleramt). Berlin is a city of art, artists and museums. Over 170 museums, including the world-famous Island Museum (Museumsinsel), reveal treasures from around the world. Famous orchestras, such as the internationally renowned Berlin Philharmonic and the three major opera theaters with exciting opera and ballet productions turn Berlin into Eldorado for classics lovers all over the world. Numerous theaters, varieties, showrooms and cabarets offer entertainment for every taste [2].

London – is the most expensive city for cultural tourism in Europe. London remains the most expensive even taking into account that the visit of some museums and galleries is free of charge. A visit of two people to several specific cultural sites costs a total of 256 British pounds (625 BGN). The most expensive are the tickets for visiting the opera, followed by the ballet tickets. The cultural program in London is the most expensive of all European cities, yet the capital is one of the most visited destinations.

Paris – Paris is called the city of the light and the cultural capital of Europe. The name comes from the fact that without the tourists making the preferences for culture, the tour of this city turns into a continuous exploration of palaces, cathedrals and museums. Annually, Paris is visited by 45 million tourists. Local culture is emblematic. It has made many poets and writers to sing this city in their works. The Eiffel Tower is a symbol of European culture. It represents the European genius and achievements. Versailles Palace is part of the UNESCO world cultural heritage. It is considered to one of the most beautiful palaces in the world and has been used as the residence of the French kings.

Rome – the Eternal City. Over its millennial history, Rome has been a cradle of civilization, a cultural and philosophical center, the “stone” on which Christianity still lies today. On the territory of the present Italy there are many remains of ancient Greek, Roman and Latin scenes and ruins of theatrical facilities. Some of these theaters have been turned into cultural monuments. Italy’s symbols are the Colosseum in Rome, the Leaning Tower of Pisa, Venice. The cities of Naples and Florence are one of the most visited cities and have a rich history.

Budapest – the cultural pearl of Hungary. Hungary is a magnificent country for practicing cultural tourism. Budapest is a classic European city with ancient architecture, saturated with culture. It offers many opportunities for attending concerts, museums, exhibitions or simply looking at old buildings. The most beautiful are those built in Gothic style.

Successful cultural and tourist projects

Creative experience and nature exploration at the Lachenbach castle

The pilot project [6] started with approximately 100 children from 4 state schools from Bezirk Empuplandord. They spend three days in the woods, on water and food from nature. Together with trained forest pedagogues, they walk in the footsteps of forest animals, catch and observe insects with a magnifying glass and a microscope. They learn about wood and other natural products as the basis of different creative layouts and economic benefits as a basis for living in many regions.

The project, which is in a similar form for the first time, must still be built. First of all, schools can only afford a few days of absence from regular classes. On the other hand, Esterhasei Ltd can further develop the program for children and youth, and in the coming years it will be offered as a number of modules for half a day, both pedagogically and artistically aspect. It is formed according to your own needs, the age and size of the groups – for 1, 2, 3 days or a whole school week.

Creative and artistic styles are strongly connected with everything that nature offers. “**Natural Art**” accompanied by the creator and biologist Joachim Jakob, encourages and makes with children works of art from natural materials that are presented at the end of the project. Apart from the pedagogical effect of teaching, the project also offers **additional revenues** to tourism in Mittelburgenland. It highlights opportunities, how can cultural and natural tourism be developed in the area, and how tourism in a region can earn extra revenues.

Blue Dome Theme Park

The Blue Dome Theme park is located in St. Wolfgang, Austria – a region that is firstly advertised with its water sports, and secondly with leisure activities such as cycling and walking in the nature. On June 3, 2006, the Blue Dome water park was opened. He invites guests to an unforgettable exploration trip to the secrets of blue gold. The story begins with a dramatic flight to the origin of the water, with a blue jet and reaches extraterrestrial research stations that hide many of the **secrets of water**. The interior space consists of 9 rooms, with a total of 20 technical and expensive exhibits. The outdoor area consists of a herbal wellness trail, a walk through boss and live water, a wellness oasis, many different playgrounds and entertainment with and without water for children, as well as a comfortable guest garden and restaurant. Nearly 1000 square meters of internal space and 2500 square meters of outdoor park attract thousands of visitors each year. This project shows that there is another **successful Austrian solution** to the fairy-tale adventure worlds.

Communication and influence of technology

The work of the press and the public belong to the established tasks of almost all cultural events and festivals. Working with **target media** is set by co-operation

between regional and non-regional media. Fields of activity include workmanship, contact with journalists, press releases and, of course, the creation of an image.

Along with information messages, cultural events also need a **good image** among the public. They are advertised for their own view and should be more often a “topic of conversation”. This requires a serious mass of organizational and coordinating talent because it needs a broadly scattered response to their work.

Inferences

- Cultural-cognitive tourism travels are recognized as one of the most successful types of modern tourist travel. They are evolving rapidly, covering more areas and ranges of socio-economic life.
- Cultural tourism attracts tourists with higher education and more specific interests, particularly with affinity to history.
- Cultural and historical heritage is a competitive advantage of countries in Europe. Cultural tourism brings significant benefits to the national and local economy.

Conclusion

Knowing a foreign culture, human does not enrich himself but others, too. Cultural tourism is not a purpose-built journey, but a bridge connecting different people, races and religions. By touching the cultural riches of other nations, our surrounding world is becoming more enjoyable and familiar place. The most important motives for cultural tourists are culture, spiritual enrichment, romantic mood, virgin nature, different nature of people and pleasure.

References:

1. Cros, H. & McKercher, B. (2015). Cultural Tourism, London and New York: Routledge, – 359 p.
2. Online Travel Agency in Berlin, <http://www.abatic.de>
3. Parusheva, T. (2017). Global Trends in Leisure and Cultural Tourism, Scientific Journal “Economics and Finance”, World scientific expense: Collections of Scientific Articles. – Coventry, United Kingdom, 2017, pp. 265-270.
4. Parusheva, T. (2017). Trends in Cultural Tourism Market, Sofia University “St. Kliment Ohridski”, Geography of Tourism Department, International Scientific Conference “Contemporary Tourism – Traditions and Innovations”, 19 – 21 October 2017, Sofia, pp. 336-342.
5. Parusheva, T. (2014). World Heritage: an Expression of the Global Culture, “Infrastructure & Communications” – Scientific Journal of the Faculty of “Economics of Infrastructure” at

the University of National and World Economy, "Avangard Prima" Publishing House, Sofia, year 4, book 9, pp. 32-35.

6. Report on the development of cultural tourism in the Burgundy region,
7. <http://www.kreativwirtschaft.net>
8. Stynes, D. (2017). Economic impact of tourism, Michigan State University, pp. 5-6.
9. <http://www.unesco.org>
10. <http://www.unwto.org>

12. MANAGEMENT

Boris O.A.,

Doctor of Economic Sciences, Professor

Kuzmenko I.I.,

assistant

Belyanskiy S.S.,

student

North-Caucasus Federal University, Russia

CURRENT STATE OF THE CORPORATE GOVERNANCE LEVEL: RESEARCH METHODOLOGY AND SOME RESULTS ITS APPLICATIONS

Борис О.А.,

д.э.н., профессор

Кузьменко И.И.,

ассистент

Белянский С.С.

студент

Северо-Кавказский федеральный университет, Россия

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ УРОВНЯ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛЕНИЯ: МЕТОДИКА ИССЛЕДОВАНИЯ И НЕКОТОРЫЕ РЕЗУЛЬТАТЫ ЕЕ ПРИМЕНЕНИЯ

In the article methodical questions of an estimation of a corporate management condition are considered, some results of this estimation are resulted, problems in corporate management of university are outlined on the basis of employees questioning of 7 higher schools of Russia.

Keywords: *corporate governance, evaluation, research methodology, questioning*

В статье рассмотрены методические вопросы оценки состояния корпоративного управления, приведены некоторые результаты этой оценки, выделены проблемы в корпоративном управлении университетом на основе анкетирования сотрудников 7 вузов России.

Ключевые слова: *корпоративное управление, оценка, методика исследования, анкетирование*

Повышение эффективности управления является одним из приоритетных направлений развития любой корпоративной структуры. Это указано в принятой Программе развития Северо-Кавказского федерального университета [1, с. 8]. Однако, если посмотреть Мероприятия реализации программы ([1, Приложение 1]) и целевые индикаторы Программы [1, Приложение 3]), то это направление практически не затронуто ими, носит декларативный характер. В совокупности целевых показателей [1, с. 23-33], нет относительных

показателей, характеризующих собственно управленческую деятельность руководства университета.

Также выборочный анализ Стратегий развития других университетов показал отсутствие и в их программах развития таких показателей [2, с. 49-51].

Однако при этом можно сделать относительные оценки. Так, применяемый в университете механизм управления финансово-экономической деятельностью, разработанный и исполненный план повышения качества финансового менеджмента СКФУ позволили в 2017 г. увеличить итоговый индекс в рейтинге качества финансового менеджмента среди образовательных организаций высшего образования, подведомственных Минобрнауки России, на 20,5%, достичь индекса 74,98%, превысив на 12,74% уровень 2016 г. (62,2%).

В теоретико-методическом плане эффективность управления представляет собой относительную характеристику результативности деятельности конкретной управляющей системы, которая отражается в различных показателях как объекта управления, так и собственно управленческой деятельности (субъекта управления), причем эти показатели имеют как количественные, так и качественные характеристики[3].

В отношении системы управления необходимо применить комплексный подход к выбору критериев эффективности с учетом их дифференцированности по методическому направлению оценки эффективности, которые могут быть определены в соответствии с целями и миссией организации, выбранной философией управления и реальными условиями деятельности системы или ее подсистем [4,5]. Уровень корпоративного управления можно оценить по общеизвестным показателям эффективности, но это весьма затруднительно, вследствие недоступности статистических данных в динамике и в сравнении с другими вузами. Для сравнения уровня корпоративного управления СКФУ университетов и проведения внутренней оценки этого уровня нами разработана анкета (за основу взята анкета Ассоциации Менеджеров и компании КПМГ в России и СНГ[6], в которой вопросы скорректированы с учетом специфики образовательного учреждения), состоящая из трех блоков информации:

1 блок – Структура управления организацией;

2 блок – Организационные нормы и раскрытие информации;

3 блок – Реализация стратегического управления в организации.

Оценка уровня корпоративного управления проходила в три этапа.

1 этап. Анкетирование сотрудников. В исследовании приняли участие 28 человек из следующих университетов: Северо-Кавказского федерального университета (16), Южного федерального университета, Юго-Западного государственного университета, Тамбовского государственного университета им. Г.Р. Державина, Грозненского государственного нефтяного технического университета им. акад. М.Д. Миллионщикова, Восточно-Сибирского государственного университета технологий и управления, Российского экономического университета им.Г.В. Плеханова.

2 этап. Обработка полученных данных и построение таблиц и графиков результатов опроса. Группировка ответов на типовые (закрытые) вопросы.

3 этап. Обработка открытых вопросов. Исследование проблем и передовых практик корпоративного управления высшими учебными заведениями.

По результатам опроса, стратегическое управление университетом – это результат усилий деятельности:

- различных структур стратегического развития (100% респондентов в СКФУ, 50% опрошенных из других вузов знают об этих подразделениях, считают их ответственными за этот вид управления вузом);

- ректората (соответственно 54 % и 83% в СКФУ и других вузах опрошенных считают его ответственным за этот вид управления);

- наблюдательный совет (46% респондентов в СКФУ указывают на это);

- вышестоящая организация (соответственно 23 % и 17% опрошенных видят стратегическую роль Министерства науки и высшего образования РФ).

Основное, чем занимаются эти органы, является

- контроль за реализацией стратегии (92 % сотрудников СКФУ и 67% опрошенный из других вузов России так считают);

- разработка стратегии вуза (85% и 67 % опрошенных такого мнения);
- определение направлений стратегического развития (отметили 77% и 83% работников вузов);
- доведение миссии и стратегии до сотрудников (62 % и 50 % респондентов считают исполняемой этими органами функцией).

Остальные ответы набрали значительно меньше выборов, что говорит о слабой распространенности и невысокой известности среди сотрудников вузов этих видов работ в области стратегического управления (разработка проектов, взаимодействие с учредителями и спонсорами и др.)

Важным аспектом стратегического и текущего управления в современных нестабильных условиях является оценка различных, в первую очередь, финансовых, рисков при принятии решений. Этот вид управления особенно важен в условиях происходящих в вузовской систем изменений.

Однако, как показало исследование, вопросы оценки, понижения, предупреждения рисков практически не находятся в поле управленческой деятельности в вузе. Представители СКФУ отметили, что каждое подразделение само берет на себя риски (54 %), лишь не многие видят это функцией, исполняемой в службе внутреннего контроля и аудита (23 %). В других вузах России ответы разделились поровну: 50 % считают, что данный вид деятельности выполняет служба внутреннего контроля и аудита, другая половина не видит исполнения этой функции вообще. Считаем, что именно это направление требует особого внимания в системе высшего образования.

Респонденты достаточно активно ответили на вопрос о том, с какими основными проблемами в области стратегического управления, связанными с деятельностью органов управления, сталкивается образовательная организация.

Систематизируя ответы, можем указанные проблемы сгруппировать так:

1) финансы: отсутствие необходимых финансовых ресурсов; в бюджетировании организаций центрами доходов должно выступать каждое управление, а не только институты; отсутствует работа по стратегическому,

тактическому и оперативному поиску и закреплению доходных внебюджетных источников на уровне управления стратегического развития;

2) маркетинг: отсутствует маркетинговая стратегия и маркетинговый подход в деятельности; нет маркетинговой стратегии, четкого портфеля образовательных программ на перспективу;

3) стратегия: стратегическое планирование предполагает только бюджетирование деятельности, но не стратегический менеджмент; недостаточная декомпозиция на нижестоящие уровни; нет четко выбранной стратегии университета, Правила игры меняются каждый раз (особенно при выборах, решении вопросов);

4) риски: отсутствует система управления рисками;

5) мотивация сотрудников: формально присутствует финансовая мотивация сотрудников по достижению целевых показателей стратегии развития университета, но она очень незначительна.

Литература:

1. Программа развития Северо-Кавказского федерального университета // http://www.ncfu.ru/uploads/doc/izm_progr_razvit_skfu_18.07.2015.pdf.
2. Стратегия развития Воронежского государственного университета // https://www.vsu.ru/ru/university/docs/strateg_plan-project.pdf
3. Теория управления: учебник / под ред. Ю.В. Васильева, В.Н. Парахиной, Л.И. Ушвицкого. – М.: Финансы и статистика, 2008.
4. Valentina N. Parakhina, Olga V. Godina, Olga A. Boris, Lev I. Ushvitsky. Strategic Management in Universities as a Factor of Their Global Competitiveness // International Journal of Educational Management. – 2017. – Vol. 31 Iss: 1. – Pp.62-75.
5. Парахина В.Н. Стратегический менеджмент: учебник / В.Н. Парахина, Л.С. Максименко, С.В. Панасенко. – М.: КноРус, 2009.
6. Корпоративное_управление_в_России_2011.pdf. Анкета // <https://assets.kpmg.com/content/>.

13. PSYCHOLOGY, PEDAGOGY, EDUCATION, PHILOSOPHY AND PHILOLOGY

Adam Adamski,

Faculty of Ethnology and Educational Science in Cieszyn

University of Silesia in Katowice

Karina Veltzé

Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

THE POTENTIAL OF ART IN THE EDUCATION OF THE PUPIL IN THE INFORMATION SOCIETY

***Abstract.** A child during their stay in the nursery should be equipped not only with adequate supply of physical forces. The nursery is a place where children are given a basis for their further comprehensive upbringing and are prepared for school education. During this time, a child obtains mental, physical, emotional and social maturity, as well as a certain degree of strength and resistance to stressful situations. Art and movement can help a child in this educational process. A special attention should be paid here to the theater forms that involve many elements of art. Theatre uses the word, sound, visual art and movement; it inspires and satisfies child's intellectual, expressive, aesthetic, emotional and cultural needs as well as learns how to live, explains, clarifies and comments life. A very important role in the development of child's personality is also played by fun and dance. In dance, one can reduce negative emotions, stress and tension of body and mind.*

***Keywords:** school education, art, educational process, theater forms.*

1. Pedagogy on the eve of the twenty-first century and its place in the information society

Emerging problems of the society of the twenty-first century enforce new educational reforms and systems on pedagogy. They demand to make us aware that we live in an era which is characterized by profound changes in the socio-cultural and economic sphere. Significant changes in living conditions, social structure, politics, scientific theories, customs, material and spiritual culture are made during one generation's life. The ongoing process of integration of the world forces reforms in educational systems and changes in attitudes as well as looks for opportunities to heal the educational system through more effective education and upbringing adapted to the needs and expectations of the modern society. A rapid development of nanotechnology and biotechnology that are the most dynamically developing branches of science and technology has been observed for several years. These disciplines combine some aspects of solid state physics, chemistry, material science, bioelectronics, binary and quantum computing and molecular biology. Today, around

us there are many things which owe their existence to them. However, on the one hand, they create a perspective for the development of life, but on the other, they pose a huge threat to humanity (Adamski, 2006). (Juszczuk, 2000).

The dynamic development of these fields of science and technology will soon lead to the fact that our lives will be forced to adapt to the requirements of biological computers and many electronic devices recording information in the brain. All the electronics, electronic and educational programs, along with the personality of a child will be saved in one centimeter hand tattoo. Educational process will be dominated by devices supporting the process memorizing the material. It will resemble the process of tape or CD recording. In this new educational system, the amount of information in the brain will double; mental development will acquire a new dimension, but not every psyche will accept this style of teaching easily and this fact will often lead to pathological conditions in the personality (Adamski, 2008).

Electronic education cannot be understood as free education. This very fact is stressed by Ivan Illich who states that such a concept will lead to maneuvering child's personality. Therefore, education must be oriented towards certain goals, based on solid assumptions and clear for a parent. (<http://sharedzilla.com/en / get id = 235822>).

Hartmut von Hentig suggests an interesting concept in which he claims that education should not limit creative and innovative possibilities of a student, but it should inspire innovative activity that will prepare students to live in the twenty-first century. School education should have practical link with the social activity (Hentig, 2004).

A great approach to education is suggested by Bogusław Śliwierski, who presents the concept of the insular education, in which the philosophy of life can be reduced to the slogan: "be free" and "be yourself" and still "be together", "among friends". Original and integration classes both in public and private schools or A.S Neill – Summerhill boarding school are examples of the insular education. According to Sliwierski, school's main task is to create conditions for personal development of students; school free of stress. Educational process cannot be a one-sided monologue of a teacher but it must be based on the dialogue. In the course of education, student's

opinion must be as important as the opinion of the teacher. The contents of teaching should be in the center and all the dynamic tensions of contemporary issues, knowledge and freedom should be focused on them (Śliwerski, 2001).

These arguments are strongly connected with the development of modern civilization, where the computerized and electronized environment understood as the information environment will forget about freedom understood in a traditional way and will become an electronic prisoner. Any exchange of information will be done according to the rules dictated by the electronic device. There will be not much left for one's spontaneity, imagination, improvisation, and above all for what makes us human. The development of science and technology goes along with the development of information. A student becomes passive towards life reality due to the spate of information that is often mutually exclusive. This situation leads to confusion and blocks students' creativity. The school reality shows that many textbooks, especially those for the initial classes, are not carefully prepared. Moreover, one can observe poor methodological quality of these books; especially foreign language textbooks are characterized by grammatical and linguistic confusion. These books are poor in contents required by the syllabus; they concentrate too much on writing patterns and letters using primitive methods, without the attractiveness of a play and a lack of learning transfer, in which all the senses and body parts should be involved, not just the sight. The value of art education, which aims at the elimination of child mental dysfunctions of a preschool or school age has been neglected in the educational programs. Teachers often forget that they should encourage student's creative thinking and include it into the formation of oneself and in the processes of solving various problems of everyday life (Dylak, 1998).

Electronic games produced mainly for children raise the biggest objections since playing them a child is not able to separate the real world from the virtual one. While playing computer games a child experiences true and intense emotions. Therefore, playing the games which aim to destroy or brutally injure the virtual opponent, a child's sensitivity is significantly reduced. Moreover, the child may have difficulties in understanding the concept of good and evil. In the computer

games world the best is one who destroys the others; who is strong, ruthless and brutal. Such scenes are a model that is followed by children. Violence, rape and cruelty are present more frequently among older children and the youth and therefore they are the most frequently discussed problems among parents, teachers and educators (Wach, 2001).

Long hours spent on using a computer in the extreme cases can lead to computer addiction. This problem is possible if a child decides not to play with friends, rejects outdoor activities, sometimes neglects school duties, and hysterically reacts to turning the computer off. In addition to emotional influences, one should consider computer impact on physical and mental health of the child. During its work, the computer sends harmful radiation and adversely affects the eyes which results in the persistent diseases. In addition, computer games replace a healthy lifestyle, sport, hiking and outdoor fun. This fact contributes to the existence of various diseases of the skeletal and circulatory system as well as mental disorders that may become a source of anxiety, neuroses and negative attitudes (Adamski, 2005 a).

2. Education through art

Education through art is defined as "all processes and operations that lead to the comprehensive development of human personality." (Wołoszyn 1966, p. 11). Morawski says that "there is no art which would not have impacts on education" (Morawski 1963, p. 26). The concept of "art" includes only man made products, not the beauty of the nature. The importance of the educational function of art is expressed in the fact that it makes people sensitive to the needs of the world, teaches respect for it. As a result, the surrounding world seems to be more interesting, more beautiful and richer. Human spiritual experiences can be comprehensive and deep only thanks to art. It seems that the more beauty, the more happiness in the world. Contact with art gives the individual a sense of spiritual ties with the past and present. It is, therefore a factor of one's social integration. Art performs extremely important functions that fulfill child's individual needs. Among them, we can distinguish the need for experience, the need for spending free time in an attractive way, the need for creativity and feelings' expression. Art is an important factor of communication

between people and consequently it allows people to become close. Art possesses a specific language, which allows you to transmit some contents and enables mutual understanding without words. Moreover, art develops perceptual sensitivity; allows to express oneself and one's emotions. While expressing themselves in an artistic way, children learn to think independently and express their opinions. Art teaches how to live, forms character traits, deepens the knowledge of life and the world, determines child's spiritual development. Not only is art a center of child's education but it also allows them to develop and understand reality. All in all, art fulfills child's curiosity of the world. (Popek, 1988).

Theatrical forms play an important role in both adult's and child's life. The theatre is a source of emotions and new experiences. It gives possibilities to create and experience a new reality that is beyond the real world surrounding the child. Theatre is one of the oldest forms of art. It is present in almost all forms of social existence. It is both an individual form of art and at the same time a discipline that connects different branches of creativity. Theatre is an art made by humans, for humans and about humans. Different forms of art present different situations, tackle various problems and help a child to better understand the world, people and oneself. (Asyngier - Koziel, 2003, p. 190).

Theater is stage art, which teaches how to live, explains life and comments it. It influences the whole child's personality, it satisfies child's intellectual, expressive, emotional and aesthetic needs as well as performs a significant function in human personal and social life. Taking part in different theatrical forms is needed for a child since it can create there its own world of shapes, colours, sounds and words as well as situations, problems, personal and social experiences. Moreover, the theatre plays a significant role in the process of child's education. Children's participation in theatrical activities makes them sensitive to the dramatic character of human experiences and encourages for dynamic and creative thinking. (Drzewicka. 2001, p. 604).

Theatre allows in-depth understanding of child's psychology and mechanisms that direct its work. Creative theatrical practice is a source of rich experiences and a

factor conditioning the mental balance, as well as a mean of child's education. Any well-planned work of the theater team has huge and genuine ideological and educational advantages, because it shapes artistic sensitivity, creative imagination, expression, and independent attitudes towards the surrounding reality. It also shapes the teamwork, discipline and responsibility (Wojnar, 1995).

Teachers notice that artistic activity enables them to understand children and to establish cordial relations with them needed to shape ideas, feelings and attitudes of pupils and to assist the development of practical skills, interests, and even an integrated children's personality. For the teacher, art is a kind of a poll that allows to better understand not only children's and youth's experiences but also their possibilities and creative activity. Like in the professional theatre, also in the children's theatre groups a lot of different branches of art and technology (literature, art, music, movement, light and sound effects, construction and technical equipment) that have a positive impact on the development of child's personality "interweave." (Freš 1990, s.87), (Adsamski, 2004).

Drama therapy, dance therapy and drama enhance self-esteem of the children taking part in the theatre performances. Moreover, these children regain self-confidence, become open, free and independent; they show the audience their biggest secrets and the most harmful experiences, they allow us to understand their experiences and emotions connected with the fact of being rejected by the society. Therefore, in the contemporary pedagogy, education through art should become more and more significant. Art makes children and people close and gives them opportunity to establish emotional bonds. Education through art is not only the formation of sensitivity and ability to aesthetic assessment, but it is understood as a whole process of comprehensively developed, intelligent, creative and sensitive to the others and the surrounding world education (Szafraniec, 2003).

Having analyzed the stream of news provided by mass media, there is very easy to conclude that these pieces of information have got first of all commercial and instrumental quality – they are tailored to increase a development of the economy. Nowadays rationalism separates man from his inwardness and self-awareness, from

contact with another man and nature. Such a man, seduced and stunned by mass media's stream of messages has got problem to retrieve himself – his own "I". He finds himself much more comfortable in the unrealistic constructs of the virtual world, where he can be kept aloof from the responsibility and succeeds in the easy way, but this way of going has nothing common with a realistic world and its challenges. In opinion of U. Eco mass media promote this kind of model of education and upbringing which can be defined as everyman. This concept describes an average man who follows the quantitative criteria and has not any critical attitude regarding to reality. This kind of man can be very easy mass media's manipulation tool, because he accepts all what is wanted him to believe. Everyman moves in the simple reality constructed by mass media's massively multiplayer world. (Moroda, 2002).

3. Universal values in education

Axiology offers different value's classifications. In this article authors want to look at universal values in opposition to particular values, which base on the concept of the relative goodness, can be forced and changed regarding to history and social influence. Contrary to particular values, universal values base on the absolute goodness. They are constant, self-aimed, worth by themselves and across the boards. Values which are especially important in the upbringing/education process concentrate around the transcendental triad: TRUTH, GOODNESS and BEAUTY. Each of these values improves and shapes perfection of the human nature in a different way. Truth shapes intellect, and beauty and goodness enrich emotions and volition giving as a result sensibility and heart tenderness. Seeking for truth is a part of growing in the humanity process. Truth is the most precious value for a young man, Recognition and participation in truth is the basic idea of the happiness for him. There are many definitions of happiness. According to Kotarbiński happiness means to be a subject of love for somebody, as well as friendship, guardianship and charity. Happy live means taking care about goodness, easy and subtle conscience, life adequate to human life, outrightness to other people and being in true to myself. None of these values can not be limited only to social sphere, but transcend over this sphere. None of them do not work only as a construct, but happen in the real world.

These values refer to humility what about presence is offering and future is going to offer – humility acquired by different touches of the existence and during a lifetime process of getting become a human (Kotarbiński, 1985).

K. Wojtyła preached that tendency to search for happiness is a natural quality of every man, but being a real man means that she or he aspires for self-realization which happens by relationship with God, communion with people, seeking and getting of truth and freedom. And human freedom is not whatever or whichever, but means an aware full and independent choice of goodness, truth and beauty. Happiness comes along with moral advancement, nobility and fullness of humanity. Psychical self-improvement affects spiritual life and results in new forms of joy and pleasure. Strong spirit, mind and will navigate man towards objective goodness, blooming with flowers of satisfaction and happiness (Wojtyła, 1994, p 217).

Conclusions

Contemporary education and psychology must become much more open for educative potential of art, keeping in mind that art does not mean the same for child and adult who classifies art as a domain of aesthetics, because for child art is first of all a tool of expression his thoughts, emotions and feelings. Experience of beauty activates mechanism of his childish and youthful psychic and sets in motion his dormant potential. Because of these reasons, education can not be limited only to a broadcast of pieces of information specified by learning program and focused on how to get good marks, pass test/exam and receive promotion to the next class. Education of the contemporary young man calls for balance, requires not only intellectual formation, but also assistance in the development of his personality to function as a successful and happy man in the social life. Art established by goodness, truth and beauty is a very powerful tool towards self-realization progress and development. A lot of mental dysfunctions manifest themselves when children start their preschool and school education. However, rhythmic, dance and music eliminate many of these negative features. The “true” dance tells about children’s problems, worries, old complexes and about all what is remembered by one’s body. Therefore, we can observe that children clench their mouth, slouch their shoulders, move their hands

nervously and above all, they are ashamed of themselves. Dance is treated as the dialogue of the bodies since our bodies express interests, impatience, anger, the lack of trust and confidence, love and hatred, shyness and openness. Dance allows to discard masks and to regain one's own rhythm, smoothness, grace as well as it clears us from many negative emotions. Motor plays activities have a positive impact on child's mental development, on shaping their will and character developing at the same time such traits as independence, courage, creativity, self-control and self-discipline.

References:

1. Adamski A. Rola muzyki w procesie wychowania dzieci i młodzieży. W: Czubala D, Grzybek G. (red). Wokół wychowania . Wyd. AT H. Bielsko- Biała: 2003.
2. Adamski A. Ruch, zabawa, muzyka jako czynnik aktywizujący osobowość dziecka. W: Dziecko w świecie zabawy Pod red M. Dymarowej. Kraków 2004.
3. Adamski A. Komputer i Internet w badaniach psychologicznych. W: Informatyka w edukacji i kulturze. Red. Andrzeja Mitasa . Cieszyn 2005 a. s, 84 – 90.
4. Adamski A., Rola procesów bioelektronicznych w kształtowaniu percepcji zmysłowej i funkcji psychicznych człowieka, wyd. Uniwersytet Śląski . Katowice 2006.
5. Adamski A. Percepcja muzyki, jej wymiar w sztuce i psychologii kwantowej Wyd. Compal, Bielsko- Biała 2008.
6. Asyngier – Koziół A., Teatr – dziecko - edukacja. Kwartalnik Pedagogiczny 2003, nr 3.
7. Drzewicka A., Dziecko i teatr. Wyd. WSiP. Życie Szkoły 2001, nr 10.
8. Dylak S. , Media i edukacja, [translation: Mass media and education], Poznań 1998;
9. Fręś J. A., Edukacja teatralna w szkole średniej. Założenia – metody – promocje. Centrum Doskonalenia Nauczycieli. Oddział w Katowicach, Katowice 1990.
10. Hentig, H. Ein fhrtung in den Bildungsplan 2004. In: Ministreium fur Kultur, Jugend und Sport Baden-W rtemberg 2004, 7 – 19.
11. Juszczak S. Człowiek w świecie elektronicznych mediów- szanse i zagrożenia. Wyd. Uniwersytet Śląski w Katowicach . Katowice 2000r.
12. Kotarbiński T., Medytacje o życiu godziwym. Wiedza Powszechna, Warszawa 1985.
13. Morawski S. Trojaka funkcja wychowawcza sztuki. Wyd. Estetyka. Warszawa 1963.
14. Moroda M. Wymiary życia społecznego. Polska na przełomie XXI wieku. Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warsaw 2002, p. 153;
15. Popek S. Aktywność twórcza dzieci i młodzieży. Wyd. WSiP. Warszawa 1988.
16. Szafraniec S. Między sztuką a terapią . Obszary poszukiwań. W : Dziecko i sztuka, wsparcie, terapia. Red: M. Kapnik i K. Krasoń Wyd. UŚ. Katowice 2003, s.103 – 139.
17. Śliwerski B. Nowe konteksty (dla) edukacji alternatywnej XXI wieku Kraków 2001.
18. Wach A. Gry komputerowe– niewinna zabawa, czy zagrożenie?. Edukacja Medialna 2000,1, s. 28-32.
19. Wojnar I., Teoria wychowania estetycznego. Warszawa. Wyd. „Żak” 1995.
20. Wojtyła K., Osoba i czyn oraz inne studia antropologiczne. Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 1994, p. 217.

Adam Adamski,
Faculty of Ethnology and Educational Science in Cieszyn
University of Silesia in Katowice
Karina Veltzé
Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

THE ROLE OF MUSIC AND MOVEMENT IN SCHOOL EDUCATION PUPIL

Abstract

School through art should build school maturity in a child who combines with his experience in the motor, mental, emotional and social spheres. The social-emotional maturity is confirmed by a degree of socialization, enabling the child to connect with his peers and, at the same time, the ability to take up school education. In kindergartens and schools, Children notice many mental dysfunctions that can be corrected by rhythm, dance, music and art. The body expresses sadness, anger, lack of self-confidence, trust, often hatred and secretiveness. What they are lips clenched in children, shoulders bent, nervous hand movements, and internal anxiety. Dance tells about troubles, worries, complexes, about what our body remembers. In the dance, you lose your masks, regain the fluidity of movements, grace and cleanse yourself of negative emotions. Dance games and movement games have a positive effect on the mental development of children, they create a sense of rhythm, aesthetics and musical sensitivity, and shape the will, character, developing qualities such as independence, audacity, ingenuity, self-control and discipline. Music has the ability to harmonize the child's relationship with the world.

Key words: *music, movement, musical education, school, therapy by music*

1. Wychowawcze funkcje muzyki

Zarówno przedszkole, jak i szkoła poprzez sztukę powinny rozwijać u dziecka potrzeby intelektualne, ekspresyjne, estetyczne, emocjonalne i kulturowe. Sztuka uczy żyć, tłumaczy życie, objaśniać je. W tańcu możemy redukować negatywne emocje, stres oraz napięcie ciała i umysłu. Taniec obniża poziom lęku, poprawia koncentrację, redukuje napięcie psycho-fizyczne, rozładowuje nadmiar energii i agresji, poprawia koordynację ruchową i wytrzymałość, podnosi samoocenę oraz korzystnie zmienia zachowanie. Harmonia ciała i umysłu ułatwia poznanie siebie i swoich emocji, a także uczy porozumiewać się z innymi. Dzieci poprzez muzykę i taniec wyrażają siebie, spontanicznie reagują na nią, pod wpływem muzyki klaszczą, przytupują, wykonują różne ruchy, mówią o niej, zdobywają nowe doświadczenia.

W tańcu możemy redukować negatywne emocje, stres oraz napięcie ciała i umysłu. Taniec obniża poziom lęku, poprawia koncentrację, redukuje napięcie psychofizyczne, rozładowuje nadmiar energii i agresji, poprawia koordynację ruchową i wytrzymałość, podnosi samoocenę (Adamski, 2009), (Dutkiewicz, 2000).

Pedagogika podkreśla, że pożytecznym elementem w kształceniu i wychowaniu jest integracja w obrębie sztuki, a także integracja z pozostałymi dziedzinami nauczania i wychowania. Integracja zajęć muzycznych z innymi rodzajami działalności dziecka sprzyja odkrywaniu nowych, ciekawych, nie zagłębionych zdarzeń i zjawisk (Jankowski, 2001).

Muzyka jest źródłem poczynań twórczych, różnorodnych poszukiwań, stymuluje dziecko do samo wyrażania się. Przejawem twórczej postawy dzieci jest improwizacja- uczą się wyrażania własnych przeżyć nadawanie im określonych kształtów czy ujmowania ich w określoną formę oraz sprzężenia zwrotne, jakie zachodzą pomiędzy dziełem a jego twórcą.

Do wartości wychowawczych muzyki można również zaliczyć: kształtowanie kultury muzycznej, doskonalenie smaku, rozwijanie umiejętności słuchania, rozumienia własnej psychiki, obyczajów, warunków życia, rozbudzenia zainteresowań i sympatii do ludzi, a także kształtowanie umiejętności wypowiedzania się, odczuwania piękna, oddziaływanie na dyspozycję dziecka do pracy, rozwijanie poczucia więzi grupowej, samodzielności, itp.

Muzyka stanowi, zatem niezbędny element dla psychicznej aktywności dziecka i jego rozwoju dojrzałej osobowości (Adamski, 2008).

2. Lecznicze walory muzyki

Leczenie muzyką doskonale się sprawdza w pracy z dziećmi z różnymi dysfunkcjami psychicznymi; w leczeniu nerwic, autyzmu, niedorozwoju umysłowego, depresji, nadpobudliwości w chorobach psychicznych itp. Często jest wykorzystywana w pracy z dziećmi niewidomymi i odgrywa ogromną rolę w ich życiu, gdyż trafia wprost do ich sfery uczuciowej. Psychika dzieci niewidomych wymaga specjalnej troski. Kalectwo powoduje, że dzieci te często zamykają się w sobie, są niechętne do pracy w grupie i cierpią na kompleks niższości. Zajęcia z rytmiki i muzyki zaspakajają naturalne potrzeby dziecka, kojarzą się z zabawą i sprawiają wiele radości dziecku. Muzyka znalazła również zastosowanie w rehabilitacji mowy. Badania wykazały, że istnieje wyraźny związek pomiędzy zaburzeniami mowy i sprawnością ruchową dzieci. E. Kilińska-Ewertowska pracowała z grupą dzieci, które wykazywały

zaburzenia mowy – dyslacje, jąkanie, brak umiejętności prawidłowego odtwarzania tekstu słownego, dysko ordynację oddechowo – artykulacyjną, zaburzenia tempa wypowiedzi słownej. Pod względem intelektualnym dzieci te nie odbiegały od normy. Natomiast wykazywały trudności w nawiązywaniu kontaktów, ociężałość ruchową, zaburzenia napięcia mięśniowego, niskie poczucie wartości, problemy w uczeniu się, nieśmiałość, brak prawidłowego reagowania na zjawiska muzyczne: rytm, tempo, dynamika. Ćwiczenia były prowadzone pod kątem kształcenia techniki ruchu, jego poczucia w czasie i przestrzeni, uwrażliwienia na muzykę, kształcenia umiejętności reagowania ruchem na tempo, głośność, barwę muzyki. Wnioski z ćwiczeń są jednoznaczne – uzyskano poprawę w ogólnej sprawności ruchowej, poprawiła się koordynacja słuchowo-ruchowa, dzieci łatwiej zaczęły nawiązywać kontakty i nastąpiło polepszenie mowy (Kilińska-Ewertowska E., 1987, s. 31).

Dzieci z wadą słuchu pozbawione są umiejętności wyraźnego słyszenia dźwięków. Z myślą o nich stosuje się wiele technik na percepcję muzyki. Jedną z nich jest technika wibra-cyjna polegająca na tym, że dziecko całym ciałem styka się z instrumentem, np. fortepianem, na którym może się położyć. Z chwilą, gdy dziecko odczuje wibrację dźwiękową i pojmie jej rytm, osiągnie ważny etap w rozwoju psychicznym. Techniki te mają na celu stopniowe pobu-dzanie ośrodków mózgowych, które są odpowiedzialne za proces słuchowy (Jałocha, 2007).

Bardzo ważną rolą dla nauczyciela powinno być kształtowanie mechanizmu naśladownictwa u dzieci, który jest niezmiernie ważny w procesie edukacji, a także w rozwoju psychicznym dziecka. U dzieci autystycznych mechanizm ten nie istnieje, lub jest ograniczony, zaburzona jest symetria ruchowa - (stereotypia ruchów), mowa, komunikacja interpersonalna, zdolność rozumienia metafor itp., to główne syndromy chorobowe. Podobny problem jest z mechanizmem naśladownictwa u dzieci mocno znerwicowanych, niedorozwojem umysłowym, zespołem ADHD, w depresji. Małe dziecko ucząc się języka naśladuje najpierw dźwięki i intonacje, a później składnię. Mechanizm naśladownictwa ma szczególne znaczenie w rozwoju społecznym dziecka – dziecko uczy się ról związanych z płcią, a także zachowania moralnego. Osobami, z którymi dziecko identyfikuje się szczególnie, są to rodzice. U dzieci

autystycznych większe trudności sprawia naśladowanie ruchów ciała niż naśladowanie akcji z użyciem przedmiotu. Normalne dzieci uczą się wielu złożonych zachowań przez naśladowanie - dzieci autystyczne niestety nie. Nie potrafią one powielać ruchów innych, umieszczone w grupie te dzieci nie potrafią dołączyć do zabawy. Bez naśladowania nie wykształci się także mowa. Umiejętność rozwoju naśladowania u dzieci autystycznych, jak również z pozostałymi dysfunkcjami możemy je kształtować podczas terapii behawioralnej, poprzez trening imitacji.

Na początku uczymy naśladowania prostych ruchów motoryki dużej z użyciem przedmiotów np. wrzucanie klocka do pudełka, uderzenie pałeczką w bębenek, powtórzenie dźwięku, lub naśladowanie ruchów bez użycia przedmiotów: naśladowanie wstawania z krzesła czy klaśnięcia w dłonie, podnoszenie rąk do góry, a potem coraz bardziej precyzyjnych lub bardziej złożonych (włączając w to wypowiedanie słów, zabawę czy komunikaty niewerbalne - gesty). Jedną z najbardziej skutecznych terapii jest chromoterapia, czyli terapia światłem. Dziecko za pomocą lampki laserowej odtwarza konfigurację danej figury. Włączyć można tu również teatr cieni. Dzieci lubią zabawę, że światłem, a szczególnie w ciemności.

Kolejną chorobą, w której często mechanizm naśladownictwa uważa się za zaburzony, jest zespół nadpobudliwości psychoruchowej. Uczeń z nadpobudliwością nie jest w stanie skoncentrować się na dłuższą chwilę i powtórzyć tego, co usłyszało, bądź zobaczyło. Problemy z koncentracją uwagi sprawiają, że dziecko nie jest w stanie w skupieniu dotrwać do końca polecenia nauczyciela, często przerywa nauczycielowi, wrywa się do odpowiedzi, zanim pozna sens pytania, lub też źle odtwarza polecenie. Przykładowo: nauczyciel odtwarza z taśmy odgłosy sowy, prosząc dzieci, by je naśladowały, a uczeń z ADHD zaczyna biegać po klasie, wymachując rękoma naśladowując ruchy ptaka, a nie głos. Uczeń nie jest w stanie zrozumieć, dlaczego klasa się z niego śmieje, a nauczyciel denerwuje się, skoro zrealizował polecenie nauczyciela i naśladował ptaka (Adamski, Adamska, 2014).

4. Ruch jako czynnik dynamizujący układ biologiczny ucznia

Ruch jest stymulatorem życia zarówno od strony biologicznej jak i psychicznej. Staje się niezastąpionym środkiem wychowania moralnego,

estetycznego i społecznego. Ruch pobudza i aktywuje procesy umysłowe. Integruje i zakotwicza w naszych sieciach nerwowych nową informację i doświadczenia. Jest konieczny do wszystkich działań, określanych uczeniem i rozumowaniem. Ruch stanowi podstawę kształcenia wzroku, poznawania i badania kształtu oraz form naszego otoczenia, a także do interakcji z ludźmi. (Hannaford, 1998, s. 96).

Brak ruchu u dziecka prowadzi do zahamowania rozwoju wzorców niezbędnych do tworzenia mowy wewnętrznej i myślenia przyczynowo-skutkowego. Idee wspomaganie rozwoju dziecka przez ruch, taniec oraz wytworzenie więzi emocjonalnej z innymi ludźmi omawia w swoich pracach R. Laban i Weronika Sherborne (2003).

W metodzie R. Labana i W. Sherborne wyróżnia się kilka kategorii ruchu.

1. Ruch prowadzący do poznania własnego ciała i kontrola nad jego ruchami prowadzi do ukształtowania się własnej tożsamości, wyodrębnienia własnego „ja”.

2. Ruch kształtujący związek jednostki z otoczeniem, ruch ten ma na celu wykształcenie orientacji w przestrzeni.

3. Ruch budujący związek z drugim człowiekiem. Prowadzi do wzbudzenia zaufania do drugiego człowieka i na tej podstawie budowania związku z nim.

4. Doskonalenie płynności ruchów i wycucie ciężaru ciała w przestrzeni i czasie.

5. Adaptacja ruchów własnych do ruchów partnera i grupy (Sherborne, 2003, s.78).

Współdziałanie w grupie, jakie występuje podczas zajęć ruchowych w szkole bądź podczas terapii wyrabia poczucie solidarności i współodpowiedzialności, kształci wolę, „likwiduje kompleksy i nieśmiałość, a także pełni terapeutyczną rolę w zakresie nadpobudliwości psychoruchowej” (Koziełko, 2002, s.151).

U dziecka każde przeżycie znajduje swój wyraz w geście, ruchu i głosie, co stanowi dynamiczną całość rozwoju jego osobowości. Ruch dziecka wywodzi się z elementarnych, rytmicznych bodźców, które wiążą się z przetwarzaniem muzyki i aktywowaniem emocji, która warunkuje synchronizację słuchowo-ruchową (Ławrowska, 1991).

W tańcu dziecko porusza się w rytm muzyki: szybko, wolno, przyspieszając i zwalniając, ilustruje ruchem wszystkie zmiany tempa, mową ciała ilustruje różne motywy muzyczne i rytmiczne o zmiennym czasie trwania. Dynamika ruchowa w „mowie ciała” jest bardzo bogata i wyraża się zmiennym natężeniem, przechodzeniem od ruchów miękkich, wahadłowych, zaokrąglonych do mocnych, siłowych, napiętych, kanciastych. Muzyka prosta, dopasowana do psychiki dziecka. Wyzwała początkowo spontaniczne impulsy ruchowe, które poprzez „mowę ciała” wyrażają radość wyżycia się, swobodę i rozluźnienie (Adamski, 2003).

Dziecko poprzez ruch zdobywa wiedzę o własnym ciele. Poznaje działania w przestrzeni, dostosowuje własną aktywność do sytuacji. Obserwując dzieci widzimy, jak uzewnętrzniają swoje uczucia w mimice, geście, ruchu. Dzięki uzewnętrznieniu się dziecko poznaje swoje możliwości. Poznaje własne ciało jako środek do wyrażania woli, uczuć, fantazji.. Taniec nie tylko czyni dziecko wrażliwym na własną postawę, uaktywnia zmysły, ale także łączy się z zachowaniem wobec innych dzieci. Dziecko w tańcu musi nawiązać kontakt ruchowy z innymi dziećmi, współdziałać, staje się przez to członkiem wspólnoty, razem działającej i współodczuwającej. Nabiera zaufania, przestaje być egocentryczny, staje się komunikatywny i otwarty. Zwiększa się jego poczucie pewności siebie, zaufanie do siebie. Jest to szczególnie ważne w odniesieniu do nieśmiałego dziecka. Bardzo istotne jest również zaspokojenie jednej z najważniejszych potrzeb dziecka - być zauważonym (Stadnicka, 1998).

Odpowiednia muzyka jest traktowana jako wielowymiarowy niewerbalny środek komunikacji i jako środek wyrazu uczuć nie dających się dotychczas wyrazić. Służy do komunikowania się dzieci między sobą, daje też możliwość dzielenia się swoimi przeżyciami z innymi, a tym samym ćwiczenia w kontaktach społecznych. Muzyka prowadzi dziecko do opanowania świata zewnętrznego poprzez rozbudzenie jego fantazji, która u małych dzieci jest grą wyobraźni i powoduje, że dzieci często myślą fantazję z rzeczywistością.

Nauczyciel powinien dbać o to by język ciała był ozdobiony pięknnością ruchu, kreacją własnych kompozycji ruchowych, które mają ułatwiać czytelność komunikacji interpersonalnej, a także ukazywać dystynkcję, kulturę i piękność ciała.

References:

1. Adamski A., Rola muzyki w wychowaniu dzieci i młodzieży, W: Wokół wychowania. Red.: D. Czubala i G. Grzybek. Wyd. Akademia –Techniczno-Humanist. Bielsko- Biała 2003.
2. Adamski A. Percepcja muzyki, jej wymiar w sztuce i psychologii kwantowej. Wyd. Compal. Bielsko-Biała 2008.
3. Adamski A. Rola tańca i rytmiki dla układu biologicznego człowieka w świetle nowego paradygmaty psychologicznego. W: Sztuka bycia uczniem i nauczycielem. Redaktor W. Korzeniowska, A. Murzyn i U. Szuścik. Wyd. Impuls. Kraków 2009r s. 237 do 247.
4. Adamski A., Adamska A. Education of children with autism in e-learning. W.: E-lerning and Intercultural Competences Development in Defferent Countries. Redaktor: Eugenia Smyrnova – Trybulska. Katowice. Wydawnictwo: Studio NOAN. 2014.
5. Bobrzyk H. Muzyka w edukacji i wychowaniu. Wyd. Uniwersytet Śląski Katowice 1999.
6. Dutkiewicz. K., Mowa ciała przez taniec. Życie szkoły 2000, nr 6.
7. Hannaford. Zmysłne ruchy, które doskonalą umysł. Wyd. Medyk. Warszawa 1995.
8. Jałocha M. Wibroakustyczna stymulacja jako forma odbioru muzyki przez ludzi głuchych. W: Terapia dźwiękiem, pod Red. Lidii Kataryńczuk -Mania. Wyd. Uniwersytet Zielonogórski 2007, s.159 -174.
9. Jankowski W., Psychologia muzyki a pedagogika, [w:] Wybrane zagadnienia z psychologii muzyki. Warszawa PWN. 2001.
10. Kilińska Ewertowska E. Logorytmika. Wyd. UMCS. Lublin 1987.
11. Koziełło D., Taniec i psychoterapia. Wyd. KMK Promotions. Poznań 2002.
12. Ławrowska R. Muzyka i ruch. WSiP. Warszawa. 1991.
13. Sherborne W. Ruch rozwijający dla dzieci. PWN . Warszawa 2003.
14. Stadnicka J., Terapia dzieci muzyką, ruchem i mową. WSiP .Warszawa 1998.

Fatmir Ramadani

Ph.D. Candidate

University of Graz, Graz, Austria,

NATURE AND LOVE IN ALBANIAN TRANSLATION OF “ROMEO AND JULIET”

***Abstract.** The translation of Shakespeare’s works into Albanian started in the second decade of the 20th century. Until this period Albanian reading public had to wait for over three hundred years to be introduced to the works of one of the greatest writers of English literature. In this paper I will focus on the representations of love and nature and their references in the “Romeo and Juliet” and their translation in Albanian language by two translators, the first translation of Alqi Kristo some 70 years ago, and the second translation by Refik Kadija in 2014. Political influences, evolution of Albanian language over the last decades, are some of the main reasons to suggest that Refik Kadija’s translation should be used as more complete and better translation of Shakespeare’s tragedy in Albanian language.*

***Key words:** William Shakespeare, translation, Albania, love, nature.*

INTRODUCTION

The translation of Shakespeare’s works into Albanian started in the second decade of the 20th century. The Albanian reading public had to wait for three hundred

years to be introduced to Shakespeare's works in their mother tongue. We distinguish three periods of the Albanian translation of Shakespeare's plays. A political motivation has also guided the contemporary translators of the post-communist era Perikli Jorgoni, Qezar Kurti, Mihal Hanxhari, Napolon Tasi, Pashko Gjeçi, Kristaq Traja etc., in their selection of Shakespeare's works for translation and retranslation.

Since the early 1950-ies Shakespeare has always been taught at Albanian high schools and universities as one of the authors of world literature. But the interpretation and analysis of his writing career were heavily permeated by Marxist ideology. Teachers of world literature had often complained of the dark atmosphere and bloodshed in *Macbeth* and had often suggested to replace this play with *Romeo and Juliet*. One "argument" for turning down this suggestion was that *Romeo and Juliet* provides a bad example of the disobedience of children to their parents, which is not a good example to the education of the young generation (!). Another "argument" was that the heroine of the play, Juliet, is only fourteen years old, so that she was regarded as legally unfit for marriage and again was a bad example for the adolescent age of schoolchildren.

There are already two translations of *Romeo and Juliet*. The first translation was done almost 70 years ago by Alqi Kristo. The second was done in 2014 by Refik Kadija. Until October 2014 it was the only translation of *Romeo and Juliet* that existed in Albanian. Although A. Kristo was not an English graduate and was basically self-taught in English, this first translation has certainly undeniable merits. The Albanian text was used for reading by the university students for several decades. It was used as the basic text for the production of this tragedy on stage. It was first produced in 1964 by the students of the Drama School of the Academy of Arts in Tirana.

The Imagery of Nature in *Romeo and Juliet*

Shakespeare's imagery in *Romeo and Juliet* is of a wide variety. Let's start with **the imagery of nature**, with the life of the countryside and its varying aspects: the wind, the weather and seasons, flowers, birds and animals. His imagery of nature refers also to the clouds, the sky and celestial bodies.

There are several images used in the play which refer to **Gardening**: bud, ripeness, flower, and rose.

*What's in a name? That which we call a **rose**
By any other name would smell as sweet (II, ii).
Kristo: Po çfar' përmban një emër? **Trëndafili**
Do kish të njëjtën erë me çdo emër*

Kadija: Ç'ka në një emër? Ai që e quajmë
Trëndafil çdo emër tjetër që t'i vëmë,
Përsëri aromë të këndëshme lëshon. (3 lines instead of 2; 1 line added)

I think the second version is more poetical and more completely rendered, though one line is added.

*This **bud** of love, by summer's ripening breath,
May prove a beautiful flower when next we meet. (II, II, 121)*

Kristo has translated them in four lines instead of two; so, two more lines are added. And the word “summer” is unnecessarily replaced by “this spring” (in Albanian: 'kësaj pranverë')

Kristo: **Burbuqe** e dashurisë që u poq sonte,
Nga afshi i dashurisë i kësaj pranverë,
Mund të na çelë një lule të bukur,
Kur të takohemi njëherë tjetër.

Kadija has retained the word “summer”.

Kadija: Kjo **gonxhe** dashurie, me frym' të verës,
Mund të çelë bukur në takimin tjetër.

The great English bard has created beautiful imagery with **celestial bodies**: sun beams, the sun, the moon, and stars. The use of celestial imagery and mythological references are common throughout the play to present and convey the feeling and views that one has of another. It was common for past cultures to explain the celestial objects with myths as there was very little understanding about them. It is the east and Juliet is the sun! Arise, fair sun, and kill the envious moon, That thou her maid art more fair than she: Be not her maid since she is envious; Her vestal livery is but sick and green And none but fools do wear it; cast it off.”

Romeo: *Lady, by yonder blessed **moon** I vow
That tips with silver all these fruit-tree tops. (II, ii, 156 -157)*

Kristo: Për **hënën** e bekuar të betohem
Që zbukuron me dritë argjendi pemët.

Kadija: *Po të betohem për hënën e bekuar*
Që hedh argjend mbi gjith' këto maja pemësh—

Kadija's version is more complete, faithful to the original, and more poetical.

*Juliet: O, swear not by **the moon, the inconstant moon***
That monthly changes in her circled orb (II, ii 158 - 159)

Kristo: *Oh, mos bëj be për hënën e pabesë,*
Që formën e ndryshon në qiell çdo muaj

Kadija: *Oh, mos u beto për hënën e pabesë*
Që çdo muaj ndryshon formë n'orbit' të saj.

I think the second version is more accurate for it retains the word 'orb' (in Albanian: 'orbitë') instead of the word "sky" (in Albanian: 'qiell') used by the first translator, which is more general and indefinite.

Love's heralds should be thoughts,
*Which ten times faster glide than **the sun's beams.** (II, iv, 50 - 51)*

Kristo: *Mendimi të ish kasnec i dashurisë,*
Më i shpejtë dhjetëfish nga drita e diellit.

Kristo has omitted the verb "glide" in his translation of this aphorism of the sun's beams. He also uses "drita e diellit", which in English means "sunshine", or "daylight", but not "the sun's beams" of the original.

Kadija: *Lajmës i dashurisë t'ishte mendimi,*
Që rrëshqet dhjet' her' më shpejt se rreze dielli.

Kadija uses the verb "rrëshqet", which in English means "glide", and he also uses "rreze dielli", which in English literally means "sun beams".

There are a couple of images referring to the **weather**: frost and storm:

*Death lies on her like an untimely **frost***
*Upon **the sweetest flower** of all the field. (IV ,V, 93 – 94)*

Kristo: *Mbi të ka rënë vdekja porsì bryma*
Mbi lulen më të bukur të livadhit!

Kristo has omitted the epithet "untimely" in his translation. He also uses the word "livadh" (in English: "meadow") instead of the original "field".

Kadija: *Vdekja rri mbi të, si bryma para kohe*
Mbi lulen më të bukur të gjithë fushës.

Kadija has translated the epithet "untimely" as "para kohe" (in English: "ahead of time" = untimely), and uses the word "fushë" ("field").

*What **storm** is this, that blows so contrary? (III, II, 63)*

Kristo: *Ç'është kjo stuhi që fryn nga të dy anët?*

Kristo has translated the question “What storm is this” as “What is this storm” (“Ç’është’ kjo stuhi”), whereas Kadrija has translated it as “What storm is this” (“Ç’suhi qenka kjo’, with a shade of surprise).

Kadrija: Ç’suhi qenka kjo që fryn nga dy drejtimet?

1.2. The Imagery of Love in the Tragedy *Romeo and Juliet*

Romeo and Juliet is the most famous love story in the English literary tradition. Love is naturally the play’s dominant and most important theme. The play focuses on romantic love, specifically the intense passion that springs up at first sight between Romeo and Juliet. It is **a fire, a smoke, a furnace, a blaze and a lightning**, it is **“a rich jewel in an Ethiop’s ear”**, **an arrow, a siege and a war**; it is **a food, a drink**; it is **a plant, a flower, a fruit, a sickness, a wound, a fever**; it is **a building on firm foundations, fair and strong or in ruins**. 76–78). Love is the overriding theme of the play.

Below we have selected some images of love. Let us see how they are rendered into Albanian by the two translators.

*For stony limits cannot hold love out:
And what love can do, that dares love attempt.* (II, II, 35)

Kristo: *Se dashuria s’njeh kufij të gurtë
Dhe ç’mund të bëjë, ka guxim ta bëjë.*

Kadrija: *Se për dashurinë s’ka kufij të gurtë
Dhe ç’mund të bëjë, ajo guxon ta bëjë.*

Romeo’s definition of love is also a complex aphorism.

*Love is a smoke raised with the fume of sighs;
Being purg’d, a fire sparkling in lovers’ eyes;
Being vex’d, a sea nourish’d with loving tears;
What is it else? A madness most discreet,
A choking gall, and a preserving sweet.* (I, I, 13)

Kristo: *Një re psher’timash është dashuria
Kur zhduket reja, ajo shkëlqen në sy,
Kur shtohet reja, mbytet në det lotësh.
Mos do ta dish se çështë tjetër vallë?
Një marrëzi e mençur që gjykon,
Një helm që mbyt, një mjaltë që shëron.* (6 lines; added 1 line) Here “a

preserving sweet” is erroneously translated as “një mjaltë që shëron” (in Albanian: “A honey which heals”)

Kadija: *Dashuria është' tym nga avuj psherëtimash,
Pa tym është zjarr në syt' e dashuruar,
Po ta ngacmosh, bëhet det lotësh i trazuar.
Po tjetër? Çmenduri e urtë, e matur,
Një helm që të mbyt; mjaltë që s'prishet kurrë.*

I think that the second translation is more faithful to the English original, a more accurate text and I think it is more beautiful. Friar Lawrence's aphorisms below contain philosophical prediction and advice:

Another aphorism about love is also rendered in different ways by the two translators:

*Young men's love then lies
Not truly in their hearts, but in their eyes. (II, III, 42-3)*

Kristo: *Një dashuri që bëhet dy'
S'qëndron në zemër por në sy.*

The literal translation of the first line by Kristo is: “*A love which becomes two*”. It is not only a very loose translation of the English original, but it is also grammatically wrong and even meaningless.

Kadija: *Dashuria e të rinjve
Nuk qëndroka vërtet në zemër por në sy.*

I think that Kadija's translation is meaningful and close to the English original.

Conclusion:

Although Albanian reading public had to wait for three hundred years to be introduced to Shakespeare's works in mother tongue and involvement of several translators in this undertaking, they have undeniable merits for presentation of the bard's work to Albanian reading public. In this paper I was focused in bringing examples and representations of love and nature and comparing their use in Shakespeare's “Romeo and Juliet” and how they were rendered in Albanian language. “The first Albanian translator of Shakespeare's plays, Bishop Fan S. Noli, the head of the Albanian Autocephalous Orthodox Church in Boston, USA, was politically motivated to translate the four tragedies Othello, Macbeth, Hamlet, and Julius Caesar.” (Kadija, R., (2009) “William Shakespeare in Albania”, LCPJ, p. 37). There are already two translations of Romeo and Juliet. The first translation was done

almost 70 years ago by Alqi Kristo. The second was done in 2014 by Refik Kadija. Until October 2014 it was the only translation of “Romeo and Juliet” that existed in Albanian. Although A. Kristo was not an English graduate and was basically self-taught in English, this first translation has certainly undeniable merits in bringing the famous writer and its works to the Albanian speaking public.

References:

1. Bates, J., & Rasmussen, E. (2007) William Shakespeare Complete Works, Macmillan Publishers Ltd., The RSC 2007. The Tragedy of Romeo and Juliet, p. 1675 – 1743.
2. Kadija, R., (2014) Shekspir, Uilliam, “Romeo & Xhuljeta. Përkthyer nga origjinali: Refik Kadija. Shtëpia Botuese”, Luma Grafik, Tetovë, 2014, 297 pages. Tragjedia më e vjateshme dhe më e shkëlqyer e Romeo dhe Xhuljetës, p. 25 – 199.
3. Shekspir, U., (1982) “Vepra të Zgjedhura të U. Shekspirit” (W. Shakespeare’s Selected Works), vol. II, “Naim Frashëri” Publishing House, Tirana, p.321 – 407.

Adieva A.A.,
 Doctor of Economic Sciences, Professor
Abikova A.K.,
 PhD student
Dzhangaziev K.I.,
 Postgraduate
Tynymseitova N.M.
 PhD student
International University of Kyrgyzstan

INTERNATIONAL EXPERIENCE OF DEVELOPMENT OF THE MARKET OF EDUCATIONAL SERVICES

Адиева А.А.,
 д.э.н., профессор
Абикова А.К.,
 докторант PhD
Джангазиев К.И.,
 аспирант МУК
Тынымсеитова Н.М.
 докторант PhD
Международный Университет Кыргызстана

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОПЫТ РАЗВИТИЯ РЫНКА ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УСЛУГ

The article says the education market development in the context of human capacity building.

Keywords: *education of educational services, professional education, human capital.*

В статье рассматриваются вопросы развития международного рынка образовательных услуг в контексте формирования человеческого потенциала.

Ключевые слова: рынок образовательных услуг, профессиональное образование, человеческий капитал.

В большинстве развитых стран система образования сформировалась еще в 1950-1970-е годы, и почти в то же время возникла теория человеческого капитала, повлиявшая в значительной степени на отношение общества и государства к развитию рынка образования. Теория человеческого капитала на деле аргументировала прибыльность от затрат вложенных в образование. Что, в общем, то, сказалось на том, что система образования стало областью государственного финансирования и контроля, и во многих странах были введены обязательное начальное и среднее образование. Более того, поменялось мнение общества, и образование прекратили считать уделом юношества, и получило признание, так называемое непрерывное образование [31, с. 246].

Широко используемые в западных странах нетрадиционные формы обучения открывают весьма свободный доступ к образованию малоимущим, домохозяйкам, заключенным, людям с ограниченными возможностями и другим различным категориям населения.

В развитых странах, таких, как Германия, Нидерланды, Франция, США, Япония и др., принципы концептуальной схемы человеческого развития реализуются полностью. Рассмотрим более подробно систему образования в этих странах.

В Германии используют систему государственного бесплатного (начального, среднего, высшего) образования. Но даже появление в последние годы не государственных учебных вузов не исключило возможности получения бесплатного образования. [163, с. 63-76].

В Германии существуют две различные системы профессиональных образовательных услуг: производственная школа профессионального обучения (дуальная система), которая охватывает две трети работающих выпускников школ и базовая, позволяющая получить подготовку, равносильную

приобретаемой при дуальной системе обучения. Профессиональная школа является обязательной для школьников, которым не исполнилось 18 лет.

Высшие учебные заведения в Германии не только выполняют задачи по обучению, но и являются фундаментом исследований.

Образование в Германии финансируется за счет налогоплательщиков. Доля расходов государства на образование невелика, и сама проблема финансирования не является актуальной для Германии, хотя оно и находится почти целиком на государственном обеспечении. По мнению немецких специалистов, для Германии более важна проблема эффективности использования этих средств.

Вузы финансируются главным образом из государственных источников. Бюджет высших учебных заведений формируется за счет средств, выделяемых федеральным и земельными правительствами. Причем большая часть государственных ассигнований приходится на бюджеты земель, и лишь незначительная часть поступает из федерального бюджета.

Во Франции существует одна из самых передовых в мире систем образования и профессиональной подготовки. На национальную систему образования, а также на научно-исследовательскую деятельность в этой области выделяются самые крупные бюджетные ассигнования. В 1998 г. они достигли 55,7 млрд. долларов и составили 21 % государственных расходов [63, с. 27-30]. Система образования является также крупнейшим работодателем страны: в ней заняты более полутора млн. человек (свыше половины общей численности государственных служащих).

Начальной системой образования является дошкольное образование. Следующей ступенью является начальное образование, срок которого составляет пять лет: подготовительный курс и элементарный цикл делятся три года и средний цикл – два года. Подготовительный курс и элементарный цикл вместе с последним годом детского сада составляют цикл базовой подготовки. По окончании среднего цикла учащийся поступает в колледж, где проходит первый этап среднего образования. Обучение в колледже рассчитано на четыре

года: шестой класс – цикл адаптации, пятый и четвертый классы – основной цикл и третий класс – цикл ориентации.

Около 80 % учащихся обучаются в государственных колледжах. В рамках политики децентрализации их строительство, оснащение, содержание и функционирование находятся в компетенции департаментов. Те, кому к моменту окончания колледжа исполняется 16 лет, могут оставить учебу; однако большинство учащихся переходит на вторую ступень среднего образования, т.е. в лицей.

Лицей бывают двух типов – лицей общего и профессионального образования. В лицейях общего образования учащиеся оканчивают второй, первый и завершающий классы, после чего сдают экзамены на звание бакалавра либо общего профиля, либо с техническим уклоном. Экзамен на звание бакалавра общего профиля является государственным экзаменом, успешная сдача которого рассматривается как начальная ступень университетского образования.

Лицей профессионального образования дают возможность получить диплом бакалавра с профессиональной квалификацией после четырех лет обучения и сдачи соответствующего экзамена либо свидетельство о трехгодичной или двухгодичной профессиональной подготовке.

В лицейях наблюдается наибольший по сравнению с другими учебными заведениями рост числа учащихся. Во многом это связано с тем, что государством была поставлена задача добиться того, чтобы как можно больше учащихся получали диплом бакалавра. Эта задача успешно выполняется: в 1950-е гг. такой диплом получали менее 10 % молодежи, в 1980 г. – менее 30 %, в 1998 г. 79 % , в 2001 году около 82 % учащихся успешно сдали экзамены на звание бакалавра.

Следующий уровень образования – высшее образование. К высшим учебным заведениям во Франции относятся такие учебные заведения, которые предоставляют возможность продолжить учебу тем, кто окончил средние учебные заведения, и для поступления в которые необходим диплом бакалавра.

Высшее образование предоставляется высшими школами (специализированными вузами), университетами и университетскими технологическими институтами. Обучение организовано в три цикла: первый, двухгодичный, дает возможность получить диплом об общем университетском образовании; второй, также двухгодичный, ставит своей целью получение диплома сначала лиценциата, затем магистра; третий позволяет получить диплом об углубленном высшем специальном образовании либо диплом об углубленном образовании, который позволяет продолжать обучение для получения степеней и званий.

Что касается университетских технологических институтов, то в них студентов готовят в течение двух лет к получению диплома о техническом образовании университетского уровня.

В систему образования во Франции включается также профессиональное обучение, под которым понимается комплекс мероприятий для работающих. Оно состоит из курсов профессиональной подготовки, переподготовки, повышения квалификации и специализации. Профессиональное обучение находится в совместном ведении министерств национального образования, высшего образования и министерства занятости и солидарности.

Государство берет на себя основные расходы частных школ (в них обучаются 15 % школьников) [104, с. 12], связанные с содержанием штата преподавателей, в обмен на соблюдение школами национального стандарта образования, что закрепляется договором. Частные высшие учебные заведения государством не финансируются, поэтому их доля в общем числе вузов невелика.

Организация системы образования во Франции способствует увеличению территориальной мобильности на рынке труда. Министерство образования Франции, представляющее собой центральный орган управления на национальном уровне, утверждает единые требования к национальному диплому, содержание и структуру образовательных программ, проводит конкурсы по формированию преподавательского состава образовательных

учреждений (кроме высших). Результатом такой централизованной системы управления во Франции стало создание единых образовательных стандартов в национальном масштабе. Единые образовательные стандарты определяют одинаковый уровень подготовки специалистов, что, в свою очередь, способствует увеличению мобильности на рынке труда, а значит – более эффективному распределению трудовых ресурсов.

В производственной деятельности высоко ценятся профессиональные аттестаты (сертификаты), основанные на квалификационных требованиях к персоналу. Для учета влияния рынка труда практически на всех этапах подготовки образовательного стандарта вместе с представителями соответствующих министерств и управления образованием предусмотрено участие работодателей.

Таким образом, отлаженный механизм управления профессиональными образовательными услугами Франции через формирование и обязательное применение образовательных стандартов ориентирован на учет интересов работодателей и обеспечение высокой конкурентоспособности выпускников образовательных учреждений.

Эволюция американской системы образования и ее роли в социально-культурной жизни государства подтверждает идею основной концепции человеческого развития о том, что человеческое развитие – это цель и средство общественного прогресса [163, с. 92-95]. Учебные заведения США выполняют обучающую, исследовательскую и социально-культурную функции.

Благодаря активной политике государства в области образования, а также увеличению расходов государства на финансирование этой сферы образование стало локомотивом экономического развития и роста США.

Высшие учебные заведения выполняют роль научно-исследовательских центров, обеспечивая научно-технологическую базу экономического развития. Временная структура обучения (4+4+4, 5+3+4, 6+2+4) является наиболее распространенной в школах в настоящее время.

Одним из достоинств образования в США является то, что каждый школьный округ разрабатывает свои образовательные программы, учебные пособия, рекомендации по распределению учебного времени вследствие отсутствия в стране единых образовательных программ, планов, учебников.

Большое внимание уделяется развитию технико-информационной базы обучения; есть возможность сочетать очную, заочную и вечернюю формы обучения, что позволяет охватывать работающую молодежь и открывает новые пути получения образования для лиц различного возраста. Именно сочетание очной, заочной и вечерней форм обучения позволяет повысить уровень образования работающей молодежи без отрыва от производства или с частичным отрывом от производства.

Американская система образования предполагает младшую-среднюю школу – учебное заведение промежуточного характера, которое позволяет приспособить содержание учебно-воспитательной работы к особенностям подросткового периода развития.

Средняя школа реализует три вида образовательных программ: академические программы, ориентированные на получение высшего образования; профессионально-технические; общие (интегрируют академические и профессиональные). Такое разделение программ обучения способствует более эффективному разделению труда в стране, а следовательно, способствует экономическому развитию.

Трудовая деятельность в плане будущей специальности или академические исследования в сфере будущей деятельности – обязательный элемент учебного процесса в США. Это влияет на выбор профессии, что делает более эффективным распределение учащихся по сферам экономической деятельности и реализацию их способностей и накопленных знаний на практике.

Университеты и колледжи, находящиеся под контролем администрации штатов, в большей степени ориентируют свою научно-исследовательскую

работу и учебную деятельность на потребности близлежащих районов. Это в значительной мере способствует решению региональных проблем.

Основным источником финансирования государственных школ являются средства бюджетов штатов. Бесплатность образования обеспечивает его доступность: 90 % учеников имеют право на эти государственные услуги. 50 % финансирования государственной системы высшего образования обеспечивается за счет бюджета штата (для частных вузов эта доля значительно ниже – 1 %), 10 % – за счет федерального бюджета. Практически полностью из бюджета штата финансируются четырехгодичные колледжи.

Федеральный бюджет оказывает различные виды материальной помощи студентам, что расширяет их возможности получения образования. Оплата высшего образования может осуществляться при отсутствии собственных средств студента (или работы) путем получения стипендии университета, стипендии частных лиц, государственных (федеральных) грантов или грантов штатов, студенческих займов (ссуд).

Образование в Японии – один из приоритетов государственной политики, базовый компонент «японского чуда». Успехи Японии во многом связаны с высоким уровнем образования [163, с. 101-109]. На сегодняшний день перед системой образования Японии ставится задача подготовки качественно новых специалистов, что решается в ходе проведения реформы образования.

Система образования до сих пор базируется на принятых в 1947 г. Основном законе об образовании и Законе о школьном образовании.

Японская система образования включает дошкольное, начальное, среднее и высшее образование. На модельном уровне она выглядит достаточно стройно – 6 : 3 : 3 : 4 – в соответствии с количеством лет обучения на соответствующих ступенях, начиная с начальной школы. Обязательным считается девятилетнее образование, и оно бесплатно. Официально провозглашается равенство доступа к образованию, совместное обучение (мужское и женское). Основной целью образования является полное и всестороннее развитие личности, что, безусловно, способствует развитию человеческого потенциала, однако в

действительности все выглядит не так просто. Свыше 90 % дошкольников проходят через детские сады (более половины из них частные, остальные принадлежат органам местного самоуправления), дневные центры (60 % из них – государственные) для дошкольников, курируемые Министерством социального обеспечения, которые дают такую же подготовку, как детские сады. Все это способствует ранней социализации детей, усвоению определенных стереотипов поведения, что помогает сохранить преемственность в обществе.

Срок обучения в начальной школе составляет шесть лет. В каждом микрорайоне имеется одна государственная школа системы обязательного образования, которую посещают все проживающие там дети.

Частные школы охватывают лишь незначительное число учеников. В Японии существуют единые государственные образовательные программы обучения для начальной школы. С точки зрения человеческого развития положительными моментами являются постоянное обновление курсов и учебников и то, что с середины 1960–х годов учебники для обязательного обучения предоставляются бесплатно.

Срок обучения в средней школе первой степени – три года, второй степени – также три года. При этом в обязательное образование входит лишь первая степень. В отличие от начальной школы, как правило, средних школ второй степени в одном районе несколько, и можно учиться по свободному выбору. Вторую (высшую) степень среднего образования оканчивают 95 % всех выпускников первой степени.

Достоинством японской системы образования являются единые стандарты обучения для начальной и средней школ. В случае, если ученик не хочет продолжить свое образование на второй степени средней школы, он может после окончания обязательной девятилетней средней школы поступить в технический колледж, где в течение трех лет получит полное 12-летнее среднее образование и профессиональную подготовку, а также возможность поступления на соответствующие отделения технического университета. Кроме

того, существуют еще специальные профессиональные школы, где обучение длится от одного до двух лет.

Система высшего образования напоминает американскую, отличаясь от нее большей централизованностью. Более 80 % всех вузов Японии являются частными (особенно это касается двухгодичных колледжей). Всего в Японии 96 национальных университетов, 36 общественных и региональных вузов, остальные 357 университетов – частные. В отличие от США, проблема массовости высшего образования в Японии решалась за счет частных инициатив, а не за счет федеральных и местных властей.

Срок обучения в высших учебных заведениях, как правило, составляет четыре года. Университетские программы построены по образцу американских, со степенями бакалавра, магистра и доктора.

При этом система образования в Японии достаточно иерархична: индивидуальность и четко обозначенное место каждого вуза в иерархии делают почти невозможным переход из одного вуза в другой, что является барьером для доступности образования и недостатком с точки зрения человеческого развития. Министерство образования определяет курсы для изучения в университетах и колледжах, но содержание и методика преподавания уже зависят от самого вуза, а точнее, – от преподавателя, что делает систему образования менее стройной.

Японской системе образования свойственны жесткие экзамены при переходе на каждую последующую ступень обучения. Это породило репетиторство, ставшее, по сути, вторым обязательным образованием, что является существенным недостатком системы. В то же время считается, что строгие экзамены помогают отобрать наиболее достойных вне зависимости от социального статуса поступающего. Таким образом, японская система образования способствует стиранию различий между социальными группами населения. Любой окончивший, например, Токийский университет принадлежит к клану его выпускников, что обеспечивает ему высокий статус в обществе.

В последнее время особое значение уделяется непрерывному образованию в течение всей жизни из-за увеличения активного трудового возраста японцев. Аспирантура существует во всех государственных университетах, а также более чем в половине муниципальных и частных университетов. К аспирантуре предъявляются повышенные требования, в частности, по содержанию и организации занятий.

Система образования Японии является достаточно закрытой для иностранных студентов. Это связано как с языковым барьером, так и с необходимостью получения сертификата завершения 12-летнего среднего образования. Поэтому вовлечение японской системы образования в процесс глобализации становится здесь особым вопросом. Японские вузы все больше включаются в международные программы и переводят часть своих традиционных программ на англоязычное преподавание. Также уделяется внимание повышению уровня преподавания иностранных языков, что необходимо при подготовке управленческих кадров для работы на японских предприятиях за рубежом, особенно в странах Европы и США.

Таким образом, японская система образования имеет давнюю традицию и за последние десятилетия пережила ряд серьезных изменений, превратившую образовательную систему в одну из самых массовых в мире (около 85 % выпускников высших школ продолжают обучение на высшей ступени по сравнению с примерно 25 % для стран Европы), а опыт реформирования системы образования интересен для дальнейших реформ образования Кыргызстана.

Итак, мы рассмотрели на примерах США, Германии, Франции и Японии четыре принципиально различные модели развития системы образования. Ни одна из них не может быть оценена однозначно положительно или отрицательно.

Кыргызстану еще только предстоит подключиться к процессу европейской и мировой интеграции в области образовательных услуг. Подписание Болонской декларации и приведение внутренних образовательных

стандартов в соответствии с требованиями Европейского фонда образования, на наш взгляд, поможет отечественным вузам стать конкурентоспособными на европейском и мировом рынках образовательных услуг.

Литература:

1. Стратегия модернизации содержания общего образования [Текст]: мат. для разработки документов по обновлению общего образования. – М., 2001.
2. Бадарч, Д. Актуальные вопросы интернациональной гармонии образовательных систем [Текст] / Д. Бадарч, Б.А. Сазонов. – М., 2007. – С246
3. Разумова, Т.О. Образование и человеческое развитие [Текст] / Т.О. Разумова, И.Г. Телешова. – М.: ТЕИС, 2000. - с. 63-76, с. 101-109
4. Герасимов, В. Тенденции в сфере высшего образования развитых стран [Текст] / В. Герасимов.// Человек и труд. – 2002. – №6. - С.27– 30.
5. Козьмински, А. Высшее образование в Европе [Текст] / А. Козьмински. – М., 2002.- Т. XXVII, №4. - С.12

Belyak E.A.,

graduate student

Rostov State Economic University (РИНХ), Russia

"150 CULTURES OF THE DON" - INTEGRATION OF ETHNOCULTURAL EDUCATION WITHIN THE FRAMEWORK OF THE SCHOOL EDUCATION SYSTEM

Беляк Е.А.,

магистрант

Ростовский государственный экономический университет (РИНХ), Россия

«150 КУЛЬТУР ДОНА» - ИНТЕГРАЦИЯ ЭТНОКУЛЬТУРНОГО ВОСПИТАНИЯ В РАМКАХ СИСТЕМЫ ШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

The article examines the experience of organizing and implementing an innovative ethno-cultural educational project on the territory of a large multi-ethnic region of the Russian Federation, whose goal is to shape the students' rejection of the ideology of national, racial and religious extremism.

Keywords: *ethno-cultural education, interdepartmental interaction, interdisciplinary approach, gaming practices*

В статье рассматривается опыт организации и внедрения инновационного этнокультурного образовательного проекта на территории крупного многонационального региона Российской Федерации, целью которого является формирование у учащихся неприятия идеологии национального, расового и религиозного экстремизма.

Ключевые слова: *этнокультурное образование, межведомственное взаимодействие, междисциплинарный подход, геймифицированные практики*

Сегодня актуальность поиска эффективных механизмов воспитания детей в духе толерантности выходит на новый уровень. К этому ведет множество

причин, в том числе рост взаимного культурного эгоизма и нетерпимости. В каждой стране, в каждом регионе существуют как собственный подход и опыт в решении вопроса о толерантности, так и специфические проблемы, с ней связанные. В таблице 1 отметим лишь очевидное.

Таблица 1

Аналитический срез понятия толерантности в разнополярном мире

	Отношение к толерантности	Причины актуализации проблематики
Страны Европы	Успешный опыт укоренения толерантности, как одной из базовых европейских ценностей	Проблемы, связанные с массовым переселением беженцев
Российская Федерация	Многовековой опыт формирования внутренних межкультурных коммуникаций	Усиление угрозы религиозного экстремизма

Толерантность сегодня - это залог укрепления принципов общего выживания и свободного развития (принципа ненасилия, терпимости к чуждым позициям, ценностям, культурам, идеи взаимопонимания и т. п.). Генеральный директор ЮНЕСКО (1987-1999 гг.) Федерико Майор призывал: «Так давайте учиться толерантности в школах и других сообществах, дома и на работе, а самое главное - постигать ее суть умом и сердцем». Полноценно воздействовать на эмоциональную сферу ребенка при воспитании толерантного отношения необходимо совместными усилиями, опираясь на практический опыт семьи и профессиональный подход школы. Однако у современных родителей в России есть свои устоявшиеся приоритеты в развитии интересов детей и выборе дополнительного образования. Официальные данные за 2016 года представлены в таблице 2.

Таблица 2

Приоритеты родителей в выборе дополнительного образования для детей по результатам всероссийского опроса ОНФ, 2016 г.

<i>Направления дополнительного образования детей</i>	<i>Выбор родителей</i>
физкультурно-спортивное	41 %
художественное направление	34 %
естественно-научное	9 %
техническое направление	7 %
туристско-краеведческое направление, исследования по истории, культуре и природе родного края	2 %

Как мы видим, сегодня есть необходимость повышения мотивации к познанию культуры народов не только у детей, но и у их родителей. Быть толерантным – это значит воспринимать мир во всём богатстве и разнообразии. Необходим системный подход в организации передачи детям глубоких знаний о народах, культурах и традициях, формированию у школьников культуры общения, уважения индивидуальности личности, способности спокойно выражать своё мнение.

В данной статье мы рассмотрим инновационные формы этнокультурного воспитания, интегрированные в систему школьного образования в Ростовской области Российской Федерации на основе межведомственного и сетевого взаимодействия.

Таблица 3

Этнический состав населения Ростовской области
(данные переписи 2010 г.)

<i>Народ</i>	<i>2010 год тыс. чел.</i>	<i>Народ</i>	<i>2010 год тыс. чел.</i>
Русские	3 795,6	Казахи	3,0
в том числе Казаки	29,7	Осетины	2,8
Армяне	110,7	Узбеки	2,7
Украинцы	77,8	Греки	2,4
Турки	35,9	Табасараны	2,4
Азербайджанцы	17,9	Удмурты	2,4
Цыгане	16,7	Мордва	2,1
Белорусы	16,5	Чуваши	2,1
Татары	13,9	Марийцы	1,9
Чеченцы	11,4	Удины	1,8
Корейцы	11,6	Ассирийцы	1,7
Даргинцы	8,3	Езиды	1,7
Грузины	8,3	Таджики	1,6
Молдаване	6,7	Киргизы	1,6
Аварцы	4,6	Ингуши	1,5
Немцы	4,2	Поляки	1,5
Лезгины	3,9	Калмыки	1,5
Евреи	3,2		

Выбор региона осуществлен по следующим критериям:

- 1 значительный масштаб Ростовской области - 4 231 300 человек (по данным Росстата за 2018 год);

- 2 культурное многообразие народов Дона (данные приведены в таблице 3);
- 3 разнообразие форм этнокультурного просвещения и значительный опыт реализации культурной политике в регионе.

Ростовская область – один из самых многонациональных регионов Российской Федерации, и он может служить примером мирного сосуществования десятков национальностей и народностей. Рассматривая семью как ячейку общества, автор статьи, будучи коренной ростовчанкой, на собственном примере отмечает огромное национально-культурное многообразие региона: в ее детях течет кровь 7 национальностей.

Знакомить с культурой друг друга необходимо с ранних лет, но при этом очень деликатно, не навязывая детям правил и не оказывая на них давления, а лишь используя их природный интерес – через игру, фольклор, сказки. У детей нет предрассудков, как у взрослых, она более открыты и восприимчивы. Прививать им уважение к другим народам и культурам - это инвестиция в мир и согласие. При этом очень важно с одной стороны не перегружать образовательную программу, а с другой сделать детей не только внешними исследователями культур, а живыми участниками национальных игр, постановок народных сказок, научить своими руками делать национальные орнаменты и игрушки. Только так, через погружение в культуру, возможно узнать, а значит, понять и принять друг друга. Знание рождает понимание, понимание влечет за собой уважение. И все вместе приводит к любви и взаимопониманию. Базовая формула концепции проекта, сформулированная автором: Знаю + Понимаю + Уважаю = Люблю.

Концепция проекта «150 культур Дона».

Концепция проекта состоит в массовом вовлечении обучающихся в процесс изучения культур, обычаев и традиций народов, проживающих на территории Ростовской области и внедрение лучших практик в образовательных учреждениях региона. Основной подход: погружение в культуру и получение личного опыта через привычные формы. Школьник - не сторонний наблюдатель, а активный участник проекта, где каждый сможет

найти для себя форму самовыражения. При формировании концепции проекта был изучен широкий опыт гармонизации межнациональных отношений в регионе, деятельность национальных диаспор по популяризации народного творчества, отдельные практики, международный опыт укоренения толерантности, студенческие и школьные фестивали. Проект концепции рефлексирован, опыт автора подвергся анализу, актуализации и внедрению на уровне средней школы.

Цели проекта «150 культур Дона».

- 1 Способствовать развитию толерантности и гармонизации межнациональных отношений, расширить знания детей о других национальностях, сохранить стабильные межнациональные отношения в будущем, а также предотвратить межэтнические конфликты.
- 2 Разработать и внедрить в учебный процесс школ программы по изучению культур, обычаев и традиций народов, проживающих в Ростовской области, а затем аккумулировать опыт этнографической работы со школьниками и студентами на площадках муниципальных образований субъекта.
- 3 Повысить интерес к дополнительному образованию в сфере изучения культуры родного края и его этнических особенностей, массово вовлекать граждан в процесс изучения культуры, обычаев и традиций народов, проживающих в регионе. Способствовать повышению интереса к истории и традициям малой Родины.

Инновации проекта «150 культур Дона».

Инновационные подходы, предложенные автором в этнокультурном образовательном проекте «150 культур Дона», состоят в следующем:

- 1 синтез практического опыта, теоретических наработок, традиционных подходов и современных игровых направлений на основе развития личного опыта и внутренней мотивации у школьников - геймифицированные интерактивные технологии, возможность самореализации школьников;

- 2 отличие от адаптационные программы для внешних иммигрантов и программ по сохранению культур малых народов – отсутствие приоритета в изучении представляемых культур;
- 3 междисциплинарный подход в изучении культур - интеграция в систему школьного образования через региональную компоненту по формуле Знаю + Понимаю + Уважаю = Люблю;
- 4 уникальная система изучения культуры - от обучения толерантности живому интересу и интеграции;
- 5 последовательное знакомство с культурами народов на протяжении всего школьного обучения - более 10 культур за время обучения в школе;
- 6 «живая инклюзия» - полномасштабное участие в проекте детей с ОВЗ и инвалидов;
- 7 прямое сетевое взаимодействие школ региона — каждую культуру ежегодно изучают 10-12 школ, которые взаимодействуют между собой, организуя «культурные группы» в течение учебного года. На следующий учебный год формируются новые «культурные группы» из школ-участниц согласно изучаемым культурам;
- 8 межведомственное взаимодействие: министерство образования, университеты, диаспоры, учреждения культуры, общественные организации.

Структура проекта.

Ежегодно все школы-участницы на открытой жеребьевке получают к изучению одну из культур Ростовской области по следующей системе:

- 1 реализация интерактивных уроков-викторин в рамках уроков окружающего мира, истории, географии, литературы, обществознания, классных часов, внеклассных занятий:
  - «Культура в лицах» – изучаем великих людей, прославившие изучаемую культуру (писатели, поэты, спортсмены, воины, полководцы, исторические личности, вожди и т.д.)
  - «Легенды и мифы» - изучаем мировоззрение народа через сказки,

предания и т.д.;

- «Традиции и праздники» - изучаем обычаи народа (общение, гостеприимство, свадьба, новый год и т.д.);
- 2 изучение народных игр в рамках урока физкультуры и спортивных праздников и участие в спартакиаде на основе народных игр «Игры нашего двора»;
- 3 театрализованная постановка народной сказки в рамках новогодних школьных спектаклей;
- 4 создание фильма на основе театрализованной постановки народной сказки и участие в авторском детском театральном конкурсе «Золотые зерна»;
- 5 создание детьми сказок на основе эпоса изучаемой культуры и участие в авторском конкурсе «Новые сказки Тихого Дона» - издании книги сказок – победителей конкурса;
- 6 изучение народного творчества на уроках технологии и участие в благотворительном конкурсе-ярмарке «Прикладных дел мастер»;
- 7 возможность участия преподавателей школ в образовательных мастер-классах и тренингах по системе организации проекта «150 культур Дона» согласно ежегодно формируемым «культурным группам».

Каждый год школа погружается в изучение новой культуры. Таким образом каждый школьник познакомится с не менее 8-10 за время обучения.

Партнеры проекта.

Перед автором проекта кроме создания концепции стояла задача определения партнеров, создания системы поэтапной реализации и внедрения. Инициатива была поддержана общественными организациями региона, затем идею по запуску проекта поддержал на межрегиональном форуме в Ставрополе ОНФ президент страны, лидер Общероссийского народного фронта Владимир Путин. «150 культур Дона» – это замечательная инициатива, особенно для такого региона, как Юг России. Нужно поддержать и подумать, как это тиражировать как одну из лучших практик», – сказал глава государства.

Партнеры в организации проекта и их участие в его реализации представлены в таблице 4.

Реализация проекта.

При поддержке партнеров проекта были разработаны устав, положения о координационном, методическом и экспертном советах. Также утверждены положения об этноспортивных играх «Игры нашего двора», театрального конкурса и фестиваля видео «Золотые зерна», литературного конкурса «Новые сказки Тихого Дона», конкурса прикладного творчества «Прикладных дел мастер», положение о проведении итогового праздника на Центральной площади г. Ростова-на-Дону.

Таблица 4

Партнер проекта	Участие в проекте
Министерство образования Ростовской области.	1. определение участников проекта - школ Ростовской области. 2. организация сетевого взаимодействия; 3. реализация проекта в рамках межведомственной программы формированию у учащихся неприятия идеологии национального, расового и религиозного экстремизма.
Южный Федеральный Университет - оператор проекта с октября 2016 года.	1. общее управление проектом; 2. создание циклов интерактивных уроков-викторин по изучаемым культурам (по 3 урока на каждую культуру); 3. театрально-художественный конкурс «Золотые зерна»; 4. литературно-художественный конкурс «Новые сказки Тихого Дона»; 5. конкурс «Прикладных дел мастер»; 6. участие в организации спартакиады на основе народных игр;
Диаспоры Ростовской области	1. тематические встречи со школьниками и преподавателями школ-участниц проекта; 2. помощь в организации театральных, литературных и спортивных мероприятий; 3. участие в организации спартакиады на основе народных игр; 4. конкурс народных промыслов «Прикладных дел мастер»; 5. участие в праздничных мероприятиях в рамках проекта; 6. поощрительные призы для школьников-участников проекта.
Спортивные организации региона	участие в организации спартакиады на основе народных игр;
Организации культуры: библиотеки, творческие и театральные и тд.	1. театрально-художественный конкурс «Золотые зерна»; 2. литературно-художественный конкурс «Новые сказки Тихого Дона»; 3. конкурс «Прикладных дел мастер».
Средства массовой информации	Освещение проекта и этапов его реализации.

Реализация проекта «150 культур Дона» стала частью плана комплексного совместных мероприятий на 2016/17 уч.г. Минобразования Ростовской области, главного управления МВД РФ по Ростовской области, следственного управления Следственного комитета РФ по Ростовской области и совета ректоров вузов Ростовской области по формированию у учащихся неприятия идеологии национального, расового и религиозного экстремизма.

Участками проекта в 2016-2017 учебном году стали 156 школ Ростовской области, более 80 000 школьников. В апреле 2016 года были представлены к изучению 16 национальных культур: русская, казачья, армянская, калмыцкая, греческая, грузинская, осетинская, корейская, украинская, белорусская, дагестанская, чеченская, ингушская, таджикская, узбекская, польская. Представители учебных заведений на тожественном собрании с представителями диаспор и правительства Ростовской области в случайном порядке выбрали одну из культур, изучение которой проходило на их площадках в течение следующего учебного года.

Рассмотрим опыт реализации проекта на примере Чалтырской школы № 1 Ростовской области в 2016-2017 учебном году на основе итоговой статьи о ходе реализации проекта на сайте школы.

По данным на 2016 год преобладающее количество учащихся в рассматриваемой школе — армяне. Общий состав учащихся представлен в таблице 5.

Таблица 5

Национальности	Количество в школе
Русские	156
Армяне	398
Цыгане	2
Молдаване	1
Украинцы	4
Удины	1
Узбеки	1
Дагестанцы	7
Арабы	1

На жеребьевке проекта «150 культур Дона» в апреле 2016 года школе выпало изучение украинской культуры. Вместе с ними в украинскую группу вошли еще 9 школ области: из Орловской области, Таганрога, Волгодонска, Красного Сулина, Ростова-на-Дону, Матвеево-Курганского района, Зерноградского района.

В рамках проекта в 2016-2017 учебном году в школе проведены:

- интерактивные уроки по изучению украинской культуры (в частности для 5-х классов для реализации проекта в учебном плане школы было введено внеурочное занятие «150 культур Дона»);
- чемпионат этноспортивных игр «150 культур Дона» на основе народных украинских игр;
- областной театральный фестиваль «Золотые зерна» с постановкой народных украинских сказок;
- литературный конкурс «Новые сказки Тихого Дона» - написаны сказки на основе украинского эпоса;
- конкурс «Прикладных дел Мастер».

О чемпионате этноспортивных игр.

С 30 сентября по 18 ноября школой реализовывался Чемпионат Ростовской области по этноспортивным играм. В первой четверти ребята познакомились с народными украинскими играми. Первый (школьный) этап прошел 18 сентября в рамках «Дня здоровья». Ребята играли в подвижные народные украинские игры в параллелях между классами. На первом этапе выявились самые активные игроки и наиболее интересные игры. Второй этап (между школами-представителями украинской культуры) проводился на базе нашей школы. В актовом зале состоялось Торжественное открытие II этапа Чемпионата этноспортивных игр, где команды представили свои школы. Главным судьей соревнований был мастер спорта международного класса по пауэрлифтингу Элита России, неоднократный абсолютный чемпион Мира, Европы и России, неоднократный рекордсмен и Мира Карпенко Александр Сергеевич. Членами жюри были куратор украинской группы

Савостина Александра Алексеевна, ведущий специалист по работе с молодежью Олания Анна Вартановна. Старший методист отдела образования Мясниковского района Сафонова Инна Павловна приветствовала участников Чемпионата. На открытии исполнялись народные армянские, украинские танцы, а так же танцы, символизирующие дружбу народов. В итоге с небольшим перевесом победила команда Чалтырской СОШ №1.

О фестивале-конкурсе «Золотые зерна» - театрализация украинской народной сказки. На основе школьной традиции постановки новогодней сказки для учеников, родителей и учителей. В 2016 учебном году было решено делать постановку по мотивам повести Н.В. Гоголя «Ночь перед рождеством». Одним из выпускников был сочинен сценарий, в котором действие повести перенесено в современность. Ученики 5-б класса сделали классическую версию этой повести. Видеоролик этого спектакля был отправлена на фестиваль детских театральных коллективов «Мир красотой спасется». Работа отмечена призовым вторым местом. 5-а классом была подготовлена инсценировка украинской народной сказки «Богатый мужик», видео версия которой была представлена на фестиваль «Золотые зерна».

О конкурсе народного творчества «Прикладных дел мастер» - изготовление куклы в народном украинском костюме. Реализация проходила в школе в несколько этапов. Вначале ребята изучили особенности народного украинского костюма. Затем в школе была организована выставка сувенирных кукол-украинок, сделанных ребятами своими руками. По итогам выставки выбрали 8 лучших работ. Эти куклы были представлены на областной этап конкурса «Прикладных дел мастер». Кукла ученика 3-б класса Мартиросяна Савелия была отобрана жюри конкурса для выставки в Гбук РО Донской государственной публичной библиотеке.

О конкурсе «Новые сказки Тихого Дона».

Ежегодно в школе проводится литературный конкурс «Проба пера». Ребятам предлагаются на выбор темы сочинений. В этом году к традиционным темам добавились темы областного конкурса детских и юношеских сочинений-

сказок «Новые сказки Тихого Дона». Члены жюри школьного конкурса отобрали 8 лучших сказок конкурса. Они были отправлены на областной конкурс.

О мастер-классах для координаторов школ - участниц проекта.

В течение учебного года ответственными координаторами школы неоднократно посещались семинары и мастер-классы проекта. Ребята познакомились с известными украинскими писателями, с устным народным творчеством Украины, мелодиями и танцами, обычаями и традициями. В рамках проекта «150 культур Дона» ученики 10 класса посетили лекцию «Культура народов Кавказа в лицах» в высшей школе бизнеса ЮФУ. За учебный год была проведена обширная работа по изучению украинской культуры.

В 2017-2018 учебном году география участников существенно расширилась. Участие в проекте приняли уже 300 школ региона. Система реализации проекта под управлением Южного федерального университета существенно расширилась: у детей появилась возможность проводить настоящие научные исследования по изучаемым в школах культурам, быту этносов, участвовать в научных конференциях.

Выводы.

- 1 Успешно реализовано комплексное взаимодействие всех участников культурно-образовательной среды. Представленный проект является ярким примером реализации инициативы, поддержанной общественными организациями снизу и властью сверху, что позволило привлечь к его выполнению широкие круги общественности, Высшую школу и правительственные органы и является залогом его жизнеспособности и перспективного развития;
- 2 Абстрактной актуализации не бывает и воспитание толерантности как естественной части внутренней культуры человека в эмоционально уравновешенной среде позволяет увидеть, что в нас всегда большего общего, чем различий, а наша «разность» - залог уникальной

неповторимости - делает мир многогранным и интересным;

- 3 Успешное внедрение проекта и динамическое развитие позволяют сделать вывод, что он с одной стороны самодостаточный и современный, а с другой достаточно гибок, адаптивен и прекрасно интегрируется в смежные проекты, что позволяет реализовать его в других регионах для создания региональных систем этнокультурного образования школьников, создания межрегионального взаимодействия.

Литература:

1. Быкасова Л.В. Когнитивная коммуникация в образовательной среде // Вестник Сибирского института бизнеса и информационных технологий. 2016. № 2 (18). С. 129-132.
2. <https://onf.ru/2016/04/18/po-iniciative-onf-v-rostove-na-donu-zapushchen-obrazovatelnyy-proekt-150-kultur-dona/>
3. <https://onf.ru/2016/09/01/s-nachalom-uchebnogo-goda-pri-podderzhke-onf-v-rostove-na-donu-zapushchen-proekt-150/>
4. <https://onf.ru/2016/10/14/eksperty-onf-obsudili-realizaciyu-klyuchevyh-pozitsiy-kulturno-obrazovatel'nogo-proekta-150/>
5. <http://rostovnadonu.bezformata.ru/listnews/proekta-150-kultur-dona/51509281/>
6. <http://www.vestnikdona.ru/news/ekspertyonobsudilirealizatsiyuklyuchevykhpozitsiykulturnoobrazovatel'nogoproekta150kulturdona/>
7. <http://www.vestnikdona.ru/news/aktivistyonzapustilietnokulturnyyobrazovatelnyyproekt150kulturdona/>
8. <http://www.vestnikdona.ru/article/aktualnyy-vopros/69814maya2016Znanierozhdaetuvazhenie/>
9. <http://www.nvgazeta.ru/news/12370/508044/>
10. <https://sm-news.ru/news/russia/v-rostove-startoval-proekt-150-kultur-dona/>
11. <https://don24.ru/rubric/ekonomika/v-rostove-startoval-proekt-150-kultur-narodov-dona.html>
12. <https://123ru.net/mix/53361745/>
13. <http://nesvetay-tv.com/2082-eksperty-onf-obsudili-realizaciyu-klyuchevyh-pozitsiy-kulturno-obrazovatel'nogo-proekta-150-kultur-dona.html>
14. <http://chaltyr.rostovschool.ru/events/item/18>
15. <https://ria.ru/society/20160125/1364992437.html>
16. http://bolshekrepin.ucoz.ru/news/150_kultur_dona/2016-04-20-1401
17. https://docviewer.yandex.ru/view/45877259/?*=SbVEX8uKZNYaZjImEyB8YkyLH8t7InVybcI6InhLWRpc2stcHVibGljOi8vRnpVc25nU1Q3VEh0VStxUkJqU2RJOFBkcDNCcXBtbdJpNERzRkhFSDhQbz0iLCJ0aXRzZSI6IjEwMjU2NC1wZWRzb3ZldF8xNTBfa3VsdHVyX2RvbmEuZG9jeCIsInVpZCI6IjQ1ODc3MjU5IiwieXUiOiIzNzUzMTk4Nzc4NTI4MTM1MjgyIiwibm9pZnJhbWUiOmZhbnHNILCJ0cyI6MTUzMjUxNTU4NDg1OH0%3D&page=3
18. <http://shkola17.ru/проект-150-культура-дона/>
19. http://potapovskaya.ucoz.ru/index/ehtnokulturnyj_obrazovatelnyj_proekt_quot_150_kultur_dona_quot/0-353
20. <http://www.arirang.ru/archive/ksd/KSD.2016.02.pdf>
21. <https://newsdelo.com/2016/10/18/v-shkolaх-rostovskoy-oblasti-realizuyut/>
22. <http://shkola17.ru/проект-150-культура-дона/>
23. <https://sm-news.ru/news/russia/v-rostove-startoval-proekt-150-kultur-dona/>
24. положения об управлении партнерским образовательным проектом «150 КУЛЬТУРА ДОНА» от 16 августа 2016 года за подписью руководителя проекта Беляк Е.А. <https://yadi.sk/i/Aumfle9E3ZZ6SL>
25. Обращение руководителя проекта «150 КУЛЬТУРА ДОНА», руководителя региональной группы «образование и культура как основы национальной идентичности» ОНФ России, федерального эксперта ОНФ Беляк Е.А. к Ректору ЮФУ Боровской М.А. от 26.09.2016 года с предложением об организации управления проектом «150 культур Дона» в дальнейшем Южным Федеральным Университетом <https://yadi.sk/d/EL3zdRFO3ZYuLL>

European academy of sciences (Coventry, United Kingdom)

Invites you to take part into
International training seminar:
“Science and Education: European experience”

Target group: academic teaching staff, principals of higher educational establishments, post-graduate students, candidates for a doctor’s degree, graduate students, representatives of State administration and local self-government, social organizations, enterprises, financial and other institutions, and all interested persons.

Form of participation - part-time (distance)

Program of International training seminar:

Publication of articles in the scientific journal «European academy of sciences review»	36 hours	72 hours	108 hours	138 hours
Cost, EUR *	100	150	200	250

* Billing information for payment the registration fee sent to participants separately.

The participation fee includes the following expenses: the publication of articles in the scientific journal «Coventry Scientific Journal» (United Kingdom) - online, obtaining the international certificate of advanced training, cost of mailing the international certificate of advanced training by registered mail.

Language: The submission language is **English only**.

Conditions of participation in training seminar:

- Articles, applications and a scanned copy of the receipt are sent **only in electronic form** on e-mail: conferencii.com@gmail.com
- Files to be named by the example: Petrov_application; Petrov_article; Petrov_check.
After sending materials it is necessary for you to expect a confirmation.

Contact Information:

E-mail: conferencii.com@gmail.com

Website: <http://conferencii.com>

Synthesis of science and society in solving global problems

Collection of scientific articles

Copyright © 2018 by the authors
All rights reserved.

Passed for printing 15.08.2018. Appearance 16.08.2018.

Format 60x84/16.

Conventional printed sheets 11,1. Circulation 300 copies.

Shioda GmbH, Steyr, Austria, 2018

ISBN 978-3-903115-47-3